

Oud Veenendaal

Februari 1993

★ 8e jaargang, nummer 1
verschijnt 4 maal per jaar

Bestuur en redactie

drs A.C. van Grootheest, voorzitter

drs R. Bisschop, secretaris

Mevr. H.H. Will-van Barneveld, penningmeester

M. Brink

D.Ĵ. Bouzwuis

Secretariaat:

*Prinsesselaan 38, 3905 GX Veenendaal
telefoon 08385-22691*

Ledenadministratie:

P. Will

*Houtwal 5, 3904 DM Veenendaal
telefoon 08385-11523*

Werkgroepen en Commissies:

D.Ĵ. Bouzwuis

*Bezaan 1, 3904 PA Veenendaal
telefoon 08385-28830*

Postgiro:

nr. 4043117

t.n.v. Historische Vereniging Oud Veenendaal

De contributie bedraagt f 25,-- per jaar

Voor leden tot 18 jaar f 10,-- per jaar

Losse nummers van dit blad f 7,50

*Het lidmaatschap kan alleen schriftelijk worden opgezegd en
wel tot uiterlijk 30 november van het boekjaar.*

Vormgeving: Josée Regtop

Druk: Drukkerij Davelaar BV

*★Niets uit deze uitgave mag worden gereproduceerd
zonder schriftelijke toestemming van de redactie.*

Historische Vereniging Oud Veenendaal

Inhoud:

Voorwoord,	pag. 3
De oude Ulo-school, een stukje plaatselijke geschiedenis,	pag. 5
Gelderse School: vergeten gebouw met een rijke historie,	pag. 13
Aanvulling stamboom familie Budding,	pag. 23
Excursie,	pag. 24
Jaarverslag 1992,	pag. 26
Financieel jaarverslag 1992,	pag. 29
Bericht van 'Het Kleine Veenloo',	pag. 32
Boeken,	pag. 34
Mededelingen,	pag. 35

Een klas van de Boerselandse School (Beatrixstraat) in 1939
Voor de klas staat meester Van Bommel. We ontvingen de foto
van mevrouw A. Weeren-Swagers, die helemaal rechts op de
foto staat.

1993

Met het eerste nummer van de achtste jaargang van ons blad nemen we afscheid van Cora Thomasz. Zeven jaargangen verzorgde zij de vormgeving van 'Oud Veenendaal' en ook de huisstijl van onze vereniging. Op de jaarvergadering, die op 18 maart a.s. gehouden wordt, zullen we aan dit afscheid ook enige aandacht besteden.

Welkom voor Josée Regtop die de taak van Cora overneemt.

De afgelopen jaargang kende 156 bladzijden, waarin een vijftiental auteurs twintig artikelen verzorgde.

Drie nummers hadden het karakter van een themanummer:

Het eerste nummer was aan het museum gewijd, het tweede aan het boek van Taeke Stol en het septembernummer bestond voornamelijk uit een groot artikel over Zwarte Jannetje.

Twee uitgebreide artikelen werden door de Werkgroep Monumenten verzorgd. Voor het lopende jaar staat een themanummer over Adriaan P. de Kleuver op stapel in het kader van een manifestatie die samen met het museum en het Gelders Dagblad georganiseerd wordt.

Dit nummer staat voor een groot deel in het teken van het onderwijs. Reeds in 1606 wordt er melding gemaakt van een school in Veenendaal. In 1620 is er al een splitsing als een Mennoniet, onder het mom van de naaischool van zijn vrouw, onderwijs geeft. In 1772 is er toestemming voor drie bewaarscholen voor kinderen onder de zeven jaar.

Deze gegevens kunt u vinden in het proefschrift van mevr. E.P. de Booy, 'Weldaet der scholen', verschenen in de Stichtse Historische Reeks. In dit nummer geven we aandacht aan de Gelderse School aan de Prins Bernhardlaan, naar aanleiding van archiefgegevens die mevrouw Van Silfhout uit Ede ons heeft toegezonden. Ook de oude Ulo aan de Kerkewijk mag in dit nummer niet ontbreken, vandaar een artikel van de heer Thoomes.

In zijn nieuwjaarstoespraak legde de burgemeester veel nadruk op de betrokkenheid van de burgers bij het bestuur. Dat

biedt nog perspectief voor de oude Ulo, want het zal inmiddels best tot het gemeentebestuur doorgedrongen zijn dat een zeer groot deel van de bevolking het hele gebouw wenst te behouden. Wat betekenen anders duizenden handtekeningen, signalen van verenigingen, van de Vrouwenraad enz. Het lijkt er soms op dat de problemen rond Aller Erf van meer belang zijn dan de wens van de bevolking.

De oude Ulo als 'verenigingsverzamelgebouw' lijkt mij nog steeds een voor de hand liggende invulling van die publieke wens.

De gemeente gaat een band aan met de Tsjechische stad Olomouc. Uit berichten in de pers heb ik begrepen dat we vooral op het gebied van cultuur en historie van hen kunnen leren. Als Historische Vereniging willen wij in ieder geval daar graag aan meewerken.

Op de nieuwjaarsbijeenkomst werd ook het nieuwe logo van de Gemeente Veenendaal onthuld. Veenendaal heeft opnieuw de wind in het zeil en het gebrek aan een roer is ruim-

schoots gecompenseerd met een reuzeroer. Enig historisch besef kan de gemeente niet ontzegd worden. Er is immers een overeenkomst tussen het nieuwe beeldmerk en het logo van de Scheepjeswolfabrieken.

Voor wat de Historische Vereniging betreft: Wij zullen in ons blad het oude wapen van het Veenraadschap blijven voeren.

De komende bijeenkomst, op donderdag 18 maart a.s., zal over 'veen' gaan. Parallel aan de tentoonstelling in 'Het Kleine Veenloo' zal de exploitatie en het vervoer van veen de aandacht krijgen.

De spreker, de heer Van de Griendt, is verbonden aan de 'International Peat Society'. Zoals u ziet, ook wij kijken over de grenzen. Vooraf is er een kort huishoudelijk gedeelte, waarin de jaarstukken aan de orde komen.

ACvG

De oude Ulo-school, een stukje plaatselijke geschiedenis

De hier bedoelde geschiedenis heeft als centraal gegeven het ontstaan van het voortgezet onderwijs in Veenendaal. Uitgangspunt daarbij is de stichting van wat destijds heette de Chr. Ulo-school, onlangs door de voorzitter van Oud-Veenendaal genoemd *de bakermat van alle voortgezet onderwijs in Veenendaal*.

Kort na de totstandkoming van de wet-De Visser in 1920 werd de school geopend en wel in 1923. Er waren toen twee zeer grote lagere scholen in Veenendaal: de school aan het Boerse-land (Beatrixschool) uitgaande van de N.H.-Kerk en de school aan de Nieuweweg onder bestuur van de Vereniging ter bevordering van het Chr. onderwijs. Beide scholen telden rond 900 leerlingen.

Ze gaven *eindonderwijs*, d.w.z. men ging er van uit dat de daar verworven kennis summier kon zijn, omdat praktisch alle leerlingen op hun veertiende jaar (soms op hun verjaardag) naar de fabriek gingen.

Wel hadden beide scholen een z.g.n. Franse klas, bedoeld voor de weinige leerlingen die wel verder leerden. Daartoe moesten ze dan naar een school buiten Veenendaal. Vandaar dat de vreugde groot was, toen de school voor Ulo (= Uitgebreid lager onderwijs) er kwam.

Die vreugde werd o.a. vertolkt door de toenmalige voorzitter, de heer G.H. van Leeuwen, die vooral wees op het belang van goed onderwijs voor de Veenendaalse middenstand.

De *Franse klassen* werden afgeschaft en de Ulo was een z.g.n. 'kopschool', d.w.z. zonder de onderbouw van een lagere school. Hoofd (de titulatuur was toen bescheiden!) werd de heer R.J. Prins, tot dan toe hoofd van de *Nieuweweg*.

Het was een klein gebouw, bestaande uit vier lokalen, twee aan de Kerkewijk en twee aan de Sterke Arm, destijds het weggetje langs de boerderij van de heer Epskamp (*het zand-*

pad). De heer Prins bleef in functie tot 1936. Hij vertrok, zeer tegen zijn zin in, in verband met gedwongen pensioenering van zestigjarigen, die plaats moesten maken voor jongeren en werkelozen. Van die laatste categorie waren er toen tallozen.

De Ulo-leerlingen, klas 2, van de leergang 1928-1929. Op de foto staat een aantal nu bekende Veenendalers. Namen van de meeste leerlingen zijn bekend; voorste rij van links naar rechts: Jacob van Kooten, Paul Schoemaker, Kroesbergen, Wim van de Weerd, Gerda van de Westeringh, Albert van de Weerd en Van Rotterdam. Op de achterste rij staand van links naar rechts: meisjes Otterloo, Martha Zimmerman, meester Van Essen, Jansje Oosterbeek, onbekend, meisje Snellen, Ina van Leeuwen, onbekend en Willy Spruyt. Op de muurtjes zitten respectievelijk links en rechts Wim Versteeg en Evert Wels (11 september 1928, coll. P.J.Schoemaker, Veenendaal).

Op ietwat eigenaardige wijze werd ik zijn opvolger, toen 26 jaar oud. Gesolliciteerd had ik n.l. niet, wel had ik informatie gevraagd aan de secretaris van het schoolbestuur, notaris H.J. Zweers. Uiteraard had ik ook inlichtingen verstrekt, maar gedurende enige maanden bleef het daarbij, tot ik op een vrijdagmiddag, totaal onverwacht, bezoek kreeg van een deputatie uit Veenendaal: de heren Ds Bakker,

Middelhoven en Prins. Men had mijn vrouw opgebeld om te vragen waar ik werkte! Dat was aan de Ulo in Amsterdam. De zaterdag daarop werd ik benoemd en per 1 oktober 1936 trad ik in dienst. Een dienstverband dat bijna veertig jaar zou duren, iets wat ik aanvankelijk helemaal niet van plan was.

En zo kan ik, nu in 1990, terugzien op een periode van 54 jaar. Dezer dagen realiseerde ik mij dat ik in feite de enige ben die de ontwikkeling van het voortgezet onderwijs als rechtstreeks betrokkene heeft meegemaakt.

Dat legt verplichtingen op, want dit stukje plaatselijke historie dient bewaard te blijven voor het nageslacht.

Bij mijn komst telde de school 89 leerlingen. Dank zij de enorme inzet van het personeel, bestaande uit mej. T. Jager, de heren H.A. van Essen, A. Augusteyn en mijn persoon, groeide het aantal leerlingen gestaag. Het grootste aantal in de loop der jaren bereikt was 425 leerlingen.

Op aandrang van vele ouders en op advies van de toenmalige inspecteur van het onderwijs, de heer Van Loon, verbond het bestuur, als onderbouw, een lagere school aan de Ulo, die het karakter kreeg als opleidingsschool voor het voortgezet onderwijs.

Dat aan dit soort onderwijs behoefte bestond bleek wel, want al spoedig telde de school 12 klassen, elk leerjaar dubbel en de leerlingen kwamen van heinde en ver.

Daar ik inmiddels ook directeur van de Handelsavondschool was, mocht ik derhalve drie scholen leiden.

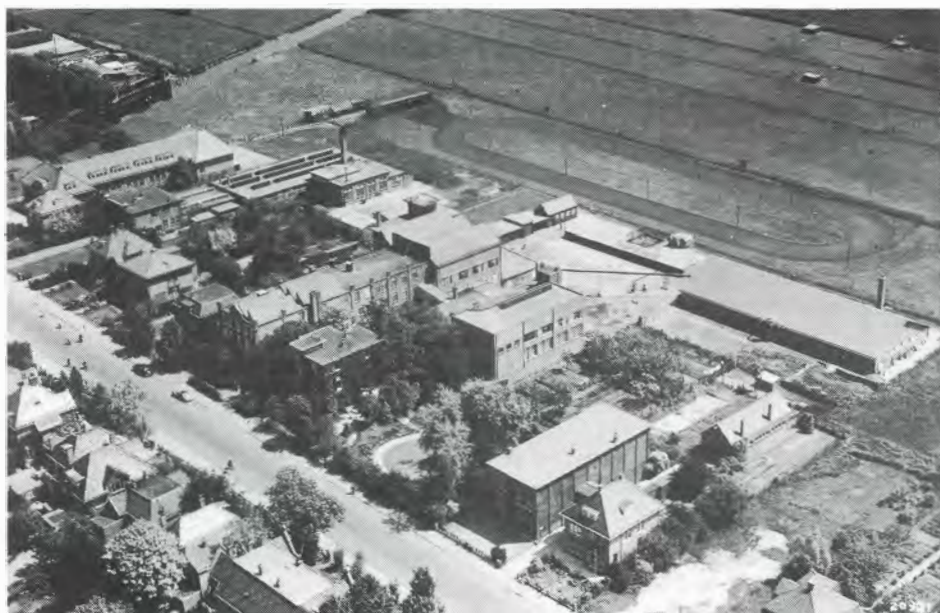
Veel werk, maar ik bleef er gezond bij. Buiten het bestek van dit verslag valt mijn werk voor *Sola Fide*, maar ik zie het als een wonder van genade dat ik dit alles mocht doen.

Het schoolgebouw als zodanig heeft een bewogen geschiedenis achter de rug. Tijdens de mobilisatie '39/'40 waren er militairen van het 10e Regiment Infanterie in gelegerd. Ze hebben op de schoolzolder nog de verjaardag van dit regiment gevierd. De kelder was de 'petoet'.

Een venster aan onze tuin gaf mijn vrouw de gelegenheid

aan delinquenten lectuur en chocolade te verstrekken.

In 1944 volgde Duitse bezetting: eerst Wehrmacht, vervolgens S.S., Organisation Todt (genietroepen), Hollandse S.S., krijgsgevangenen en na de Duitse nederlaag tal van zwervers, die tot besluit werden opgevolgd door Canadezen. Helaas heeft aan de vlaggestok van de school de gehate hakenkruisvlag gehangen!

Een zonnige dag in 1938. Links de oude Ulo, daarboven de Veenendaalse Zweminrichting, rechts de Teekenschool en in het midden de Oude Fabriek van de Ritmeester. Achter het nog onbebouwde terrein waar boer Epskamp een wiel-erbaan had gemaakt. Een financieel fiasco want de baan is voornamelijk in gebruik geweest als ijsbaan. Eén van de drie in Veenendaal overigens. (Coll. W.van Amerongen, Veenendaal,1938).

De zolder van de school heeft ook heel wat 'gezien'. Een groot aantal radiotoestellen heeft er verstopt gezeten om ze te bewaren voor de grijpgrage vijand.

Dit gold ook voor een groot deel van de bezittingen van o.a. de Joodse advocaat Mr. L.H. van Essen. Toen de Duitse bezetting kwam, moest alles hals over kop weggehaald worden. Het werd daarna verstopt o.a. in loodsen van aannemer Croes en steenhouwer Buddingh. Na de bevrijding kon alles weer worden overgedragen aan de rechthebbenden.

Een nog 'kaal' schoolgebouw tijdens de periode 1939-1940. Een schildwacht staat voor het pand, een soldaat zit op een aak (coll. M.Brink, Veenendaal).

Ook sliep er geruime tijd een ondergedoken majoor, hij ontkwam aan krijgsgevangenschap in Breslau en werd later conrector van het Utrechts stedelijk gymnasium. We raakten bevriend en hij trad op als paranimf bij mijn promotie in 1947.

In 1953 woonden in het gebouw slachtoffers van de watersnood. De gigantische zolder lag van voor tot achter vol met

ingezamelde hulpgoederen.

Door ruimtegebrek is de zolder ook gebruikt om er noodlokalen in te richten.

In 1934 werd het zilveren jubileum van de school gevierd. Het feest viel samen met de inhuldiging van Koningin Juliana. In het geheim heb ik haar een brief geschreven met het verzoek haar naam te mogen verbinden aan de school. Bijna omgaand kwam de toestemming en zo kon ik tot laaiend enthousiasme van de schare die in gebouw *Eltheto* de herdenkingsbijeenkomst bijwoonde, meedelen dat de school, als eerste in ons land, de naam *Koningin Julianaschool* mocht dragen en het bord dat de gevel zou gaan sieren onthullen.

Dit bord en de brief worden bewaard in de nieuwe Koningin Juliana Mavo aan de Grote Beer. Voorheen was de gevel getooid met een fraai smeedwerk: *Chr. Ulo School*.

Om even op het verhaal vooruit te lopen: toen het Lyceum het gebouw in gebruik kreeg, werd het smeedwerk verwijderd en tot mijn ontzetting zag ik het halverwege buiten de vuilniscontainer uitsteken! Gelukkig heb ik het kunnen redden. Het heeft nu een plaats in mijn tuin. Mogelijk is het interessant voor het museum.

Met het noemen van het Lyceum bereik ik een nieuw hoofdstuk. Eigenlijk moet ik spreken van de Chr. H.B.S., want dat was het aanvankelijk. *Tempora mutantur*, de tijden veranderen.

Ook op het terrein van het onderwijs tekende zich een tendens af naar meer, hetgeen uiteindelijk daarin resulteerde dat er momenteel praktisch elke vorm van onderwijs aanwezig is.

We zijn ver verwijderd van de tijd, waarin ik een brief ontving waarop als adres vermeld stond: 'naast de hogeschool'.

Het vervult mij met dankbaarheid, dat ik het algemeen belang steeds prioriteit heb mogen geven.

Toen zich een commissie (later bestuur) had gevormd met de bedoeling de mogelijkheid te onderzoeken te komen tot de stichting van een H.B.S., vroeg men mij daarin mee te werken. Dat heb ik gedaan, wel wetend dat de Ulo een aantal

van de beste leerlingen zou verliezen. Als lid van het oprichtingsbestuur heb ik con amore meegewerkt.

Ik heb de grondslag van de school mogen formuleren en bij de benoeming van de eerste docenten, o.a. de heren Bax en Carsouw het bestuur geadviseerd. Het eerste toelatingsexamen (dat bestond toen nog!) heb ik georganiseerd en het werd in de Ulo-school gehouden.

Heel belangrijk was dat ik samen met de heer De Lange van de Twentsche Bank (nu opgenomen in de ABN) de H.B.S. aan het eerste onderdak heb kunnen helpen in een pand aan de Markt (nu onderdeel van de Amro-bank). Dit pand was o.a. gebruikt als huisvesting van een Christelijke bibliotheek, die niet meer in bedrijf was. De vereniging bestond nog wel met de heer De Lange als penningmeester en ik was voorzitter. Wij hebben het daartoe geleid dat de H.B.S. voor een symbolisch bedrag eigenaar werd van het pand.

Directeur dr J.G.Thoomes staat tweede van rechtsboven (jaren dertig, coll. B.Wesseloo, Veenendaal).

De boeken verhuisden naar de zolder van de Ulo en vormden het begin van een nieuwe bibliotheek die tot grote bloei kwam: na de school eerst naar de *Oude Bieb* en daarna naar het huidige pand.

Toen de heer Bax in functie trad, heb ik voor het bestuur bedankt. Dat leek mij beter voor een zuivere verhouding. Ik heb het zeer gewaardeerd dat het bestuur trachtte mij op dit besluit terug te doen komen, maar het leek mij toch beter om dit niet te doen.

De zgn. Mammoetwet bracht grote veranderingen. De lagere school werd afgesplitst en bleef onder het bestuur van Christelijk Nationaal Onderwijs (C.N.S.). Na er 24 jaar aan het hoofd te hebben gestaan moest ik afscheid nemen. De Ulo, intussen herdoopt tot Mavo, kwam onder bestuur van het Lyceum en dat is nog steeds zo.

De Koningin Juliana Mavo kreeg een fraai gebouw aan de Grote Beer. Het gebouw van de Ulo werd onder de naam van *De Brug* het onderdak van de brugklassen van het Lyceum. Deze zijn nu verhuisd naar het gebouw aan de Thorbeckesingel, waar tot voor kort het Ichthus-College was gehuisvest.

De school heeft een rijke geschiedenis. Onder haar talloze oudleerlingen zijn er velen die het ver gebracht hebben, o.a. in hoge ambtelijke functies, op wetenschappelijk of economisch terrein. Maar behalve zij bewaren ook de velen die het minder ver gebracht hebben, over het algemeen een goede herinnering aan hun schooljaren.

Audi et histotiam! Luister ook eens naar de geschiedenis. Dan moge de melancholische Franse zegswijze luiden: '*tout passe, tout lasse, tout casse*', alles gaat voorbij, alles maakt moe, alles gaat kapot, toch moeten wij trachten iets waardevols in stand te houden.

Moge dit relaas worden verstaan als een oproep daartoe!

Veenendaal, 28 augustus 1990

Dr J.G. Thoomes.

Dit artikel werd eerder gepubliceerd in De Rijnpost-Weekend van 5 oktober en 10 oktober 1990.

Gelderse School

Vergeten gebouw met een rijke historie

Verscholen achter een showroom waarin moderne auto's pronken, is de oude ingang nog te vinden van de voormalige Gelderse School aan de Prins Bernardlaan. Jan van de Weerd vestigde medio jaren zeventig zijn autobedrijf in het gebouw waar op dat moment de laatste lesjaren al waren aangebroken. Voor de argeloze voorbijganger, voor de vele nieuw-ingezeten van Veenendaal (een gemeente die per 1 januari van dit jaar niet minder dan 51.925 inwoners telde!) is het een totaal onbekend gegeven dat we hier te maken hebben met het op één na oudste schoolgebouw van Veenendaal. Sterker nog: één van de weinige negentiende-eeuwse gebouwen van Veenendaal!

De oudste afbeelding. Rond 1890 heeft de school dan nog haar oorspronkelijke bouw. Het Edese gemeentebestuur koopt op 28 mei 1878 van Maas van Eden (raads-lid sinds 28 augustus 1855) een stuk weiland groot zeven aren aan de Boven-eindse Grift. De school en de onderwijzerswoning worden aanbesteed voor f 17.987,- De eerste steen van het gebouw werd op 2 oktober 1878 door Maas van Eden en zijn zuster gelegd. De feestelijke opening gebeurde op 14 januari 1879. Het eerste schoolhoofd was A.J.Wolsak, in 1916 opgevolgd door W.van de Westeringh (GA Ede).

Slechts het oude 'poppeschooltje', ofwel het eerste gebouwtje van de Vrije Christelijke School aan het Verlaat is ouder. Diep verscholen in de hoek van het braakliggende stuk grond aan het Zwaaipelein staat dit gebouwtje nog overeind. Doelloos en leeg; tot voor kort was hier de drukkerij van Buddingh gevestigd waar brilledoekjes van een keurige opdruk werden voorzien. Buddingh verhuisde naar de bovenverdieping van de voormalige sigarenfabriek 'De Edelman' aan de Prins Bernhardlaan, gelegen achter het pand waar een telg uit het geslacht De Ruijter ooit zijn hoeden- en pettenmakerij begon (*Petteprik*). Tegenwoordig is er 'De Vlaaientuin' te vinden.

De Vrije Christelijke School werd gesticht in 1863 en verhuisde aan het begin van deze eeuw naar de Nieuweweg waar het kazerneachtige complex in de volksmond al snel de naam 'Nieuwewegseschool' kreeg. Deze ooit grootste Christelijke school van Nederland werd in 1979 afgebroken.

Het oudste schoolgebouw zal binnen enkele jaren verdwijnen. Dat is zeker. Dat lot is overigens ook de oude Gelderse School beschoren. Het gebouw is niet meer van deze tijd, met andere woorden, het staat een efficiënte bedrijfsvoering in de weg. Weliswaar zijn tal van muren weggebroken om daarmee de werkplaats, magazijn etc. te vergroten, maar toch blijkt nu al dat het niet voldoende is.

Vooraf de zijde van de Schoolstraat is ingrijpend veranderd. Het samenvoegen van oude lokalen, het weghalen van muren én het maken van grote ingangen naar de werkplaatsen, hebben ervoor gezorgd dat slechts weinigen hierin een schoolgebouw herkennen. (1)

Het pand werd gebouwd in 1878, toen nog op grondgebied van Ede, dus Gelders. In de loop der tijd zijn er drie verbouwingen (lees uitbreidingen) geweest. Dat is nog duidelijk te zien. De dikte van de muren geven de uitbreidingen aan. De oorspronkelijke bouw blijkt zo op het oog de meest solide, de aanbouw is namelijk aanmerkelijk minder dik gemetseld.

Bovenmeester A.J. Wolsak beklaagt zich in het volgende verhaal over de slechte verwarming en dus koude lokalen waarin hij de kinderen les moet geven. Wolsak was het eerste hoofd

der school vanaf 1878, het jaar waarin de Gelderse School voor een groot deel op kosten van de gemeente Ede geopend werd. Vanaf 1916 voert meester W. van de Westeringh het bewind. Deze hoofdmeester komt van de openbare school in Scherpenzeel en blijkt een uitermate geliefd man. Nog steeds zijn er personen die van hem les hebben gehad en lovend over hem oordelen. In die tijd zijn onderwijzers tamelijk honkvast. Hij blijft namelijk tot in het jaar 1938.

Een klasfoto uit de jaren twintig. Linksboven hoofdmeester W. van de Westeringh

Wegens zijn populariteit maar ook om zijn inspanningen om handhaving en uitbreiding van het openbaar onderwijs in Veenendaal (samen met dokter Hekster waar naar later een nu al afgebroken school aan de Sandbrinkstraat wordt genoemd), wordt zijn naam na 1960 aan de dan voormalige Gelderse School verbonden. In de jaren zeventig wordt dat de naam van de openbare school in Dragonder-Zuid.

Er zijn tal van klassefoto's bewaard gebleven waarop Van de Westeringh voorkomt. Opmerkelijk bij die foto's is dat broertjes en zusjes mee op de foto's mochten. Op die manier werden complete gezinnen bij elkaar gezet.

Achtereenvolgens waren de volgende bovenmeesters aan de school verbonden: Zijdeveld (1938-1940), S. Schiere (1940-1945), De Rhode (tijdelijk 1945-1946) en S. Paulides vanaf 1946. (2)

HUWELIJKSFEEST

De Gelderse School zou een belangrijke rol spelen tijdens de plaatselijke feestelijkheden rond het huwelijk van Juliana en Bernhard. Op 7 januari 1937 geldt de school als vertrek- en eindpunt voor zeker twintig verschillende sierlijk uitgedoste groepen. Zij nemen deel aan de allegorische en historische optochten die door een speciaal gevormd comité georganiseerd worden. Van hen maakt de bekende gymnastiekleraar en Sparta-veteraan Eef van de Asselt ook deel uit. Anno 1993 weet hij zich te herinneren dat men vooral *"veel lol beleefde bij het uitzoeken van de uniformen bij een verhuurbedrijf in Arnhem"*.

De deelnemers troffen het die dag niet: een scherpe snijdende ijskoude wind gaat door merg en been. Toch werd het een gedenkwaardige dag voor de bevolking van Veenendaal; de groepen waren afkomstig uit het bedrijfsleven (o.a. Hollandia-fabriek, VSW en Ritmeester, instituut Van Rijswijk), verenigingen en middenstanders. Elke groep werd op het schoolplein vastgelegd op de gevoelige plaat door fotograaf Voget die rond die jaren zijn zaak had aan de Patrimoniumlaan. Samen met de programmaproefjes en de bewaard gebleven notulen van de voorbereidingscommissie, vormen ze curieuze herinneringen aan dit hoogtepunt.

Net als alle andere schoolgebouwen in Veenendaal werd het gebouw in september 1939 in gebruik genomen door gemobiliseerde militairen. Mannen van de MC (Mitrailleurcompagnie) I-10 R.I. namen er hun intrek in. De school werd gereed gemaakt voor bewoning en op het schoolplein kwam onder een afdak de keukenwagen te staan. Een populaire plaats waar Jan Soldaat, ook die van de nabijgelegen en vooral bij

particulieren ondergebrachte legeronderdelen, hun *rats*, *kuch* en *bonen* haalden.

Een nieuw tijdperk dient zich aan. In 1952 start de pas gestichte Rehobothschool in het gebouw. Het is dan voor het eerst dat openbaar én christelijk onderwijs in één schoolgebouw zitten. Een kwart eeuw later zou de situatie zich herhalen.

Dat samengaan is aan het begin van de jaren vijftig van korte duur. In 1955 komt het permanente schoolgebouw aan de Koninginnelaan gereed. Wanneer de Rehobothschool medio jaren zeventig opnieuw wil uitbreiden, blijkt nieuwbouw op dezelfde plaats een goedkopere oplossing. In afwachting daarvan gaan de leerlingen opnieuw tijdelijk samen.

Medio jaren zeventig valt het doek voor het onderwijs van de Gelderse School. Het krijgt vervolgens een nieuwe, en tot op de dag van vandaag geldende, bestemming.

Brandweerwedstrijd op Gelders in de jaren vijftig. Op het schoolplein treffen de volgende mannen elkaar: de Edese burgemeester in gesprek met de Gelders-Veenendaalse brandweercommandant P.vanDijk, links de burgemeester H.M.Oldenhof de waarnemend commandant van Wageningen Van de Weerd. De brandweervagen op de achtergrond is nog steeds in het bezit van het huidige korps, is zelfs opgeknaapt en wordt geliefkoosd als een oldtimer!

nr. 13 Feb 7/1890 nr. 146

Heerendaag, 11 Februari 1890

Aan de Eerlachte Heeren
Burgemeester en Wethouders
der gemeente Ede.

Eerlachte Heeren,

De ondergeteekende acht zich
verplicht ter Uwer kennis te bre-
ngen, dat meer en meer de dringende
noodzakelijkheid blijkt, dat een
der groote lokalen zijner school
in tweeën gescheiden wordt. Immers
die lokalen zijn bijna 12 M. lang
en bijna 8 M. breed. In een ervan
ontvangen 110 leerlingen van
eene onderwijzeres en eenen on-
derwijzer des. Het kan niet
anders of het onderwijs moet
dus schade lijden.

In

En voor het personeel is ook
het aanhoudend spreken in zulk
eene ruimte te afmatten.
Meyn frouw Hardeman is
ook al sedert geruimen tijd
om een heelaandraaien onder
behandeling van frouwe for
Falma te Utrecht.

Hopende dat Uedelheeden
het daarheen mogen leiden, dat
deze hoogstnoedige verbetering
wordt aangebracht heeft hy
met verschuldigde eerbied
de eer te zijn.

Edeleachtbare Heeren

Uedelheeden diens dienste

A. J. Holsid

hoofd der school te

Gelreink Veendam

VERENIGINGEN

Er zijn tal van memorabele wapenfeiten. Regelmatig diende de school als uitvalsbasis voor brandweeroefeningen tussen regiokorpsen en die van Gelders Veenendaal. Ook verenigingen kregen er ruimte. Bijvoorbeeld het Christelijk Tamboer- en Pijperkorps Prins Bernhard dat hier wekelijks oefende.

De Gelderse School had ook een hulpsecretarie van de gemeente Ede. Dat bespaarde de Gelders-Veenendaalse trouwlustigen een reis naar Ede. (Diny en Henk Flaman, 1951. Nu woonachtig in Canada, coll. N.v.Ginkel, Veenendaal).

Gekleed in witte bloes, blauwe pet, oranje das en oranje bies aan de broek, trokken ze de aandacht. Het korps werd bij gebrek aan leden in 1964 opgeheven. Een aantal leden ging over naar Caecilia, de Veenendaalse muziekvereniging die zich kan opmaken om in 1994 haar negentigjarig bestaan te vieren (...). Tenslotte zij vermeld dat ook de hulpsecretarie van de gemeente Ede er jarenlang gevestigd was. Een geschikte oplossing voor de vele trouwlustigen uit Gelders-Veenendaal die daarmee de gang naar het gemeentehuis in Ede bespaard bleef.

Martin Brink

1. Dit verhaal heeft niet de intentie om compleet te zijn; het wil slechts herinneringen oproepen ontleend aan het gegeven dat welk schoolgebouw dan ook meer "in" zich heeft dan alleen onderwijszaken. Voor aanvullingen, foto's etc. houdt de auteur zich dan ook aanbevolen.

2. De lijst is onvolledig vanwege het tijdsbestek waarin dit verhaal tot stand kwam. De auteur wil de lijst, na onderzoek, te zijner tijd uitbreiden. Deze opgave is gepubliceerd in 'De geschiedenis van Ede III, kerkdorpen en buurtschappen' (z.j. 1947). (Alle foto's zijn, voor zover niet apart vermeld, afkomstig uit de collectie van de auteur).

Van mevrouw Van Silfhout uit Ede kregen we dit artikel met bijlagen over de Gelderse School. We nemen het graag op in ons blad.

DE TOESTAND VAN DE SCHOOL IN GELDERS VEENENDAAL

De heer Wolsak schrijft op 11 februari 1890 een brief naar de burgemeester en wethouder van de gemeente Ede als hoofd van de Openbare school te Gelders Veenendaal. Hierin acht hij het zijn plicht de gemeente op de hoogte te brengen van de noodzakelijkheid dat één van de grote lokalen van zijn school in tweeën gescheiden wordt.

De lokalen zijn namelijk wel erg ruim van afmeting, bijna 12 meter lang en 8 meter breed!

Het aantal leerlingen wat in zo'n lokaal les krijgt bedraagt 110! Een onderwijzer en een onderwijzeres geven samen les in één lokaal. Het aanhoudend spreken van het onderwijzend personeel in zulke ruimten is niet vol te houden. Het krachtig uitzetten van hun stem, wat zij wel moeten doen om zich verstaanbaar te maken, maakt dat ze ziek worden. Zo heeft juffrouw Hardeman zich onder behandeling moeten stellen van professor Talma in Utrecht omdat ze al sedert geruime tijd een keelaandoening heeft.

Ook de schoolopziener van het district Arnhem, waar de Gelderse kant onder valt, vindt de toestanden in de openbare scholen van de gemeente Ede onvoldoende. De privaten (toiletten) van de school in Gelders-Veenendaal zijn bijvoorbeeld direct toegankelijk vanuit de schoolvertrekken en ook de ventilatie is onvoldoende. Als gevolg hiervan hangt er een hinderlijke stank in de vertrekken. Verder is er onvoldoende licht in de lokalen en zijn de oude banken toe aan vervanging. Eventueel kunnen de banken die nog goed zijn, voorzien worden van lendeleuningen.

Als de heer A.J.Wolsak op 10 juni weer een brief schrijft is er nog niets verbeterd. Hij heeft alleen voor enkele weken een kwekeling als hulp gehad.

Juffrouw Hardeman is nu al bijna een half jaar ziek en ze zal zeker de eerste maanden nog niet komen. Dit heeft zij hem persoonlijk medegedeeld.

De heer Wolsak schrijft op 10 juni ook een brief naar de gemeentesecretaris met het opschrift 'Vertrouwelijk'. Hierover beklagt hij zich over het feit dat de privaattlessen die thuis bij mejuffrouw H. gegeven worden hervat zijn. Hij heeft vernomen dat het leerlingen-aantal thuis zelfs nog is toegenomen. De lessen zouden worden gegeven door de heer van Wijhe. Omdat de heer van Wijhe niet voor talen geëxamineerd is, uit de heer Wolsak het vermoeden dat deze 'er zeker een bedroefd klein beetje van zal weten'. In ieder geval komt de hele zaak hem ongeloofwaardig voor.

Bron: G.A. Ede invnr. 709

*C.van Silfhout - van Ravenswaaij
verlengde Maanderweg 168
6713 LN Ede*

We ontvingen de volgende rectificatie:

'Naar aanleiding van uw bespreking van het boek *Veenendaal, Geschiedenis en Architectuur* in Oud Veenendaal van december 1992 het volgende:

U schrijft dat het hoofdstuk 'Historische ontwikkeling' is geschreven door Taeke Stol, het hoofdstuk 'Objectbeschrijvingen' door Jan van 't Hof en 'Het overzicht van de bebouwing' door mij. Dit is echter niet geheel juist (zie ook Verantwoording, pag.7). Het hoofdstuk 'Historische ontwikkeling' is zowel door Taeke Stol (pag. 9-36), als door mij (pag.36-64) geschreven. Van Jan van 't Hof zijn zowel 'Het overzicht van de bebouwing' als de 'Objectbeschrijvingen'. Het hoofdstukje 'Historisch-geografische elementen' is in overleg tussen Taeke Stol en mij tot stand gekomen .

M. Kooiman

Van mevrouw B.de Jong-Budding ontvingen wij het volgende:

Aanvulling stamboom familie Budding

(op artikel in Oud Veenendaal, 6e jaargang, blz.120)

XII Jacobus Budding - Beatrix van de Peppel

XIII Jan Willem Budding - Petronella Henriëna Heij
Janna (Jannigje?) van Dijk (halfzusters)

- Jacobus Budding, overleden te Bennekom
- Jan Budding, woonachtig te Veenendaal
- Johanna Budding, tr. Geert van Leeuwen, woonachtig te Veenendaal
- Jacob Budding, woonachtig te Leerdam
- Matthijs Budding, overleden te Veenendaal
- Beatrix Budding, tr. Abraham van Dijk, woonachtig te Veenendaal
- Teus (Teunis?) Budding, woonachtig te Veenendaal

Jacob Budding tr. Veenendaal Janna Jacoba van Ginkel (10-3-1944)

geb. 5-10-1918 geb. 30-6-1920

- Jan Willem Budding, Lijsterstraat 10, Groot Ammers

*- Barendina Budding, tr. Jan de Jong, Jan van Arkelstr. 12 Nieuw-Lekkerland

- Hendrik Budding, Dr A.Booijstraat 17, Leerbroek

Jan Willem Budding tr. Schoonrewoerd Margareta van den Berg

geb. 24-7-1944 geb. 12-5-1945

- Jacob Budding geb. 8-10-1968?

- Reinier Budding geb. 13-2-1970

Hendrik Budding tr. Leerbroek Aartje Kool

geb. 12-5-1953 geb. 13-7-1955?

- Jacob Budding

- Cornelis Maarten Budding

- Johanna Jacoba Budding

- Maaïke Metje Budding

B.de Jong-Budding

Juist voor het ter perse gaan van dit nummer bereikte ons het bericht van het overlijden van de heer J.van Barneveld. De heer Van Barneveld was betrokken bij de voorbereiding van de totstandkoming van de Historische Vereniging. Binnen de vereniging zelf wilde hij niet actief zijn. Hij heeft in zijn leven veel kennis en materiaal verzameld betreffende de historie van Veenendaal en begon daarmee in een periode dat de belangstelling daarvoor nog gering was. Hij heeft verschillende publikaties op zijn naam staan. In zijn optreden naar buiten stond centraal dat de lokale geschiedschrijving op feiten moet berusten en niet op "sprookjes".

Veenendaal verliest in hem een actief amateur-historicus.

Excursie

Zaterdag 8 mei naar Spakenburg, Bunschoten en Nijkerk.

Het eerste uitstapje van de leden van de Historische Vereniging zal gaan naar Spakenburg, Bunschoten en het oudste nog in tact zijnde stoomgemaal van Nederland, de 'Hertog Reijnout' te Nijkerk.

In samenwerking met de historische vereniging 'Bunscode' en de V.V.V. heeft de werkgroep Excursies een dagprogramma samengesteld waarin het mogelijk wordt gemaakt, in een ontspannen sfeer, iets te proeven van het verleden in deze streek.

Spakenburg is van ouds her een echt visserijdorp met z'n sfeervolle Botterhaven, de visafslag en de visrokerijen. Hoe men er vroeger woonde en leefde is te zien in het Klederdracht en Visserijmuseum en in 't Vurhuus'.

Bunschoten kreeg in het midden van de veertiende eeuw stadsrechten, o.a. vanwege de strategische ligging aan de Eem. De inwoners leefden er voornamelijk van de veehouderij. Gezichtsbepalend voor Bunschoten is de Nederlandse Hervormde Kerk, die rond 1500 gebouwd is.

Met een bezoek aan het oudste stoomgemaal van Nederland, de 'Hertog Reijnout', en het aangrenzende informatiecentrum, besluiten we deze excursie waarna we om ongeveer 17.00 uur weer in Veenendaal hopen te zijn.

De kosten voor deze excursie bedragen f 47,50 per persoon, waarbij inbegrepen: de bus, koffie met koek, de toegang tot musea, visafslag en stoomgemaal, én de lunch in het Spakenburgse restaurant 'De Mandemaaker'.

Ieder lid mag één introductie meenemen.

U kunt zich telefonisch aanmelden bij de heer H.van Soest, tel. 15980, of bij mevr. J.Regtop, tel 25278.

De verschuldigde kosten kunnen worden overgemaakt op rekeningnummer: 4043117, t.n.v. De Historische Vereniging Oud Veenendaal, onder vermelding van 'Excursie'.

Graag zullen wij betaling én aanmelding ontvangen vóór 31 maart.

HET EXCURSIEPROGRAMMA IS ALS VOLGT SAMENGESTELD:

10.00 u Vertrek per bus uit Veenendaal, vanaf theater De Lampegiet.

10.45 u Aankomst Spakenburg, restaurant De Mandemaaker. Ontvangst met koffie en Spakenburgs krentenbrood.

11.15 u Museumbezoek: Spakenburg heeft twee musea, t.w.:

Museum 'Vurhuus' en de gerestaureerde haringrokerijen. Het museum is gevestigd in een paar oude panden die vroeger als visserswoningen

dienst hebben gedaan. Er is een authentiek ingerichte Spakenburgse kamer, een kruideniers- en een stoffenwinkel. In de haringrokerij kunt u zien hoe de haring werd verwerkt.

Het Klederdracht en Visserijmuseum geeft een beeld van de ontwikkeling van Spakenburg op het gebied van visserij en klederdracht. Er worden onder ander een honderdtal poppen in klederdracht, miniatuurbotters en oude gebruiksvoorwerpen tentoongesteld.

12.15 u Bezoek aan de Visafslag en de Botterhaven. Naast uitleg over de werking van de visafslag krijgt u ook een demonstratie van het veilen van vis.

13.00 u Lunch bij restaurant De Mandemaaker. Tijdens de lunch wordt er een uitleg gegeven over de Spakenburgse klederdracht.

14.15 u Met de bus naar de N.H.Kerk in Bunschoten, waar een rondleiding plaatsvindt.

15.00 u Met de bus naar Nijkerk.

15.30 u Aankomst bij het oudste, nog geheel in tact zijnde stoomgemaal van Nederland, de 'Hertog Reijnout' welk die dag in werking zal worden gezet! In het bezoekerscentrum is een permanente fototentoonstelling en kunt u videofilms bekijken over onder meer: de restauratie van het stoomgemaal, de waterzuivering en de zorg voor ons drinkwater.

16.30 u Vertrek naar Veenendaal, aankomst ± 17.00 uur.

Jaarverslag 1992

BIJEENKOMSTEN

De eerste bijeenkomst, tevens jaarvergadering, vond plaats op 18 maart 1992.

Zoals gebruikelijk werden voorafgaande aan de lezing enkele huishoudelijke zaken afgewikkeld. De jaarverslagen van secretaris en penningmeester gaven geen aanleiding tot op- of aanmerkingen. De kascommissie, bestaande uit de heren D.J. Bouwhuis en J. Diepeveen, deelde mee de financiële administratie in goede orde bevonden te hebben, waarop de penningmeester décharge werd verleend.

De begroting voor 1992 wordt aanvaard, evenals het voorstel van het bestuur om - i.v.m. de uitbreiding van verenigingsactiviteiten - de contributie te verhogen tot f 25,-. Van de aftredende bestuursleden Bisschop, Brink en Diepeveen, stelden de twee eerstgenoemden zich herkiesbaar. De heer Diepeveen was om gezondheidsredenen niet herkiesbaar. In deze vacature stelde het bestuur voor de heer D.J. Bouwhuis te benoemen. Op voorstel van de voorzitter werden de drie heren bij acclamatie her- of gekozen. Er waren overigens geen tegenkandidaten ingediend.

De heer J. Slok, bestuurslid van 'Het Kleine Veenloo', vertelde daarna iets over de collectie van het kort daarvoor geopende plaatselijke museum.

De volgende bijeenkomst werd gehouden op 18 juni. De heer H.J. van Capelleveen uit Lent vertelde toen iets over de bouwgeschiedenis van oude kerken.

De derde bijeenkomst, op 15 oktober had 'genealogie' als onderwerp; de lezing werd verzorgd door de heer F.G.M. Manike uit Amersfoort.

Voor het laatst in 1992 kwamen we bijeen op 10 december.

De heer W. van den Berg verzorgde een lezing over 'Concordia, een Veenendaals leesgezelschap 1858 - 1943'.

Weliswaar was dit niet de eerste keer dat hij hierover voor een Veens publiek sprak, maar dat bleek geen enkel bezwaar te zijn. Meer dan één oudere Veenendaler was in staat het verhaal - maar dan uit eigen beleving - op onderdelen aan

te vullen! Voor de lezing verzorgde de heer M. Brink voor een kleine expositie.

Alle bijeenkomsten konden we weer houden in de grote zaal van De Meent, Grote Beer 10. Die omgeving is na 25 bijeenkomsten zo vertrouwd, dat een andere plaats om te vergaderen voor ons nauwelijks denkbaar is!

De bijeenkomsten werden bezocht door gemiddeld zo'n 80 à 100 personen.

ANDERE VERENIGINGSACTIVITEITEN

Het verenigingsorgaan 'Oud Veenendaal' verscheen zoals gewoonlijk vier keer. Het lay-outwerk van de eerste nummers werd nog volledig verzorgd door Cora Thomasz, maar in de tweede helft van het jaar droeg ze dit werk over aan Josée Regtop. Drukkerij Davelaar nam het drukwerk weer voor zijn rekening. En dat daarbij meer komt kijken dan alleen maar rechttoe- rechtaan afdrukken, kunt u in elke aflevering weer zelf constateren.

De start van een achttal werkgroepen in 1991 mag met recht veelbelovend heten. Regelmatig kwamen de leden van de meeste werkgroepen bij elkaar. Men stelde plannen op en zette zo de eerste stappen voor een systematische bestudering van aspecten van het Veens verleden. Ruim een jaar na de start slaagde de werkgroep Genealogie er zelfs in een eerste publikatie te presenteren: 'Begraven in de kerk te Veenendaal'.

Op maandag 16 november vond een zeer plezierige ontmoeting plaats tussen alle werkgroepen en bestuur. Presentatie van de activiteiten en kennismaking stonden daarbij centraal. Verdere activiteiten van de vereniging, binnen andere organisaties, vonden gewoon voortgang. Daarnaast waren er nogal intensieve bemoeienissen met de bestemming van het karakteristieke Ulo-pand aan de Kerkewijk. Ook spande het bestuur zich in sponsors te vinden voor de publikatie van de handelseditie van het proefschrift van Taeke Stol, 'De veenkolonie Veenendaal'. Mede dankzij die inspanningen kon het bestuur dit boek voor een sterk gereduceerde prijs aan de leden aanbieden.

TOT SLOT

Het stemt altijd dankbaar te zien dat de vereniging goed functioneert - en dat is in de eerste plaats te danken aan de inzet van zoveel enthousiaste leden. Ook de belangeloze medewerking van De Meent (voor de bijeenkomsten) en van het Ichthus-College (voor vergaderingen) draagt daaraan bij. Het is méér dan een gewoonte als we alle betrokkenen op deze plaats voor hun medewerking bedanken.

Per 1-1-1993 bedroeg het ledenaantal 540.

Aan het slot van dit jaarverslag willen we stilstaan bij het overlijden van de heer H. Diepeveen, bestuurslid van het eerste uur. Na een ernstige ziekte overleed hij op 1 juni. De vereniging verloor in hem een enthousiast bestuurslid, die met grote inzet veel voor de Historische Vereniging heeft gedaan. Met respect en waardering denken we aan hem terug.

*R. Bisschop
secretaris*

VAN DE PENNINGMEESTER:

Op het moment, waarop de laatste mogelijkheid was om nog een mededeling in dit blad op te nemen, waren er van de 525 te verwachten contributiebetalingen bijna 400 (om precies te zijn 398) binnen.

Ruim 75 procent, dus geen slecht resultaat zo vroeg in het jaar. Het zal nóg plezieriger zijn in het volgende nummer te kunnen melden dat álle te verwachten betalingen binnen zijn. Daaraan kunnen zij, die hun bijdrage nog niet overmaakten meewerken.

Overigens bracht de contributie tot nog toe een bedrag van f 10.642,- op en dat is gemiddeld per betaling f 26,73. daaruit blijkt dat velen toch wel méér dan het minimum van f 25,- voor het lidmaatschap over hebben. En dat voelt prettig aan voor het bestuur en vooral voor de penningmeester.

FINANCIEEL JAARVERSLAG 1992

REKENING 1992			
INKOMSTEN:		UITGAVEN:	
1. Contributies & donaties	f 14.077,50	11. Inningskosten op contributies	f 338,49
contributies 1992	f 13.817,50	drukkosten brief + env.f	147,79
contributies 1991 extra	" 40,00	verzendkosten	" 190,70
nog te ontvangen over 1992	" 200,00		
donatie	" 20,00		
2. Bijdragen van sponsors	" 0,00		
3. Ontvangen renten	" 173,89	13. Betaalde renten en kosten	" 59,75
4. Opbrengst verkoop bijzondere uitgaven	" 6.432,00	14. Kosten van bijzondere uitgaven	" 6.539,82
Boek "Het veen,.."	f 244,00	Boek "De Veenkolonie."	f 5.725,50
Boek "De Veenkolonie.."	" 5.918,00	Verzendkosten idem	" 162,00
"Lijst eigenaren van.."	" 230,00	"Lijst eigenaren.."	" 402,32
Overige	" 40,00	"De Oude of .. Kerk"	" 250,00
5. Diverse inkomsten	" 402,50	15. Diverse uitgaven	" 2.242,58
bijdrage gemeente in druk-		werkgr. & comm. algem.	f 258,75
kosten monumentennummer	f 300,00	aankopen doc.centrum	" 812,10
afgestaan presentiegeld	" 95,00	kadastrale atlas	" 588,00
terugbet. kopieerkosten	" 7,50	kopie- en bindkosten	" 245,00
		vervingsfolder	" 338,73
		16. Administratiekosten	" 367,40
		portokosten	f 208,50
		overige (materialen)	" 158,90
		17. Kopij en opmaakkosten blad	" 477,54
		(w.v. nog te betalen	f 107,99)
8. Opbrengst verkoop losse nummers blad	" 241,40	18. Drukkosten blad	" 9.473,06
		19. Verzendkosten blad	" 991,92
		(w.v. depot bij PTT-postf	75,00)
		20. Kosten van lezingen	" 530,00
		21. Bestuurskosten	" 394,30
		22. Abonnementen & lidmaatschappen	" 181,00
		Kamer van Koophandel	f 61,00
		Bond Heemschut	" 70,00
		Nat.Cont.Monum.Besch.	" 50,00
TOTAAL INKOMSTEN	f 21.327,29	TOTAAL UITGAVEN	" 21.595,86
MADELIÏG SALDO	" 268,57		" -
ALGEMEEL TOTAAL	f 21.595,86		" 21.595,86

HISTORISCHE VERENIGING OUD VEENENDAAL

BALANS PER 31 DECEMBER 1992:

Activa:		Passiva:	
Saldi: Kas	f 231,65	Eigen vermogen 1 jan. 1992	f 7.149,17
Bank	" 5.789,38	Correctie wegens depots	" 125,00
Giro	" 7.904,56	bij PTT-post	" 7.274,17
			f 268,57 -
Depot bij PTT-post	" 125,00	Negatief resultaat 1992	" 7.005,60
Nog te ontvangen contributie	" 200,00	Eigen vermogen 31 dec.1992	f 107,99
Overige "bezittingen"	" PM *)	Nog te betalen opmaakkost.	" 7.137,00
		Vooruit ontv. contributies	" 7.137,00
TOTAAL ACTIVA	f 14.250,59	TOTAAL PASSIVA	f 14.250,59

*) STAAT VAN OVERIGE "BEZITTINGEN"

1 IBM Composer (afgeschreven).
25 ex. boek 'De Veenkolonie Veenendaal'
111 ex. boek "Het veen, de veenraden en het Veenraadschap".
50 ex. boekje "De Oude of Salvatorkerk".
14 ex. boekje "Eigenaren van graven in de Kerk te Veenendaal"

ENKELE NOTITIES BIJ DE JAARSTUKKEN 1992

Rekening:

1. en 11. Cotributies:

Het bestuur is uitermate ingenomen met het feit dat een niet gering aantal leden (60 ofwel ruim 10%) een hogere bijdrage geeft dan het minimum van f 25,-; bedragen variërend van f 5,- tot in één geval zelfs f 125,- meer!

3. en 13. Renten/kosten:

Tegenover de hoge renten, die van het bij de bank uitstaande gelden worden ontvangen, staan vanaf 1992 de kosten, die de bank voor transacties in rekening brengt.

4. en 14. Bijzondere uitgaven:

Van het boek "De Veenkolonie Veenendaal" werden, naar aanleiding van de voorinschrijvingen, aanvankelijk 160 exemplaren aangeschaft; omdat deze hoeveelheid niet voldeed aan de totale vraag werden er later nog 30 exemplaren bijbesteld.

De uitgaven voor de aangeschafte exemplaren worden overtroffen door de opbrengst van de verkoop. Er zijn nog 25 exemplaren in voorraad. De boekjes "Eigenaren van graven..." en "De Oude of Salvatorkerk" moeten hun kosten nog opbrengen.

5. en 15. Diverse inkomsten en uitgaven:

Voor 1992 was voor de werkgroepen en de aankopen f 2.000,- geraamd aan uitgaven. De drukkosten van een wervingsfolder deden dit bedrag overschrijden.

8. en 18. Het blad "Oud Veenendaal":

De drukkosten slokken een groot deel van het beschikbare budget op. Het bestuur acht dit niettemin aanvaardbaar gelet op het door velen geroemde fraaie innerlijk en uiterlijk van het blad.

Balans

In 1991 is verzuimd om het depot (borgstelling voor de verzendkosten) bij PTT-post als 'vermogen' op te nemen. Dit is nu goedgeemaakt.

In de balans zijn niet als activa opgenomen de voorraden boekwerken, omdat niet vaststaat, dat deze daadwerkelijk voor de 'vastgestelde' prijs zullen worden verkocht. Daarenboven moet het het bestuur vrij staan van deze boekwerken als geschenk weg te geven.

HISTORISCHE VERENIGING OUD VEENENDAAL

BEGROTING 1993

INKOMSTEN:

1. Contributies & donaties *)	f 14.250,00
2. Bijdragen van sponsors	" PM
3. Te ontvangen renten	" 175,00
4. Opbrengst verkoop bijzondere uitgaven	" 250,00
5. Diverse inkomsten	" PM
8. Verkoop losse nummers blad	" 200,00
T o t a a l	f 14.875,00
S a l d o (nadelig)	" 0,00
Algehele totalen	f 14.875,00

UITGAVEN:

11. Inningskosten op contributies	f PM
13. Te betalen renten/kosten	" 75,00
14. Kosten van bijzondere uitgaven	" PM
15. Diverse uitgaven	" 1.525,00
werkgroepen f 875,00	
aankopen " 550,00	
overige " 100,00	
16. Administratiekosten	" 500,00
17. Kopij & opmaak blad	" 500,00
18. Drukkosten blad	" 10.000,00
19. Verzendkosten blad	" 1.075,00
20. Kosten van lezingen	" 600,00
21. Bestuurskosten	" 400,00
22. Abonnementen/lidmaatschap	" 200,00
	f 14.875,00
(voordelig)	" 0,00
	f 14.875,00

*) De gemiddelde contributie per lid bedroeg in 1992 f 27,20; dit bedrag is als uitgangspunt voor de berekening genomen.

*Historische
Vereniging
Oud Veenendaal*

Bericht van 'Het Kleine Veenloo'

Het Kleine Veenloo bestaat in februari een jaar. Een opsomming van wat zich allemaal heeft afgespeeld rond dat museum zou te veel ruimte vergen. Ongeveer dertig vrijwilligers, de vaste medewerkers en het bestuur hebben er hun handen vol aan gehad om de zaak open en draaiend te houden. Er is een degelijke voorbereiding en veel organisatie voor nodig om te voldoen aan datgene wat een museum hoort te doen: bewaren, exposeren en ontvangen.

Ongeveer 5000 bezoekers hebben we het eerste jaar ontvangen en een flink aantal schoolklassen rondgeleid. De laatste wisselexpositie over de sfeer rond Kerstmis is een succes geweest. Het direct aansluiten bij een bestaand en bekend thema blijkt te werken. Aan de bestaande collectie zijn twee objecten toegevoegd: Het schilderij van Roeland Koning en een leesboekje uit 1797. Over beide objecten werd of wordt in de Rijnpost bericht. Andere objecten worden in depot gehouden om te zijner tijd de collectie wat ingrijpender te veranderen. Teneinde met een zekere regelmaat in de aandacht te komen, de nieuwsgierigheid van de Veenendalers op te wekken (ca. 45000 Veenendalers zij nog niet in het museum geweest), en te laten zien hoe aardig de Veense historie is, is een column in de Rijnpost gestart waarin verschillende museumstukken, op luchtige wijze zullen worden behandeld. Op de agenda staan uiteraard de nieuwe wisselexposities. Een speciaal comité, waarin de Historische Vereniging en het Gelders Dagblad participeren, is op dit moment doende een expositie voor te bereiden over het leven en werk van A.P. de Kleuver. Aardig is ook de heruitgave van een serie ansichtkaarten van oud-Veenendaal.

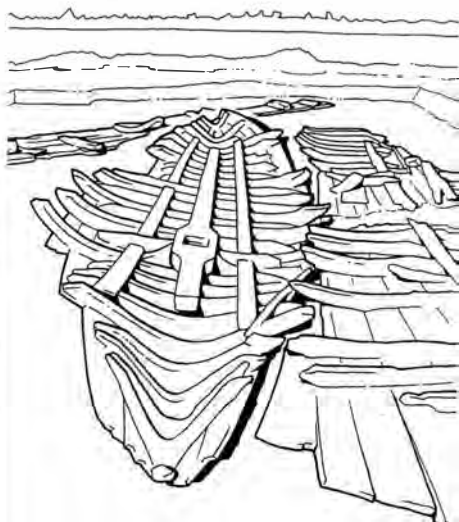
Verder willen we wat meer gerichte aandacht geven aan de scholen.

Tenslotte zal er in het bestuur ook een en ander veranderen, aangezien secretaris Ineke van Schuppen per 1 maart het bestuur zal verlaten.

Nico Hiensch

VERDRONKEN VERLEDEN

Gedurende de afgelopen 50 jaar zijn er met name in de provincie Flevoland meer dan 400 scheepswrakken geregistreerd. In de zomer van 1992 is over 15 van deze opgravingen een tentoonstelling ingericht in Lelystad. Een groot deel van deze tentoonstelling is in deze zaal te bezichtigen.

De schepen laten een grote verscheidenheid zien in type, afmetingen en ouderdom. Zo zijn er voorbeelden van grote en kleine (Hanze)kogge's uit de Late Middeleeuwen. Vrachtschepen, vissersschepen, werkschuiten en enkele zeegaande schepen uit de Middeleeuwen maar ook uit de 17e, 18e en 19e eeuw. In de schepen wordt vaak een complete uitrusting en inventaris gevonden.

Door nauwkeurige ouderdomsbepalingen vormen de schepen met hun inhoud als het ware tijdschapsules en stellen ons in staat het dagelijks leven en bedrijf van een schipper met zijn knecht of zijn gezin te reconstrueren. Ze vormen een unieke informatie- en dateringsbron voor de historische Nederlandse houten scheepsbouw en voor gebruiksvoorwerpen in Noordwest Europa voor de periode 1250-1900. Vele foto's, kaarten en goed leesbare teksten zorgen ervoor dat de bezoeker een beeld krijgt van de scheepsarcheologie.

Bijzonder aardig zijn de voorwerpen die werden opgevist uit de wrakken en nu bij ons in de vitrines liggen. Wat te denken van een 300-tal eieren die gaaf uit de modder zijn opgevist, en de omslag van een bijbel, of allerlei kledingstukken en gereedschappen van de bemanning.

Omdat Veenendaal zijn ontstaan aan de turf te danken heeft, zijn er ook wat modellen en afbeeldingen van turfschepen verzameld. Met name de ets van de Samoureuse is aardig om te zien.

Het Kleine Veenloo aan de Markt 10 is geopend van dinsdag tot en met zaterdag van 10.00 tot 16.00 uur.

---tekening van de 'Lutina', een vrachtschip vergaan in 1888---
---foto van een aak die gebruikt werd voor de turfwinning ---

Boeken

De afgelopen periode ontvingen we de volgende boeken voor ons documentatiecentrum:

IN UW HAND GEGEVEN

75 jaar Staatkundig Gereformeerde Politiek te Veenendaal.

Uitgave: Staatkundig Gereformeerde kiesvereniging 'Gideon' te Veenendaal. ISBN 90-9005525-8.

U vindt in dit boekje een historisch overzicht van de Veenendaalse SGP-kiesvereniging 'Gideon', met daarnaast de inbreng van de SGP-fractie in de gemeenteraad. Verder een tweetal gedichten, persoonlijke herinneringen, een vraaggesprek en veel illustraties.

OVERHEIDSBELEID, STIMULANS EN REM

De ontwikkeling van de 'Stichting Bibliotheek Veenendaal', 1951. Belicht tegen de achtergrond van overheidsvoorzieningen en overheidsmaatregelen. Scriptie van mevrouw M. van Doorn-Valster.

Een gedetailleerde studie, die past in de reeks publikaties rond het jubileum van de Openbare Bibliotheek Veenendaal.

TUSSEN HERINNERING EN HISTORIE

De Betuwe in terugblik.

Uitgave: Historische Kring Kesteren en Omstreken.

Osseverenreeks nr.50 ISBN 90-9005560-6

Deze uitgave, ter gelegenheid van het 25-jarig jubileum van de Historische Kring Kesteren en Omstreken, bevat een bloemlezing van artikelen die eerder verschenen in Mededelingen, later Tabula Batavorum, periodieken van de Kring. Een goed idee, fraai vormgegeven.

MENSENKINDEREN...!

'keihard gewerkt, verbluffend resultaat'

Deze brochure werd gemaakt in opdracht van de bouwcommissie van de Gereformeerde Kerk (vrijgemaakt) in Veenendaal ter gelegenheid van de opening van het nieuwbouwcomplex aan het Poortjesgoed op 12 september 1992.

EIGENAREN VAN GRAVEN IN DE KERK TE VEENENDAAL

Uitgave: Historische Vereniging Oud Veenendaal

Prijs: f 15,-, voor leden: f 10,-. te verkrijgen bij de administrateur.

Deze uitgave is een transcriptie van de 'leggers van de graven', d.w.z. het register van graven in de Oude Kerk, over de periode 1690-1735, maar bevat informatie vanaf 1620. Veel bijzonder interessante informatie die nu, dank zij de inspanningen van de werkgroep Genealogie, voor een ieder toegankelijk is.

Meerdere uitgaven zullen hopelijk volgen.

ACvG

Mededelingen

- * De zesentwintigste bijeenkomst van de Historische Vereniging Oud Veenendaal gaat over de exploitatie van veen. Spreker is de heer H.F. van de Griendt uit Zwolle, verbonden aan het International Peat Society. Hij heeft een heel leven in het veen achter zich.

Aanleiding voor deze lezing is de tentoonstelling in Het Kleine Veenloo, waarover u elders in dit blad meer leest. Omdat Veenendaal zijn ontstaan aan de exploitatie van het veen te danken heeft lijkt dit een interessante avond te worden met een deskundige spreker.

dus:

- donderdag 18 maart
- om 19.45 uur
- in 'De Meent', Grote Beer 10
- H.F. van de Griendt over *De laatste 50 jaar verveningen in Nederland*.

Iedereen is van harte welkom - de toegang is vrij.

- * De vergadering van 18 maart zal beginnen met een kort huishoudelijk gedeelte, waarin de jaarstukken van de

secretaris en penningmeester aan de orde zullen komen. U vindt ze in dit nummer. Ook zullen twee monumenten-oorkondes worden uitgereikt aan twee personen die zich hebben ingezet voor het behoud van monumenten in Veenendaal.

- * In samenwerking met het Gelders Dagblad, en het historisch museum 'Het Kleine Veenloo' besteedt de Historische Vereniging Oud Veenendaal dit najaar aandacht aan persoon en werk van Adriaan P. de Kleuver. Het septembernummer van ons blad zal in het teken staan van deze kleurrijke figuur. In het museum zal een tentoonstelling zijn, geheel gewijd aan het werk van de veelzijdige persoon De Kleuver. Heeft u ideeën, informatie over hem, of voorwerpen voor de tentoonstelling, laat het dan even weten aan het bestuur.
- * Onze vereniging heeft een aantal uitgaven over de geschiedenis in voorraad, die voor leden met korting te verkrijgen zijn. Informatie hierover leest u achter in dit nummer.
- * In dit blad vindt u alle informatie over de excursie naar Spakenburg, Bunschoten en Nijkerk die we hopen te houden op zaterdag 8 mei. De excursie is uitsluitend bedoeld voor leden. Elk lid mag één introducté meenemen. Het belooft een plezierige en leerzame dag te worden. Geeft u zich snel op?
- * Onder alle voorbehoud volgen hier de geplande data voor de verdere bijeenkomsten in 1993:
 - donderdag 28 maart
 - juni
 - donderdag 30 september
 - december

Oud Veenendaal

Juni 1993

Bestuur en redactie

drs A.C. van Grootheest, voorzitter

drs R. Bisschop, secretaris

Mevr. H.H. Will-van Barneveld, penningmeester

M. Brink

D.J. Bouwhuis

*Secretariaat:
Prinsesselaan 38, 3905 GL Veenendaal
telefoon 08385-22691*

*Ledenadministratie:
P. Will
Houtwal 5, 3904 DM Veenendaal
telefoon 08385-11523*

*Werkgroepen en Commissies:
D.J. Bouwhuis
Bezaan 1, 3904 PA Veenendaal
telefoon 08385-28830*

*Postgiro:
nr. 4043117
t.n.v. Historische Vereniging Oud Veenendaal*

*De kontributie bedraagt f 25,-- per jaar
Voor leden tot 18 jaar f 10,-- per jaar
Losse nummers van dit blad f 7,50
Het lidmaatschap kan alleen schriftelijk worden opgezegd en
wel tot uiterlijk 30 november van het boekjaar.*

*Vormgeving: Josée Regtop
Druk: Drukkerij Davelaar BV*

**Niets uit deze uitgave mag worden gereproduceerd
zonder schriftelijke toestemming van de redactie.*

Historische Vereniging Oud Veenendaal

Inhoud:

Voorwoord,	pag. 39
Zestig jaar Vrijwillige Brandweer in Veenendaal,	pag. 40
Foto Marechausseekazerne,	pag. 52-53
Philips-archief geïnventariseerd,	pag 56
De Veenendaalsche Stoom- en IJzerfabriek,	pag. 58
Chronologische geschiedenis N.V. Stenman/Holland,	pag.63
Van her en der,	pag. 66
Mededelingen,	pag.67

Op deze foto reikt de voorzitter van de
Historische Vereniging de monumentenoorkondes uit
aan de heer L. van den Bosch (midden) en
de heer P.A. van Schuppen (rechts).

Dit gebeurde op 18 maart jl. tijdens de jaarvergadering van
de Historische Vereniging.

De heer L. van den Bosch kreeg deze prijs vanwege de
restauratie van de 'stadse villa' aan de Kerkewijk
nummer 22. De heer P.A. van Schuppen ontving hem
vanwege behoud en restauratie van de Frisiavilla aan de
Kerkewijk nummer 8.

De oorkonde ging vergezeld van een fraaie pentekening.

Toch de ULO

De Historische Vereniging Oud Veenendaal heeft nooit de moed laten zakken als het ging om het behoud van de oude Ulo aan de Kerkewijk.

In het voorwoord van het vorige nummer werd de vraag gesteld of - ondanks mooie woorden - de wens van de bevolking in deze echt wel meetelde. Het is niet aan mij om te beoordelen wat nu de doorslag heeft gegeven, maar DE ULO BLIJFT! In het voorste deel zal notaris Otten zijn kantoor houden en de twee achterste lokalen, die één geheel vormen, zullen de Historische Vereniging huisvesting bieden. Althans, dat is het beeld op het moment dat ik dit schrijf.

Als u dit leest zal de raadscommissie Welzijn inmiddels over een en ander geadviseerd hebben. Het ligt in het voornemen dat de vereniging haar ruimte van de gemeente zal huren en er het documentatiecentrum zal onderbrengen.

De heer J. de Kleuver, als archivaris bij de Provincie Gelderland inmiddels in ruste, zal ons bij de opzet van ons archief adviseren. Naast de eigen collectie en het Philips archief, zal ook de fotocollectie daar een plaats vinden. Wellicht kunnen ook andere niet-officiële verzamelingen hier ondergebracht worden. Ook zal zo veel mogelijk op Veenendaal betrekking hebbend materiaal in het documentatiecentrum te vinden zijn. De commissie documentatie en beeldmateriaal en de werkgroep genealogie zijn al volop bezig.

Het bestuur zal een beheerscommissie benoemen die de praktische zaken rond onze ruimte tot haar taak zal rekenen.

Eindelijk kunnen dan de werkgroepen echt aan de slag in een goede ruimte waar noodzakelijke informatie binnen handbereik is.

Misschien is dit stukje iets te enthousiast.

Maar na zoveel jaren geduldig wachten en werken kan het toch niet meer fout gaan. Onze 550 leden en vele niet-leden die de doelstelling van onze vereniging ten behoeve van de Veenendaalse samenleving steunen, kunnen niet opnieuw teleurgesteld worden.

ACvG

Zestig jaar vrijwillige brandweer in Veenendaal

De gemeente Veenendaal kent sinds 1933 een vrijwillige brandweer. Deze organisatie bestaat dus in 1993 zestig jaar. Maar ten opzichte van andere plaatsen is het wel een bijzonderheid dat een eerdere vrijwillige brandweer aan de huidige is voorafgegaan. Het lijkt wel op een hink-stap-sprong. Een feit blijft overigens dat als opvolger van de in de 19e eeuw gebruikelijke 'aangewezen' brandweer, een eerste poging voor een vrijwillige brandweer uiteindelijk op onbegrip (of onwil?) van de gemeenteraad stuitte. Niet onmogelijk dat de in die jaren ruimschoots in de gemeenteraad vertegenwoordigde fabrikanten dat deel van de openbare veiligheid liever voor eigen rekening namen.

Waar het gaat om het zestigjarig bestaan van de Vrijwillige Brandweer Veenendaal, zou de gedachte kunnen opkomen dat er in Veenendaal nog maar sinds ruim die halve eeuw sprake is van een enigszins geregelde en georganiseerde vorm van overheidszorg voor het bestrijden van de rode haan. Niets is echter minder waar. Branden en dreigingen van vuur zijn van alle tijden en de bestrijding van dit 'natuurverschijnsel' heeft vanaf het eerste begin in dat wat nu Veenendaal heet, aandacht gehad, of liever: aandacht moeten hebben.

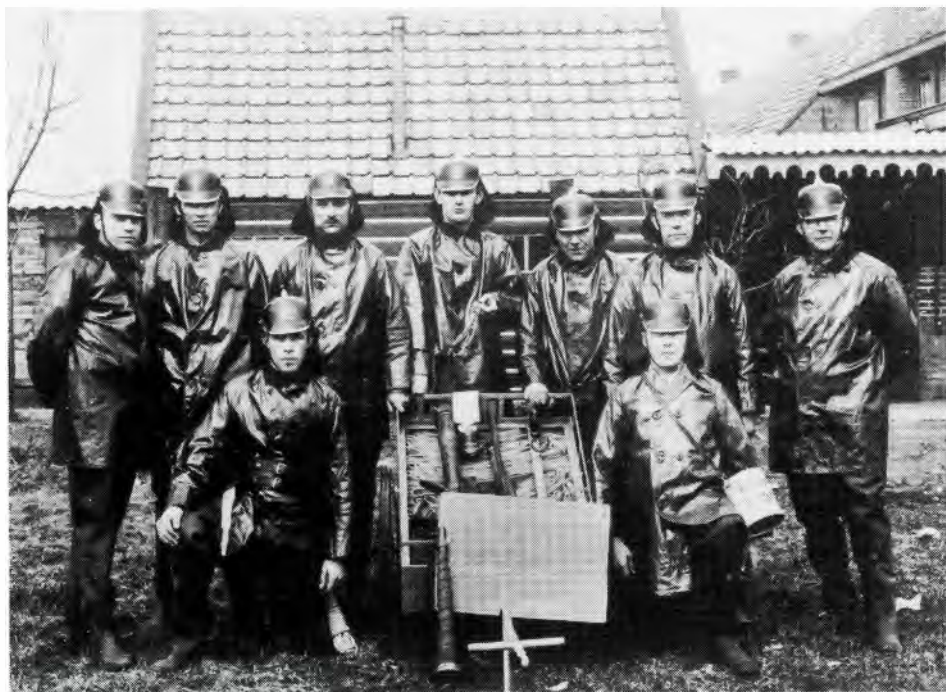
Het voert te ver om uitvoerig in te gaan op alles wat voorafging en we beperken ons tot de situatie direct voorafgaande aan de oprichting, in 1933, van een (nieuwe) vrijwillige brandweer.

EEN STUKJE GESCHIEDENIS

Sinds mensenheugenis was er begin van deze eeuw, zoals bijna overal elders in ons land, voor de bestrijding van brand ook in Veenendaal sprake van een wat heet: een aangewezen brandweer. Uit de inwoners van de gemeente worden bij besluit van het bevoegd gezag jaarlijks de mannen aangewezen die diensten moesten verrichten bij de brandweer. De leiding werd opgedragen aan een college van brandmees-

ters, in latere jaren daarboven een opperbrandmeester. De materiële uitrusting was gebrekkig en tegen een echte brand kon men feitelijk niets uitrichten.

Ondanks herhaald aandringen van de zijde van de brandweergeleding wordt er naar hun mening onvoldoende geld beschikbaar gesteld om tot tijdige en noodzakelijke vernieuwing van het materieel over te gaan. Verder lijkt het er sterk op dat het oude beproefde systeem had afgedaan. Het had alles te maken met toenemende mondigheid en bewustwording in alle lagen van de bevolking. In mei 1927 is de maat vol voor de brandmeesters en zij dienen hun ontslag in.

De ploeg Gortstraat, 16 maart 1933

Staande van links naar rechts: Kroesbergen, kleermaker; Kleijer, gemeentewerkman; Valkenburg, schoenmaker; Van Dijk, kleermaker; Heikamp, kapper; Van Doorn sr., sigarenmaker; Muller, winkelier. Zittend: Van Doorn jr., gemeentewerkman; Quint, straatmaker. Op de voorgrond één der fietskarretjes waarmee in 1933 werd begonnen.

In die jaren is er ook sprake van een soort van democratiseringsproces; ook binnen de tot dan toe bestaande brandweerorganisatie in Veenendaal. Dit leidt er toe dat het medio 1929 komt tot de oprichting van een *Vereeniging Vrijwillige Brandweer Veenendaal (VBV)*. De sterke organisatiedrang, in het overwegend orthodoxe Veenendaal ongetwijfeld aanwezig, zal ook de aanleiding zijn geweest om voor de brandweer een 'vereniging' op te richten. Dit komt overeen met het beeld zoals we dat op vele terreinen van het maatschappelijk leven in die jaren kunnen waarnemen. Daarnaast zijn het de soortgelijke ontwikkelingen in de ons omringende gemeenten én op vele plaatsen elders in het land die daaraan ook zullen hebben bijgedragen. Wat elders lukte moest ook hier kunnen lukken.

De in 1929 opgerichte VBV staat dan onder voorzitterschap van Ph.A. Knijff die naast zijn normale bezigheden als loodgieter tevens de (gemeentelijke) functie van opperbrandmeester heeft. Een ambt dat in Veenendaal was ingesteld in 1857 voor de man die namens het gemeentebestuur werd belast met het *bestuur over alles wat de brandblusmiddelen en het brandweezen aangaat*.

In het bestuur van de VBV van 1929 treffen we ook aan de aannemer/architect E.H. van Kreel, de tandarts G.R. Kets, de (latere) gemeentepzichter Tj. Jarings en de vrachtrijder B.E. Stermerdink. Zij hebben naast een bestuursfunctie in de 24 leden tellende vereniging een functie als commandant bij één der spuiten (Kets en Stermerdink), als pijpgast/redder (Van Kreel) en als motordrijver (Jarings).

Gemeentebestuur en VBV komen tot een overeenkomst en leggen de wederzijdse rechten en plichten vast in de *Regeling Vrijwillige Brandweer*. Deze wordt zelfs vastgesteld bij raadsbesluit en wel op 24 april 1930.

Bij de aanleg van de drinkwaterleiding in 1930 waren ten behoeve van de brandbestrijding in de gemeente, in de hoofdleidingen brandkranen opgenomen. Op die manier dacht

men aan de noodzakelijke voorzieningen voor het bestrijden van de brand te kunnen voldoen.

De vereniging en haar leden zijn desondanks ontevreden over het totaal aan voorzieningen. Dit vooral door de toestand van het motormateriaal dat hen ter beschikking staat. Dit waren een tweetal, in voorgaande jaren aangeschafte zogenoemde motorspuiten. Zij waren tweedehands aangekocht van gemeenten waar zij overkompleet waren geworden.

Bestuur en kader dringen aan op de aanschaf van een auto-spuit. De gemeenteraad is echter van mening daarop (nog) niet te kunnen ingaan en benoemt in zijn vergadering van 9 februari 1932 een commissie van onderzoek naar de toestand van het bestaande materieel der brandweer. In een aan de gemeenteraad gericht adres van 10 februari 1932 delen de leden van de VBV mee dat zij alsnog uitvoering geven aan het reeds in januari bekend gemaakte voornemen en met ingang van 1 maart 1932 hun functies zullen neerleggen. Zij vragen de gemeente de dagelijkse zorg per die datum zelf op zich te nemen maar houden zich tot nader order ieder persoonlijk wel beschikbaar om in noodgevallen de *blussching bij brand op de gewoone voorwaarden en betalingen tijdig op zich te nemen*.

De vereniging VBV wordt op non-actief gesteld, hetgeen inhoudt dat er geen formele aanwijzing meer bestond voor de diverse functies. Die bevoegdheid was namelijk aan de vereniging overgedragen. Bij brief van 24 februari 1932 verzoeken Burgemeester en Wethouders de zittende leidinggevenden hun functies van opperbrandmeester (B.E. Stemer-dink), commandant (G. de Geit) en groepscommandanten (R.H. de Ruiter, N. Molenbeek, G.R. Kets en J.H. van den Bosch) te willen blijven waarnemen. Het lijkt aannemelijk dat zij hiermee zullen hebben ingestemd.

Maar toch loopt het verkeerd af. In de raadsvergadering van 22 juni 1932 komt het rapport van de onderzoekscommissie aan de orde en wordt besloten -in principe- tot aanschaf

van een autospuut over te gaan. Dit overigens pas zodra de financiële toestand van de gemeente dat toelaat. En dat was toen kennelijk niet het geval.

Bestuur en leden van de VBV komen op 27 juni 1932 in vergadering bijeen en besluiten de vereniging per 1 augustus 1932 definitief te ontbinden. Dit omdat naar hun mening met name tijdens de discussies in de raadsvergadering van 22 juni duidelijk gebleken was dat de *Raad, de Vereeniging Vrijwillige Brandweer, in plaats van als nuttige instelling te beschouwen, haar meer als een financieele strop voor de gemeente aanmerkt.*

Burgemeester en Wethouders nemen met leedwezen kennis van de ontbinding der vereniging. Door ziekte van de burgemeester (Van Kuik, door een ongeval) en vakantie van secretaris Blankespoor kan er eerst op 8 augustus met het bestuur worden gesproken. Als noodmaatregel was intussen een ploegje gemeenteambtenaren- en beambten belast met het in voorkomende gevallen naar beste kunnen blusschen van branden; met deze ploeg zal ook een paar maal worden geoefend.

Er wordt overlegd maar het resultaat is onvoldoende. Partijen komen niet tot elkaar. Voornamelijk omdat de gemeenteraad niet overtuigd is van de noodzaak en het nut van de voorgestelde maatregelen. In een brief van 8 november 1932 aan de voormalige Vereniging Vrijwillige Brandweer, gezonden aan den heer G.R. Kets te Veenendaal (de laatste voorzitter) stellen B. en W. die conclusie en constateren dat de omstandigheden dus een andere regeling noodzakelijk maken. De leden worden bedankt voor de vele diensten aan de gemeente en de gemeenschap bewezen.

De brief vervolgt overigens met het verzoek dat het gezien het mooie werk Uwer vereeniging in het verleden, het ons buitengewoon veel genoeg zal doen, indien u onder de gewijzigde omstandigheden, hetzij gezamenlijk, hetzij enkelen Uwer, Uwe krachten aan onze plaatselijke brandweer zou kunnen geven.

Het is duidelijk dat hier de kiem is gelegd voor de organi-

satie die daarna tot stand komt en nu dus zestig jaar bestaat.

DE NIEUWE SITUATIE

Opmerkelijk is dat in de rapporten die jaarlijks door Burge-meester en Wethouders, ingevolge de uit 1868 daterende provinciale regeling, aan de Gedeputeerde Staten moet worden gezonden over de *toeschstand der brandblusmiddelen*, op geen enkele wijze melding wordt gemaakt van de ontstane situatie over de personele toestand. In de rapportage over 1929 wordt ook op geen enkele wijze melding gemaakt van de oprichting van de VBV. Evenmin wordt gerept over de problemen die later ontstaan zijn. Zo staat ook in de rapportage over 1932/1933 niets vermeld over de totstandkoming van de vrijwillige brandweer.

De leiding over het *ploegje gemeenteambtenaren- en beampten*, dat als noodmaatregel met de brandblussing werd belast, werd opgedragen aan de heer Tj. Jarings, inmiddels gemeente-opzichter geworden. We zagen dat hij al eerder bij de brandweer dienst deed. In feite werd hij met de aanwijzing op dezelfde manier als vóór 1929 gebruikelijk was, benoemd tot *opperbrandmeester* zoals bedoeld in de verordening van 1891. Van het gemeentebestuur kreeg Jarings de opdracht te trachten (wederom) te komen tot de oprichting van een vrijwillige brandweer. Elke andere oplossing zou immers veel te duur zijn en de pogingen om met de omliggende gemeenten te komen tot een soort van intergemeentelijke brandweer waren tot nu toe mislukt.

Jarings slaagde er in betrekkelijk korte tijd in een aantal zijns inziens geschikte burgers van Veenendaal om zich heen te verzamelen die bereid bleken de brandweerwerkzaamheden uit te voeren. Onder hen die tot de nieuwe vrijwillige brandweer toetraden, waren er ook die onder het oude regime diensten hadden verricht.

In maart 1933 is de nieuwe opzet zo goed als rond. Burge-meester en Wethouders besluiten om bijna alle nog in dienst zijnde leden van de vroegere organisatie ontslag te verlenen en gaan over tot de aanstelling van 22 mannen die als vrijwillig bij de brandweer dienst willen doen.

Behalve de reeds eerder met het ambt van opperbrandmeester belaste gemeenteopzichter Tj. Jarings zijn er nog drie leden van wie het dienstverband wordt voortgezet. Op dat moment, maart 1933, is de sterkte dus 26 man. Eind november worden nog eens 8 vrijwilligers aangesteld, waarmee de sterkte op 34 man wordt gebracht.

Niettemin bleef de materiële uitrusting van de brandweer zorgen baren en was deze nog niet afdoende verbeterd. In de nacht van 30 april 1933 breekt er brand uit in het sigarenmagazijn van de heer H.G. Konings aan de Hoogstraat. De bestrijding ervan gaat kennelijk wat moeizaam. Het is tenminste voor de bewoners van de Hoogstraat aanleiding zich in een adres tot de Raad te wenden met hun zorgen over het ontbreken van een passende alarmeringsinrichting en van deugdelijk materiaal. Zij vinden dat de Raad *ondanks herhaald aandringen van verschillende zijden* in gebreke blijft de brandweer naar de eisen des tijds in te richten; ook wordt er huns inziens teveel vertrouwd op de hulp van de fabrieksbrandweren.

De ondertekenaars verzoeken dringend in de genoemde gebreken te voorzien. Onder het adres staan onder meer de handtekeningen van Tj. de Wilde, G. van Amerongen, Wed. Middelhoven, J. van Schuppen, G. de Ruiter en ook wordt dit gesteund namens de firma L. Heij en de firma B. van den Bosch.

WIJKPLOEGEN MET FIETSWAGENTJES

In de nieuwe opzet van 1933 worden in feite vier wijkploegen gevormd. Er zijn de ploegen Gortstraat, Markt, Zandstraat en Gasfabriek (Kerkewijk). deze indeling was tactisch (spreiding over de verschillende wijken van Veenendaal), was historisch (onder de 'nieuwe leden' zijn er die vroeger dienst hadden gedaan) en was technisch, omdat in 1930 met de aanleg van de waterleiding vier slangenwagens waren aangeschaft met materiaal om daarmee vanaf de in de waterleiding aangebrachte brandkranen de blussing te kunnen beginnen. De vier slangenwagens waren aangewezen op

fietstractie en moesten dus verspreid worden opgesteld binnen het verzorgingsgebied. De leden die tot de verschillende groepen behoren, wonen en werken in het aan de eenheid toegewezen ressort.

Jarings begint te werken onder de regeling die op 13 mei 1930 was afgekondigd. Deze hield in dat de oude regeling van 1891 (de oude 'aangewezen' brandweer) buiten werking bleef zolang er *naar het oordeel van B.en W. of (sic) den Raad eene vrijwillige brandweer voldoende in staat is tot het blusschen van de brand enz.*

Wat een wereld van conflict lag er in die formulering besloten!

Voorwaar geen optimale situatie. Maar in de praktijk werkte het kennelijk. In elk geval maken de jaarlijkse rapporten van Burgemeester en Wethouders aan Gedeputeerde Staten geen melding van welke onvolkomenheid dan ook. De rapporten over de jaren 1932 tot en met 1937 zijn nagenoeg steeds gelijk, zij het dat de vermelde branden in plaats en aantal van elkaar verschillen. De grote brand op 17 maart 1935 bij de VSW wordt met een enkele regel afgedaan. Vanaf het rapport over 1936 wordt er melding gemaakt dat de brandweer over een materieel- en manschappenauto beschikt.

Op 20 augustus 1935 houdt de opperbrandmeester Jarings in het toenmalige hotel De Korenbeurs een vergadering met de 'brandmeesters', de chefs van de ploegen Gortstraat, Markt, Zandstraat en Gasfabriek. Dat zijn dan: H. Kleijer, A.W.de Haas, T.Vogelaar en E.J. Strübbe. Het door Strübbe van deze vergadering opgemaakte verslag is al even eenvoudig als de besluitvorming zelf die daarin is vastgelegd: op voorstel van Jarings zal er op 10 september een bijeenkomst zijn met alle brandweerlieden en zal er een *Vereeniging Vrijwillige Brandweer Veenendaal* worden opgericht. Aldus geschiedde.

VRIJWILLIGE BRANDWEER

Gezien het feit dat de presentielijst wordt gesteld op een

schrijfblokpapier met het gedrukte briefhoofd van hotel 'De Korenbeurs' valt aan te nemen dat in dat logement de vergadering werd belegd. Blijkens het (kennelijk later opge-
maakte) verslag van die vergadering zijn aanwezig:

- de opperbrandmeester
- de 4 brandmeesters en
- 19 brandweermannen.

De opperbrandmeester legt uit wat de bedoeling is en allen treden toe, vervolgt het verslag, zodat bij de oprichting er 28 leden zijn.

Brand Molenstraat (1953, coll. brandweer Veenendaal)

Het bestuur wordt geformeerd volgens de opzet van de (overigens pas enkele jaren later vastgestelde) statuten, te weten: vijf vaste leden (de opperbrandmeester of commandant en de vier brandmeesters) en uit elk van de vier ploegen één gekozen bestuurslid.

Voor de ploeg Markt wordt dat G. Beukhof. Voor de ploeg Gortstraat D. van Doorn Sr. Voor de ploeg Zandstraat J. van Hardeveld en voor de ploeg Gasfabriek K.E. Groesz.

Voorzitter van de vereniging wordt Tj. Jarings. J. van Hardeveld wordt penningmeester. E.J. Strübbe wordt belast met het secretariaat en T. Vogelaar en H. Kleijer gaan functioneren als materiaalcontroleurs. De Haas, Groesz, Beukhof en Van Doorn zijn dan bestuursleden.

De contributie wordt vastgesteld op *25 cts. per maand, met de bepaling dat werklooze leden van betaling zijn vrijgesteld. In een verzekering tegen eventuele ongevallen wordt van gemeentewege voorzien*, wordt in de rondvraag door de voorzitter geruiststellend meegedeeld.

Veel vergaderen deed men niet. De eerstvolgende ledenvergadering is pas op 12 april 1937.

Omdat dit nu juist 60 jaar achter ons ligt, is het interessant om te vermelden wie de mannen (over 'vrouwen bij de brandweer' werd toen zelfs nog niet door futurologen gesproken) van het eerste uur zijn geweest.

Na enkele maanden van voorbereiding, in welke periode de mogelijk nog te verrichten blussingen door de leden van het oude VBV zullen zijn waargenomen, komt op 14 maart 1933 uiteindelijk 'het vraagstuk vrijwillige brandweer' in de vergadering van Burgemeester en Wethouders in bespreking.

Gemeentesecretaris D. Blankespoor is in het verslag van die vergadering summier met zijn mededelingen. Slechts wordt aangetekend dat de burgemeester er melding van maakt dat er nu drie ploegen zijn die goed functioneren en onder leiding staan van de gemeenteopzichter. Minder summier is de vermelding van de nieuw te benoemen vrijwilligers en de op-

gave van leden van de vroegere brandweer die ontslag zullen krijgen. In de notulen van de B. en W.-vergadering worden allen met name genoemd zodat we hieronder daarvan een complete lijst kunnen laten volgen.

Zij die in maart 1933 onder dankbetuiging voor alle bewezen diensten ontslag krijgen zijn:

J.H. van den Bosch, H.G. van den Bovenkamp, J.W. van Elst, A.W. van Hardeveld, B. van Hardeveld, H. van Hardeveld, G.J. Hiensch, J.H. Jansen Jr., G.R. Kets, A. van de Lustgraaf, N. Molenbeek, E.J. van Schuppen, H.G. van Schuppen, J.E. van Schuppen, J.E. van Schuppen, J.W. van Schuppen, W. van Schuppen, R.H. de Ruiter, B.E. Stermerdink en A.H. van Wagenveld.

De opsomming van personen aan wie een aanstelling als vrijwilliger zal worden verleend bestaat uit de volgende 22 namen:

W.F. Devilee, G. van Dijk, D. van Doorn, J.H. van Doorn, E. van Garderen, K.E. Groesz, A.W. de Haas, M. Heikamp, H. Hiensch, G.H. van Hunnik, E. Kampert, H. Kleijer, A. de Koning, A.P. Kroesbergen, H. Kroesbergen, J. Kroesbergen, E.C. Muller, F. Pater, R.H.A. Quint, E.J. Strübbe, J. Valkenburg en S.J. van Wijk.

De gemeenteopzichter Jarings was inmiddels al aangesteld/aangewezen als opperbrandmeester waardoor het totaal op 23 komt. In diezelfde B. en W. vergadering wordt een ongevallenverzekering afgesloten voor 26 vrijwilligers, zodat nog drie namen moeten worden toegevoegd. Uit latere gegevens weten we dat dit moeten zijn: G. Beukhof, J. Lefers en N.J. Takken.

Het was mogelijk steeds de bedoeling geweest nog een vierde ploeg te vormen. Ook kan het zijn dat sommigen bij nader inzien toch liever niet een benoeming als vrijwilliger aanvaardden of was er om andere redenen aanleiding tot vergroting van de korpssterkte over te gaan. In de loop van het jaar (medio 1933) worden nog acht vrijwilligers benoemd, namelijk: J. van Hardeveld, Zandstraat 13; P.J. Klumpenaar,

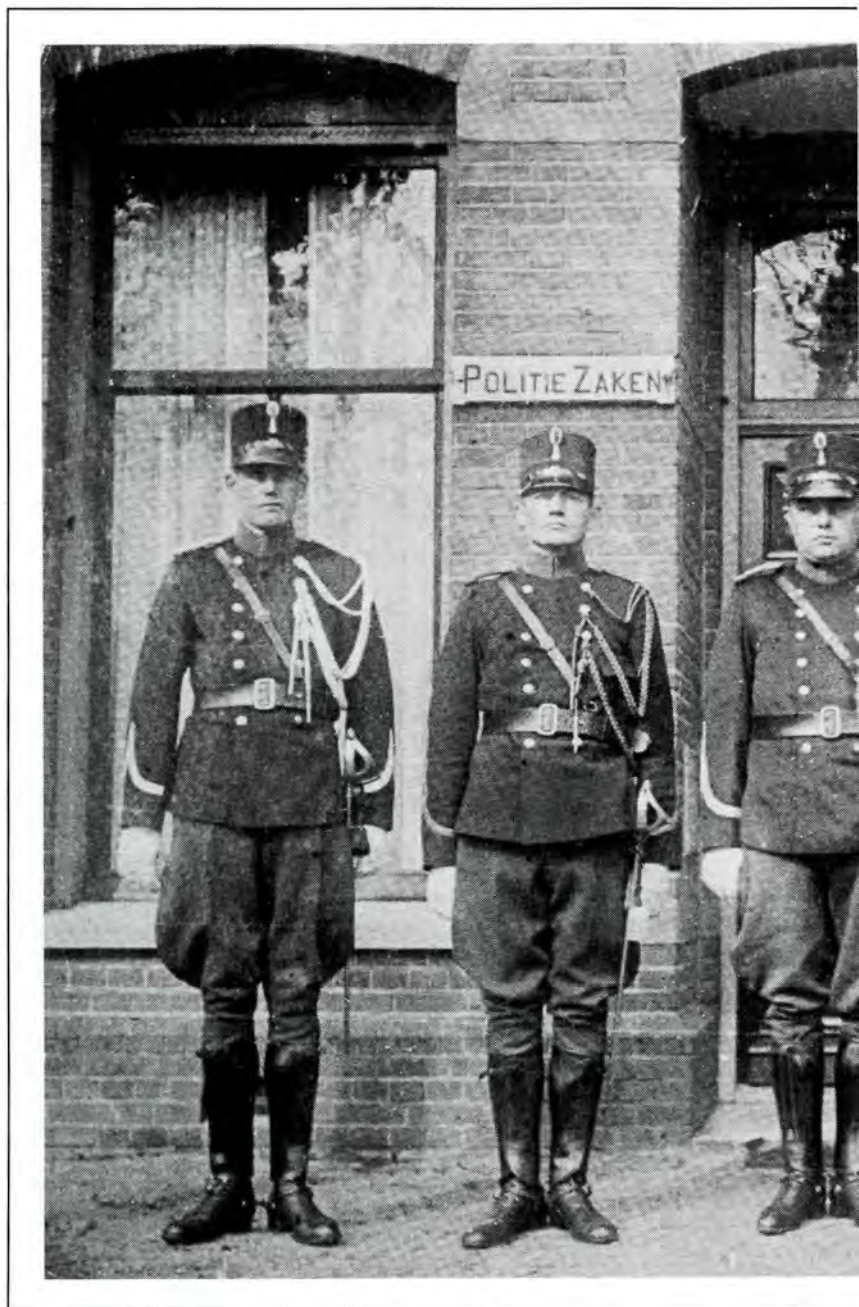
Zandstraat 47; C. Kroes, Zandstraat 19; C. Kroes, Zandstraat 15; S. Looyenga, Middelbuurtseweg 167; J.W. van Santen, Rozenstraat 4 en T. Vogelaar, Zandstraat 1. Het eerdere totaal van 26 komt hiermee op 34. Uit de door B.en W. verstrekte opgaven voor de ongevallenverzekering blijkt dat er per 1 mei 1934 totaal 33 vrijwilligers in dienst zijn. Eén van de eerder genoemde mannen van het eerste uur moet dus dan alweer hebben afgehaakt. Wie dat is geweest valt niet na te gaan, omdat betrekkelijk weinig correspondentie uit die jaren bewaard is gebleven.

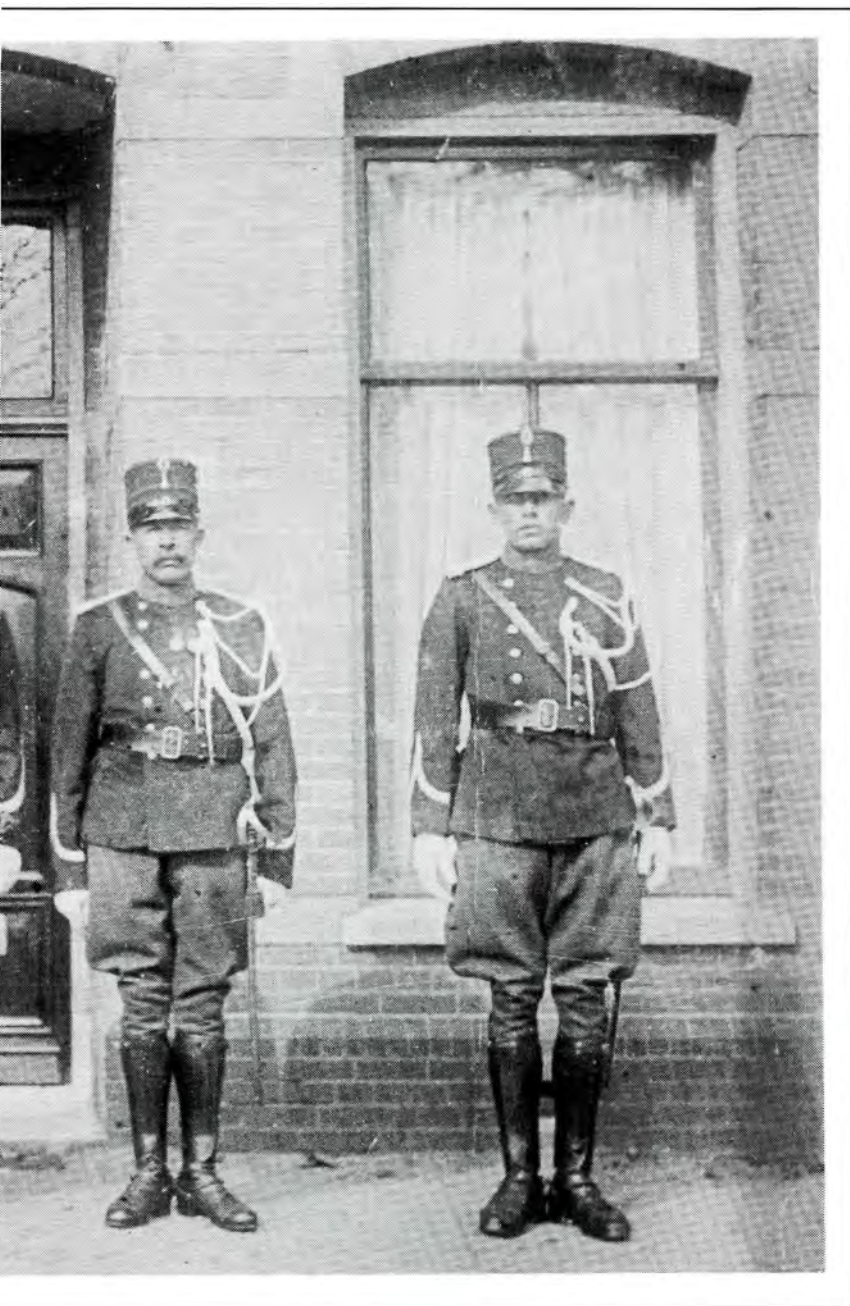
In elk geval is duidelijk dat de hierboven genoemde namen de eerste leden van de Vrijwillige Brandweer Veenendaal zijn geweest. Zij begonnen in 1933 met de vrijwillige brandweer die daarna tot op de dag van vandaag is voortgezet.

Lees verder op pagina 55

De tien jubilarissen van 18 oktober 1958

Fotobijschrift vorige pagina:

Marechausseekazerne wordt gerestaureerd.

Stram staan deze vijf heren in de houding. De foto is rond 1935 gemaakt voor de ingang van de marechausseekazerne aan de Kerkewijk nr. 118-122. Het gebouw wordt nog dit jaar gerenoveerd en zal aan de buitenzijde zoveel mogelijk in originele staat gebracht worden.

Veenendaal kreeg in 1903 een brigade van de koninklijke marechaussee. Dat gebeurde overigens op verzoek van de burgemeester die herhaaldelijk militaire assistentie uit Amersfoort moest vragen wanneer er weer ongeregelde heden in het dorp plaatsvonden. Dit was bijvoorbeeld bij stakingen, arbeidsonlusten, kermis en ossemarkten het geval.

*Gemeentepolitie (op 1 april van 1993 opgegaan in een nieuwe organisatie) en marechaussee werkten nauw samen. De koninklijke marechaussee trad ook regionaal op en had zo-
doende meer bevoegdheden. De brigade had tevens de be-
schikking over een aantal paarden.*

De brigade werd in juni 1943, precies veertig jaar na haar oprichting, opgeheven; een aantal marechaussees maakte de overstap naar de gemeentepolitie waar men nieuwe politie-uniformen, naar Duits model, aangemeten kreeg. Direct na de bevrijding werden de oude tenues weer uit de kast gehaald en gedurende een aantal maanden gedragen.

(foto coll. M.Brink, V'daal)

Vervolg van pagina 51

Een aantal van de nieuwbenoemden komt al na enkele jaren niet meer op de ledenlijst voor. De bereikte leeftijd zal daarbij een rol gespeeld hebben, al werd aan functioneel leeftijdsontslag nog niet gedacht.

Opmerkelijk is wel dat een deel van de mannen van het eerste uur het relatief lang volhoudt.

Van de eerder genoemde zijn dat:

Tot aan 1 mei 1955: Tj. Jarings - hij heeft meer dan 30 jaar de brandweer in verschillende functies gediend. Tot aan

1 januari 1956: W.F. Devilee - heeft dan 22 dienstjaren.

M. Heikamp - idem, H. Hiensch - idem, E.J. Strübbe - idem.

Tot aan 1 juli 1959: N.J. Takken - heeft dan 26 dienstjaren.

Tot aan 1 januari 1960: E.C. Muller - heeft dan ruim 26

dienstjaren. Tot aan januari 1964: E. van Garderen - heeft dan 30 dienstjaren. tot aan 1 januari 1965: C. Kroes - heeft dan 31 dienstjaren. Tot aan 1 juni 1969: H. Kleijer - heeft dan 36 dienstjaren. Tot aan 1 januari 1970: A. de Koning - heeft dan 36 dienstjaren. Tot aan 21 september 1973: J. van Hardeveld - heeft dan 40 dienstjaren. Tot aan 1 juni 1975:

J. H. van Doorn - heeft dan 42 dienstjaren.

Voor dit artikel is gebruik gemaakt van stukken uit het archief van de gemeente Veenendaal en het archief van de gemeentelijke brandweer.

P.G. Doolaard

EXCURSIE

De geplande excursie is uitgesteld tot na de zomervakantie. De commissie excursies zal in het septembernummer nadere mededelingen doen.

Philips-archief geïnventariseerd

Het zogenaamde Philips-archief is geïnventariseerd en toegankelijk gemaakt. Weliswaar nog niet op trefwoord of vanuit verschillende disciplines, toch is door middel van het rangschikken van verschillende krante-artikelen, notities en brieven, een systeem gemaakt waardoor elke onderzoeker in redelijk korte tijd kan zien of het onderwerp wat gezocht wordt, ook in het Philips-archief voorkomt. Het archief is gerangschikt in tien archiefdozen. De inhoud van deze dozen is verwoord in een inventarislijst waarin, per onderwerp, de vele krante-artikelen zijn opgeborgen. Dat gebeurde op datumvolgorde. Voor de inventarisatie zorgde J. van den Brink, medewerker van de werkgroep documentatie. Het Philips-archief kan pas openbaar worden wanneer de vereniging over een eigen documentatiecentrum beschikt.

Het archief is sinds februari 1988 in bezit van de vereniging. De erven Philips schonken een aantal dozen die tot aan de rand toe gevuld waren met krantenknipsels, schriften, documenten en ander waardevol historisch materiaal aan de vereniging. Ruim twintig jaar lang stond dit materiaal onaangeroerd op de zolder van een woning in het Limburgse Heijthuisen.

Tussen 1950 en tot aan zijn overlijden in 1967 heeft Philips honderden publikaties over Veenendaal gemaakt over de meest uiteenlopende onderwerpen. Het waren artikelen die verschenen in verschillende organen. Soms periodieken, maar meestal in kranten. Aan de verhalen ging een gedegen studie vooraf, die vaak werd verricht in plaatselijke en provinciale archieven. Hij kende de weg in het Veenraadschaparchief van Veenendaal en in de jaren vijftig moet hij een eenling zijn geweest die wekelijks dit archief doorploegde.

Dat geldt ook voor zijn bezoeken aan de provinciale archieven in Arnhem en Utrecht. Archiefbezoek was immers in die tijd nog geen gemeengoed. Zijn aantekeningen deed hij in schriftjes in bijna niet leesbare potloodletters. Philips onderhield verder een uitvoerige correspondentie met collega-onderzoek-

kers en professoren. David Philips, onderwijzer aan de Wil-librordusschool en later aan de Salvatorschool, was in het bijhouden van zijn archief even secuur als het onderzoek dat aan zijn verhalen vooraf ging. Van elk (krante-)verhaal bewaarde hij soms meerdere exemplaren.

VROEGSTE GESCHIEDENIS

Philips was vooral geïnteresseerd in de ontstaansgeschiedenis van Veenendaal en de geschiedenis van de Rooms-Katholieke Kerk. Hierover is een aparte map te vinden.

De overige dossieronderwerpen zijn: herdenking watersnood 1855, oorlog 1940-1945, Slaperdijk, Gelderse Vallei, De Batterijen, Rhenen/Achterberg/Elst, aantekeningen Veenraad-schaparchief, correspondentie, foto's/kaarten Veenendaal, foto's/kaarten diverse plaatsen, artikelen maandblad Oud-Utrecht, diverse onderwerpen, handgeschreven artikelen, volksgebruiken/lampegiet, historische optocht (Philips was lid van de voorbereidingscommissie) en pastoorsfeest 1955/verkenner spel, geschiedenis/ontwikkeling Veenendaal vanaf 1948, cultuur, Veenendaal en omgeving (artikelen A.P. de Kleuver, APdK), natuurbeschrijvingen (APdK), Betuwe (APdK), Rhenen/Achterberg/Amerongen (APdK) en een map divers (APdK).

Verder zit in het archief een groot grijs-gemarmerd boek met krante-artikelen die ook 'los' in het archief voorkomen.

Philips kreeg in 1990 postuum de erepenning van de historische vereniging Oud Veenendaal uitgereikt. Deze handgemaakte penning wordt uitsluitend toegekend aan een persoon of een instelling die zich op bijzondere wijze heeft ingezet voor de geschiedenis van Veenendaal. Het bestuur vond dat hij als eerste de penning moest krijgen.

Zijn zoon nam hem destijds in ontvangst.

Martin Brink

Werkgroep documentatie

De Veenendaalsche Stoom- en IJzerfabriek

In bijgaand artikel zal aan de hand van enkele passages een indruk worden gegeven van de studie die door de werkgroep Industriële geschiedenis verricht is naar het VSIJ. Het voert te ver om uitgebreid op alle aspecten in te gaan waar wij tijdens ons onderzoek mee in aanraking kwamen. Het is slechts de bedoeling de lezer een globaal inzicht te geven in het reilen en zeilen van de tot nu toe onderbelicht gebleven oer- Veenendaalse fabriek. Voor aanvullende informatie verwijzen wij naar de door ons verzamelde en ter beschikking van de Historische Vereniging staande gegevens.

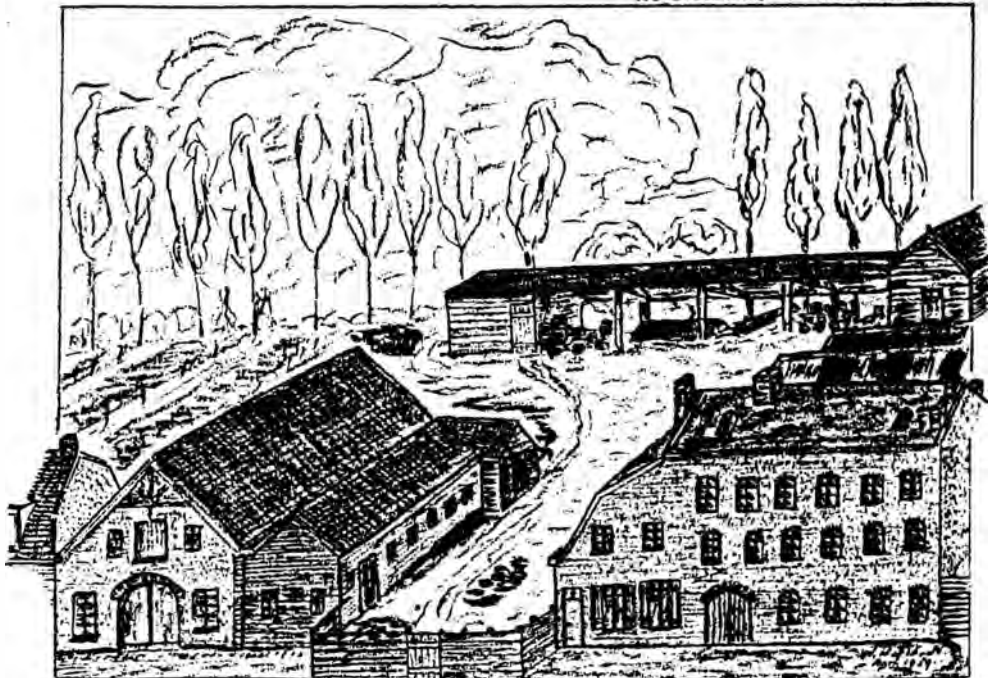
Is een der oudste (nog bestaande fabrieken) van Veenendaal heeft de VSIJ altijd in de schaduw gestaan van de bekende sigaren- en textielfabrieken. De fabriek werd al in 1901 opgericht op initiatief van G.H. van Leeuwen. Oorspronkelijk startte de VSIJ als ambachtelijke fabriek van ledikanten en kinderwagens. Pas in de twintiger jaren ging het bedrijf over op de produktie van hang- en sluitwerk. Het zijn vooral deze laatste produkten (bijvoorbeeld de rijwielsloten) geweest die de fabriek over de gehele wereld faam bezorgden. Op ambachtelijke wijze werden halffabrikaten omgezet in eindprodukten. De VSIJ had een eigen gereedschapmakerij waar ook door kleine Willie Wortels innovatief 'geprutst' werd aan het verbeteren van de produkten. Zijsprongen, zoals een probeersel met luxe damestassen (inclusief spiegel met verlichting) werden geen succes. In 1942 zou de fabriek naar aanleiding van het verscheiden van haar oprichter worden gesplitst. Bep van Leeuwen werd erfgenaam van de fabriek terwijl broer Frits de ijzer- en oliehandel voortzette.

SOCIAAL BELEID

Een opvallend aspect van de VSIJ was het sociale beleid dat gevoerd werd. Alhoewel de VSIJ in het grijze verleden in de volksmond niet zo'n goede naam als werkgever had, strookte deze bewering niet met de werkelijkheid.

Een getekende herinnering uit 1959 hoe het terrein van de fabriek er in 1909 moet hebben uitgezien (tekening W. Hofstede).

Veenendaalse Stoom Vzerindustrie '09

Uit vergelijkingen blijkt, dat men zeker in de naoorlogse jaren niet minder betaalde dan bijvoorbeeld de sigaren- of textielfabrieken. Waarschijnlijk had de mindere naam van de VSIJ meer te maken met het feit dat je bij de VSIJ vuile handen kreeg van het werk. Kenmerkend in deze is ook dat bij de VSIJ er een hoog percentage aan zelfopgeleide vakmensen ontstond. Nieuwe werknemers werden via interne bedrijfsscholing vakkundig opgeleid. Harde werkers konden binnen de VSIJ de ladder van jongste bediende tot chef beklimmen. De managerslaag vlak onder de directie bestond dan ook uit VSIJ-ers met een lang dienstverband. Het personeelsverloop was vrij laag. Slechts bij hoge uitzondering ging een enkele werknemer weg. Het sociale karakter van de onderneming komt ook tot uitdrukking in het feit dat men al begin 50-er jaren beschikte over een soort ondernemingsraad (de Kern). Bovendien was er in de jaren voordat het officieel in de CAO's werd opgenomen, al een sociaal fonds

voor werknemers. In 1948 stichtte men een eigen pensioen-fonds. Ook de personeelsvereniging was (en is nog steeds) zeer actief.

Natuurlijk kende de fabriek ook slechte tijden. Driemaal (1952, 1958 en 1975) werd de onderneming getroffen door reorganisatie waarbij ontslagen onvermijdelijk bleken. Maar ook in die tijden werd al het mogelijke gedaan om het leed te verzachten. Het sociale karakter van de onderneming komt ook terug in het beleid ten aanzien van minderheden. Zoals wel bij meer Veenendaalse fabrieken voorkwam, nam men vanaf eind 60-er jaren gastarbeiders in dienst. Deze werden volledig opgenomen in de leefgemeenschap. Ongebruikelijk was echter dat tijdens de 60-er en 70-er jaren ook jongeren uit de Overbergse Rijksinrichting als onderdeel voor hun therapie bij Stenman - voorheen VSIJ - werkten. Ook nam de directie gehandicapten in dienst. Vóór u nu uit ons verhaal de indruk zou

zou krijgen dat de VSIJ een onfeilbare werkgever was, is het goed enkele keerzijden van de VSIJ op te sommen.

E 1.

Op de fabriek werden in de beginjaren ook ijzeren ledikanten gemaakt. Oud-werknemer J. van Engelenburg maakte 50 jaar later een replica van dit model.

OPEN LUCHT

Op de oorspronkelijke vestingsplaats (de Schoolstraat ook wel de Uitweg genoemd; daar waar ruw-weg twee doe-het-zelf-markten gevestigd zijn) was het vooral in de herfst en winter niet aangenaam toeven. Vanwege de ongelijke grond stond de fabriek bij hevige regenval regelmatig blank terwijl de kolen-gestookte kachels de gure winterkoude ook niet altijd verdrijven konden. Daarbij moet worden be-

dacht dat een deel van de werkzaamheden buiten in de open lucht moesten worden uitgevoerd. Achteraf kunnen we slechts onze verbazing uitspreken wanneer we het 'milieubeleid' onder de loep nemen. Maar ja, in die dagen was men onvoldoende op de hoogte van de gevaren van allerlei zuren en zware metalen. Het is dan ook niet verwonderlijk dat veel van deze producten na gebruik werden geloosd in een sloot. Bovendien waren de mensen die er direct mee moesten werken (als voorbeeld noemen we blauwzuur) naar de huidige maatstaven natuurlijk absoluut onvoldoende beschermd. Er waren toender-tijd echter ook nauwelijks wettelijke voorschriften ten aanzien van de veiligheid van personeel. De onwetendheid was groot.

In 1962 wijzigde men de naam VSIJ in Stenman. Dit omdat een Engelse onderneming (GKN, tevens moeder van het Zweedse AXA) Stenman overnam. De belangrijkste wijziging na de overname was in feite de verhuizing naar het industrieterrein. Aan de Energiestraat verrees in 1967 de huidige fabriek. Opvallend was dat Stenman ook na de overname qua beleid een grote mate van zelfstandigheid bleef houden. In de tachtiger jaren floreerde de 'Money-Shop'. Hiermee werd bedoeld dat de arbeidskrachten gedurende maximaal 12 uur per week werden opgeroepen om routinematige werkzaamheden (inpakken etc.) te verrichten. Op die wijze konden vooral de huisvrouwen een centje bijverdienen. Onlangs is het bedrijf overigens weer van eigenaar veranderd. Een investeringsmaatschappij uit Utrecht (Gilde) heeft de zeggenschap verkregen.

Door de jaren heen werkten er in het bedrijf ook meerdere 'markante persoonlijkheden'. We noemen er slechts enkele: 'Bruine' Teus die het presteerde om de brandslang vol op de verlichting te zetten. 'Snip en Snap', het tweetal dat de grote platen knipte. Jan de 'Neus' die tijdens een fel uit-slaande brand de bloemen uit het kantoor ging redden. Anderen herinneren zich misschien 'lange' Chris of Gert 'ko-nijn' nog wel.

De fabriek heeft ook wat dit betreft een rijke historie.

TUT-TUT

Tot slot nog iets over de bijnaam, de 'tut-tut'.

Volgens de overlevering zijn er twee mogelijke verklaringen voor. Op de fabriek gebruikte men aanvankelijk voor de stroomopwekking (pas rond 1960 werd men op het PUEM-net aangesloten) een zuiggasmotor en later een diesellaggregaat.

De werknemers van de afdeling Bankwerkerij in 1955. In dat jaar werd een eigen inkooporganisatie opgezet (coll. J.van Engelenburg, V'daal).

Deze machines produceerden nogal wat lawaai, en daaraan zou de fabriek dan haar bijnaam te danken hebben. Kwade tongen beweren echter dat de oorzaak van de bijnaam moet worden gezocht in het feit dat de oprichter stotterde. Wat ook de verklaring mag zijn, de 'tut-tut' heeft na al die jaren haar bestaansrecht in de Veenendaalse industrie overduidelijk bewezen.

De werkgroep Industriële Geschiedenis,
J.H. van Hall, H.Hensen

Met dank aan de heren Wegen, Van de Weerdhof, van Engelenburg, Hofstede en Anbeek, (oud)-medewerkers van VSIJ/Stenman, voor hun verhaal.

CHRONOLOGISCHE GESCHIEDENIS N.V. STENMAN HOLLAND

- 1901 *Opgericht als: Veenendaalse Ijzerfabriek.
oprichter: G.H. van Leeuwen
personeel: 25 personen werkzaam in de fabriek
aan de Schoolstraat.
activiteiten: productie van ijzeren ledikanten.*
- 1920 *Personeel: 20 personen, loon ± f 16 per week
(60 uur). Het bedrijf krijgt gaslicht van een
eigen gasmotor.
activiteiten: kinderwagens, kruishengens en
bochtscharnieren.*
- 1930 *personeel: 50 personen.
Activiteiten uitgebreid met het maken van lichte
scharnieren alsmede voordeur- en kamerdeurslo-
ten. Het bedrijf krijgt de beschikking over elek-
triciteit, opgewekt door een gekochte dynamo.*
- 1938 *Start de productie van fietssloten.*
- 1940-1945 *De productie geschiedt bewust inefficiënt tenein-
de de Duitse bezetter te frustreren. De perso-
neelsbezetting loopt op naar 130 man. Gemiddeld
verdient men ongeveer f 16,50 voor een 48-urige
werkweek.*
- 1942 *De oprichter komt te overlijden. Het bedrijf valt
uiteen in:*
- *de fabriek en handel in ijzerwaren met als direc-
teur B.B. van Leeuwen.*
 - *Oliehandel en IJzerwinkel onder leiding van F.
van Leeuwen.*
- 1945 *Door de oorlog is de productie nagenoeg stilge-
vallen en werken nog steeds 15 mensen in de
fabriek.*
- 1946 *Start wederopbouw; Introductie drie-ploegen-
dienst; 300 man personeel.*
- 1955 *Modernisering bedrijfsadministratie en start van
een eigen verkooporganisatie.*
- 1959 *Grote brand op zolder, een volledige vleugel
brandt uit.*
- 1961 *Aansluiting op het openbare elektriciteitsnet.*

- 1962 *VSIJ wordt overgenomen door het Zweedse Sten-*
man-concern.
- 1968 *Personeelssterkte is opgelopen tot $\pm$ 2100 mensen*
op een omzet van f 80 mln. Er wordt een inven-
tarisatie gemaakt voor nieuwbouw.
- 1965 *Start nieuwbouw.*
- 1966 *Fusie van Stenman Holland met de Nederlandse*
Schroevenfabriek.

B.B. van Leeuwen, zoon van de oprichter G.H. van Leeuwen, wordt in 1942 bij diens overlijden directeur van het bedrijf.

- 1969 *Opening nieuwe fabriek aan de Energiestraat.*
Deze moderne fabriek is uitgerust met een
mechanische afdeling, draaijerij, schroevenafde-
ling, lakafdeling, polijstafdeling, galvanische
afdeling, gereedschapmakerij en kunststofafde-
ling. Gebouw en machine vergden een investe-
ring van f 8 mln.

- 1973 *Stenman Holland neemt de B.V. Nutoblok, een
fabriek van aluminium producten, over.*
 - 1975 *Verkoop van de 'oude fabriek' aan de School-
straat.*
 - 1991 ? *Overname van Stenman Holland door 'Gilde
Investment Fund'. Deze huidige eigenaar van
Stenman Holland is een te Utrecht gevestigde
investeringsmaatschappij.*
 - 1991 *Viering van het 90-jarig bestaan.*
-

Boekbespreking

FOTOBEEK VEENENDAAL II

door Rik Valkenburg

Uitgave: Uitgeverij Frits Hardeman, Ede ISBN 90-71272-43-5

Prijs: f 39,90

Opnieuw een fotoboek van de hand van Rik Valkenburg. Het boek is onderverdeeld in vier hoofdstukken. Het eerste geeft een aantal oude opnamen van Veenendaal. Het tweede vergelijkt moderne opnamen van Veenendaal met een vroegere situatie. Hoewel het soms niet zo lang geleden is, is de verandering vaak enorm. Het derde hoofdstuk geeft vooral in de tekst veel informatie. Het vierde hoofdstuk laat veel groepsfoto's zien. Op de omslag staat een fraaie opname van de bovenkant van de Markt. Het voorste torentje van de kerk wordt geschilderd en daarachter is het tweede torentje, dat helaas weg gerestaureerd is, zichtbaar.

Door dit boek zijn weer vele plaatjes van Veenendaal voor de toekomst bewaard gebleven. Het is vooral een aardig boek en zo kennen we de auteur ook.

ACvG

Van her en der

Onze vereniging ontvangt een groot aantal tijdschriften. Zo hebben we ruilabonnementen met onze zusterverenigingen in Rhenen, Wageningen, Bennekom, Ede, Lunteren, Renswoude, Scherpenzeel, Woudenberg, Bunschoten en Staphorst. Uit al deze bladen komen ideeën, bijvoorbeeld voor artikelen, lezingen, excursies etc.

Het is onmogelijk al deze uitgaven in ons blad te bespreken, maar als we over ons documentatiecentrum beschikken zullen ze daar ter lezing liggen. Daarnaast is onze vereniging lid van 'Oud Utrecht' en ontvangen we derhalve het blad 'Oud Utrecht'. In het oktobernummer staat een aardig artikel over oude prentbriefkaarten naar aanleiding van een tentoonstelling in het Utrechtse gemeentearchief, onder de titel 'Groeten uit Utrecht, 100 jaar topografische prentbriefkaarten'. Ook ontvangen we 'Tabula Batavorum', een gemeenschappelijke uitgave van zusterorganisaties uit Gendt, Elst (G), Kesteren, Tiel en Oosterhout. In het tweede nummer van de huidige jaargang staat een artikel naar aanleiding van een artikel van A.J. de Jong in het decembernummer 1991 in ons blad, over de familie Budding(h). Zo vullen de verschillende bladen elkaar aan.

Verder ontvangen we 'Gelders Erfgoed', een tweemaandelijks Gelders cultuurhistorisch tijdschrift, uitgegeven door het Gelders Oudheidkundig Contact. Naast interessante artikelen bevat dit boekrecensies en korte inhoudsopgaven van bladen van de diverse historische verenigingen. Ons blad werd onlangs omschreven als 'fraai uitgegeven'; daar nemen we uiteraard met plezier kennis van.

Andere uitgaven zijn 'NCM Nieuws', een mededelingenblad van de Nationale Contactcommissie Monumentenzorg en het blad 'Heemschut'.

Een nieuwe uitgave is het 'Stichts Historisch Contact, een uitgave van de Stichting Stichtse Geschiedenis, waarin ook onze vereniging participeert. Het eerste nummer is vooral gewijd aan archieven en hun gebruikers.

Inmiddels verscheen al het tweede nummer, dat vooral over historisch onderzoek gaat. Dit blad wordt uitgegeven ten dienste van de historische verenigingen in de provincie Utrecht.

Het is duidelijk dat al deze tijdschriften die het interessegebied van een historische vereniging betreffen, veel informatie bevatten waarmee bestuur, werkgroepen en leden hun voordeel kunnen doen.

We hopen dat ze in een documentatiecentrum ook voor alle leden werkelijk beschikbaar zullen zijn.

ACvG

Mededelingen

- * De komende bijeenkomst van de Historische Vereniging Oud Veenendaal wordt gehouden op woensdag 16 juni. Onze gast is de bekende Veenendaalse publicist en rasverteller Rik Valkenburg. Op geheel eigen wijze zal hij verhalen vertellen waarin het Veenendaal van vroeger en de Tweede Wereldoorlog centraal staan. Een bijzondere avond!

dus:

- woensdag 16 juni
- om 19.45 uur
- in 'De Meent', Grote Beer 10
- Rik Valkenburg vertelt met als thema
Ernst en luim in de oorlog

Iedereen is van harte welkom - de toegang is vrij.

- * Op 5 maart jongstleden promoveerde onze secretaris de heer R. Bisschop te Utrecht op een proefschrift, getiteld: *Sions Vorst en volk, het tweede-Israëlidee als theocratisch concept in de Gereformeerde kerk van de Republiek tussen ca 1650 en ca 1750*.
Graag feliciteren we ook op deze plaats onze secretaris.

- * Ook dit jaar willen we een werkgroepenbijeenkomst organiseren. Dat zal plaats vinden in september middels een bijeenkomst van de voorzitters van de diverse werkgroepen en commissies.
- * In dit blad vindt u een inlegvel. Via dit bestelformulier biedt de vereniging u een unieke kans om de uitgaven van de Stichtse Historische Reeks met een forse korting te verkrijgen.
Deze reeks, waarin ook onze vereniging bestuurlijk is vertegenwoordigd, houdt opruiming.
U dient het formulier binnen één week aan de secretaris te retourneren. Doen!
- * Onze vereniging heeft voor de opmaak van dit blad dringend behoefte aan een computer. Wie kan ons helpen? Mocht u een tip (of een computer) hebben, neemt u dan contact op met onze secretaris.
- * De werkgroep kadastrale atlas is bezig met de voorbereiding van de uitgave van kadastrale gegevens, inclusief kaarten, van Veenendaal rond 1832. Voor deze uitgave is financiële steun noodzakelijk. Wie helpt daarbij? Voor nadere inlichtingen kunt u contact opnemen met de voorzitter (tel. 08385 - 18402).
- * De data voor de volgende bijeenkomsten zijn onder voorbehoud:
 - 30 september: bijeenkomst gewijd aan A.P. de Kleuver
 - 9 december: waarschijnlijk in het teken van oude boeken.

Oud Veenendaal

Augustus 1993

A.P. de Kleuver 1911-1980

★ 8e jaargang, nummer 3
verschijnt 4 maal per jaar

Bestuur en redactie

drs A.C. van Grootheest, voorzitter

dr R. Bisschop, secretaris

Mevr. H.H. Will-van Barneveld, penningmeester

M. Brink

D.J. Bouwhuis

*Secretariaat:
Prinsesselaan 38, 3905 GL Veenendaal
telefoon 08385-22691*

*Ledenadministratie:
P. Will
Houtwal 5, 3904 DM Veenendaal
telefoon 08385-11523*

*Werkgroepen en Commissies:
D.J. Bouwhuis
Bezaan 1, 3904 PA Veenendaal
telefoon 08385-28830*

*Postgiro:
nr. 4043117
t.n.v. Historische Vereniging Oud Veenendaal*

*De kontributie bedraagt f 25,-- per jaar
Voor leden tot 18 jaar f 10,-- per jaar
Losse nummers van dit blad f 7,50
Het lidmaatschap van de vereniging loopt gelijk met het kalenderjaar.
Opzegging alleen schriftelijk en tot vier weken vóór het begin van het
nieuwe verenigingsjaar.*

*Vormgeving: Josée Regtop
Druk: Drukkerij Davelaar BV*

*★ Niets uit deze uitgave mag worden gereproduceerd
zonder schriftelijke toestemming van de redactie.*

A.P. DE KLEUVER, AMATEUR VAN BEROEP 1911-1980

In samenwerking met de Historische Vereniging Oud Veenendaal, het Historisch Museum 'Het Kleine Veenloo' en het Gelders Dagblad wordt dit najaar een aantal activiteiten georganiseerd, die betrekking hebben op het leven en werken van A.P. de Kleuver.

tentoonstelling

Onder de titel 'A.P. de Kleuver, amateur van beroep' wordt in het Historisch Museum aan de Markt een tentoonstelling gehouden. Deze tentoonstelling is vanaf zaterdag 4 september te bezichtigen.

bijeenkomst Historische Vereniging

Op donderdag 30 september houdt de Historische Vereniging een bijeenkomst, die geheel aan A.P. de Kleuver gewijd zal zijn. De bijeenkomst begint om 19.45 uur in het verpleeghuis 'De Meent', Grote Beer 10 te Veenendaal.

orgelconcert

Op zaterdag 9 oktober wordt in de Oude Kerk aan de Markt een orgelconcert gegeven ter herinnering aan A.P. de Kleuver.

Bob van Stempvoort zal onder meer een improvisatie geven op een compositie van De Kleuver.

A.P. de Kleuver 1911-1980

BIJ DIT NUMMER

Een klein jaar geleden kwam de heer G. van Kooten met het initiatief een tentoonstelling te organiseren over leven en werk van A.P. de Kleuver. Dit sloot goed aan bij de gedachte die al langer bij de Historische Vereniging leefde, een themanummer van ons blad, analoog aan een eerder nummer over D. Philips, aan hem te wijden.

Een comité werd opgericht en dit najaar zal op diverse manieren aandacht aan A.P. de Kleuver besteed worden.

Dit nummer is derhalve geheel gewijd aan De Kleuver en omvat een biografie, een minder bekend artikel van A.P. zelf over folklore in Veenendaal, een herinnering van zijn zoon en een artikel vanwege de Jac. Gazenbeekstichting, waarin De Kleuver naast zijn geestverwanten geplaatst wordt.

Ook de bijzondere bijeenkomst van de Historische Vereniging op 30 september zal geheel aan A.P. de Kleuver gewijd worden.

Graag hadden wij gezien dat vermeld kon worden dat er ook een straat in Veenendaal naar A.P. de Kleuver vernoemd gaat worden. De Commissie Straatnaamgeving heeft anders beslist. De betrokken wethouder liet weten (ik zeg het in mijn eigen woorden) dat er wellicht mogelijk minder positieve kanttekeningen te plaatsen zijn indien Veenendalers vernoemd zouden worden. Veenendaal is kennelijk nog steeds te klein voor mensen als D. Philips en A.P. de Kleuver. Men vernoemt niet iemand omdat hij volmaakt is, maar vanwege zijn betekenis.

Zou de wethouder zich al verdiept hebben in het leven van Jan Roeck, Prins Bernhard of Lucretia van Mercken?

A.P. de Kleuver verdient misschien geen straat, in een park lijkt hij meer op zijn plaats. Wellicht iets voor de heemtuin in West?

ACvG

Historische Vereniging Oud Veenendaal

Inhoud:

Voorwoord,	pag. 71
Adriaan P. de Kleuver, 1911-1980,	pag. 73
De folklore van ons Veenendaals volksleven,	pag. 86
Wandelkaart jeugdvierdaagse Veenendaal, 1989,	pag. 88 en 89
Herinneringen aan mijn vader,	pag. 96
Zwerven door Vallei en Veluwe,	pag. 100
Cursusprogramma,	pag. 104
Mededelingen,	pag. 105
Extra: uitneembaar katern met tekeningen van A.P. de Kleuver	

ADRIAAN P. DE KLEUVER (1911-1980)

Op 18 december 1911 werd op het adres Zandstraat 43 (nu nr. 35) te Veenendaal een jongetje geboren. Adriaan Pieter, zoon van de schoenmaker Jan Anthonie de Kleuver en Adriana van Alphen. Zijn opa, Pieter Johannes de Kleuver was ook schoenmaker te Veenendaal geweest. Vader Jan had het grote pand aan de Zandstraat, dat dateert van eind 19e eeuw, eerst gehuurd en kocht het in 1921. Hij vestigde er zijn winkel en werkplaats.

De winkel was in het voorhuis en keek uit op de wolfabriek van D.S. van Schuppen. Voor het huis liep de Grift dwars door Veenendaal. In het losstaande achterhuis, in feite een oude boerderij, bevond zich de werkplaats. Die is in de Tweede Wereldoorlog afgebrand.

Bekende

Solide

Goedkoope

Schoenenhandel.

J. A. DE KLEUVER

Zandstraat B 80

Veenendaal.

Pand Zandstraat 35; foto uit 1973 (coll. M. Brink). Daarnaast een advertentie van de firma in het programmablad "Vereeniging Oranjedag" uit 1921

Jonge jaren

Adriaan was enig kind en bezocht de Boerselandseschool, die net om de hoek stond. "Ik heb me sinds mijn vijfde, zesde jaar al voor de natuur geïnteresseerd", zou hij in 1977 in een interview in Trouw zeggen (1). "Als kind zat er al een enorme drang in me zaken te bewaren, te beschrijven, vast te leggen". Opmerkelijk is dat hij op alle schoolfoto's een aparte plaats inneemt. Zelf zegt hij in het genoemde interview: "Ik ben altijd een vreemd mannetje geweest". Op elfjarige leeftijd schreef hij zijn eerste muzikale compositie, die hij "Woudgedachten" noemde. Op zijn twaalfde kreeg hij van zijn vader een boek over de natuur, dat twaalfeneenhalve gulden kostte. Een fors kapitaal in die tijd en de buurt sprak er dan ook schande van.

Na de lagere school ging hij naar de ULO aan de Kerkewijk, zoals gebruikelijk voor kinderen van fabrikanten en middenstanders. Of de ULO afgemaakt werd, behoort tot de familiegeheimen, maar hij komt terecht in de werkplaats van zijn vader, die hem het schoenmakersvak leert. Was opa streng hervormd, vader had een bredere levensbeschouwing, hoewel behorend tot de "grote kerk". Vader stimuleerde zijn zoon en kocht regelmatig boeken voor hem. Een boek over uitgestorven diersoorten, dat hij op zijn vijftiende kreeg, maakte grote indruk op Adriaan.

Al vroeg bleek zijn veelzijdige belangstelling. Zijn tekentalent bleek al op de lagere school en toen al werd ook zijn liefde voor de natuur duidelijk. Hij spaarde de plaatjes voor de Verkade-albums van J.P. Thijsse die hij zeer bewonderde en wiens foto met handtekening ook in zijn werkkamer hing (2). Hij kreeg les op het harmonium dat thuis stond en later ook vioolles.

Was moeder degene die zorgde dat in de zaak en thuis alles in enige orde verliep, vader was degene die het bijzondere karakter van zoonlief onderkende en zijn interesses stimuleerde.

In huize De Kleuver waren regelmatig gasten in pension, waaronder ook kunstschilders die in de Gelderse Vallei kwamen schilderen. Met hen trok Adriaan de natuur in. Eén van de schilders die Adriaan in ruil voor zijn kennis van natuur en landschap, de liefde en kennis voor het pallet bijbracht, was Frans Kragt uit Nijkerk. Hij leerde snel, want "wat zijn

Schoonklas van de "Ulo van Thoomes" ± 1924. Adriaan P. staat achter in de hoek

ogen zagen, konden zijn handen maken en wat hij hoorde, kon hij spelen", zo vertelt zijn zoon Jan.

Zijn huwelijk met Willie Lelieveld uit Rhenen bracht twee zonen voort: Jan (1936) en Wim (1951). Zij trouwden in bij zijn ouders en vormden daarmee één gezin. Dit leidde uiteraard wel eens tot de nodige spanningen. Vader overleed net voor de oorlog. Zijn moeder bleef nog een tiental jaren in het oude huis wonen, maar kreeg begin vijftiger jaren een kamer in het Oudeliedenhuis aan de Kerkewijk.

Veertiger jaren

In de oorlog begon Adriaan P., zoals hij vaak genoemd werd, zich te ontwikkelen tot de veelzijdige figuur, zoals hij later bekend zou raken. Wellicht dat het overlijden van zijn vader hem meer gelegenheid gaf zijn

eigen prioriteiten te stellen. Ook de oorlogstijd had wellicht invloed. Er was immers tijd over in de oorlogsjaren: de fabrieken lagen grotendeels stil en de economie stond op een laag pitje. Er was tijd voor particuliere "activiteiten", zoals een van de informanten het uitdrukte. Hoewel niet actief in het verzet, droeg hij wel op zijn eigen wijze bij door de schoenen van verzetsmensen van Duitse zolen te voorzien; zolen die hij pikte uit zijn eigen werkplaats, die door de Duitse Wehrmacht gevorderd was en waardoor opsporing bemoeilijkt werd.

Tijdens de eerste oorlogsjaren was Adriaan vooral bezig met muziek en schreef hij veel muziekwerken. Een dertigtal werken van hem zijn bewaard gebleven, soms geschreven voor orkest, maar vaak ook voor orgel. Een concert voor hobo en orkest is in Den Haag uitgevoerd (3). De laatste oorlogsjaren was hij meer bezig met schilderen en tekenen.

Erkenning

Een belangrijk jaar voor Adriaan P. de Kleuver was 1949. Hoewel de schaarste na de oorlog nog voelbaar was, was het ook tijd voor een grote manifestatie rondom "Vier eeuwen Veenendaal". In een grote tent op het terrein achter het postkantoor (dat is ongeveer op de plaats waar nu het gemeentehuis staat) werd een expositie 'Laagveen wordt Groot Veen' gehouden. Een organisatiebureau uit Waalwijk nam de organisatie op zich. Maar Adriaan vond dat niet zo nodig. Hij was gewend in grootse plannen te denken en zag gelijk allerlei mogelijkheden. Hij liet zich niet beperken door het soms bekrompen Veense milieu. Hij bood het gemeentebestuur zijn diensten aan en had een groot aandeel in de expositie, zowel inhoudelijk als wat de organisatie betreft. Als zijn vrouw zich zorgen maakte over de schoenenzaak, kwam de fabrikant Sandbrink haar geruststellen en regelde dat het gezin er financieel niet onder leed.

Adriaan vulde vitrines met zijn stenenverzameling, boerengereedschap en historisch materiaal, zijn herbarium en een vlindercollectie, maar er was ook een moeras met echte planten. Dit alles leidde tot erkenning van zijn kwaliteiten. Kranten nodigden hem uit iets te schrijven en zijn eerste publikaties verschenen, eerst in het 'Nieuw Utrechts Nieuwsblad', later jarenlang in 'De Vallei'.

Het comité dat de tentoonstelling in 1949 voorbereidde. Naast enkele niet-Veenendalers ziet u hier onder meer van links naar rechts: Anton Bouman, Hans Epskamp, A.P., Jan van Hardeveld, een onbekende, Nico Bakker en de voorzitter van het comité: Van der Wiel

Natuur

Meer dan iets anders hadden natuur en landschap zijn belangstelling. Als kind had het boek over uitgestorven dieren hem aan het denken gezet. "Ik leerde de evolutietheorie begrijpen. Dat was in Veenendaal taboe. Zoiets bestond niet. Maar ik heb gemerkt dat hoe dieper je in de evolutietheorie doordringt, hoe meer je in de natuur het wonder Gods ziet" (4). Zo zal de romanticus A.P. de Kleuver, tijdens zijn zwerftochten door de vallei, in gedachten zich vaak in oude ijstijden gewaand hebben. Hij vond er ook de relictten van.

Reeds na de oorlog was hij begonnen op Hemelvaartsdag excursies te organiseren naar de Leersumse Plassen. Hij kondigde ze zelf aan in 'De Vallei' en men verzamelde zich aan het eind van de Zandstraat (Davids-

plein). Op de fiets trok een grote groep mensen achter hem aan. Zijn inzet, samen met Jac. Gazenbeek, voor het behoud van de Slaperdijk, waarvan de afgraving al begonnen was, en de Blauwe Hel, toen nog gemeentelijke stortplaats, leidde er toe dat hij door Staatsbos-beheer, Natuurmonumenten en Het Utrechtse Landschap werd aangesteld als opzichter. Op maandag ging de schoenenzaak derhalve dicht en maakte hij op de fiets zijn ronde langs de vele natuurgebieden. Voor het behoud van de genoemde gebieden, maar ook voor de Allemanskamp te Renswoude, onderhield hij tal van contacten, onder andere met burgemeester Boot van Ede en voerde hij actie tot in Den Haag.

de Volkskrant van ZATERDAG 3 MAART 1962

Illustratie uit 'De Volkskrant' van 3 maart 1962

Steeds belangrijker werden de 'nevenactiviteiten' en steeds minder aandacht kreeg de schoenenzaak, die later ook op dinsdag en woensdag gesloten bleef. Zo kreeg hij tijd om zijn vele artikelen te schrijven en zelf te illustreren. In de zomer was hij in dienst van de V.V.V. te

Rhenen en verzorgde hij rondleidingen. Zijn rusteloze leven leidde tot problemen in zijn huwelijk en uiteindelijk tot een scheiding. Zijn vrouw verhuisde naar Utrecht, waar ze in 1993 is overleden. De schoenenzaak werd nu definitief gesloten en hij wijdde zich volledig aan zijn talrijke hobby's, die hem tesamen voldoende inkomen gaven.

Brede belangstelling

Het aantal terreinen waarop A.P. de Kleuver zich bewogen heeft is onwaarschijnlijk groot. In publikaties over hem worden de volgende genoemd: natuur, landschap, archeologie, ornithologie, genealogie, geschiedenis, heraldiek, folklore en veldnamen. Maar hij was ook schilder, illustrator, componist, organist en verteller. Een rusteloos man met vele talenten en op veel terreinen ook veel kennis. Wat er van hem geworden zou zijn als hij op jonge leeftijd door een van de leraren goed begeleid was, is een vraag die vanzelf boven komt als je je in zijn leven verdiept.

Het is overigens niet zo dat De Kleuver geen erkenning vond. Integendeel: zijn vele publikaties in tal van tijdschriften, zijn contacten met de Rijksdienst voor Oudheidkundig Bodemonderzoek, zijn wetenschappelijke contacten en zijn interviews laten anders zien. Op enkele van genoemde aandachtsgebieden willen we nog dieper ingaan.

- archeologie en stenen -

De grootste wetenschappelijke erkenning heeft De Kleuver wellicht op dit terrein verkregen. Al vroeg verkende hij zandafgravingen in Rhenen en vond kleine vuurstenen werktuigen, stenen en fossielen. Zijn zoon Jan vertelt, dat ze op zondagmiddag op de fiets naar de zandafgraving in Maarn gingen en met de fietstassen vol terug kwamen. Zijn kennis deed hij, behalve uit boeken, ook op in de contacten met wetenschappers als de heer K. van der Lijn, die een landelijk erkend zwerfsteendeskundige was. Delen van zijn collectie worden bewaard bij de Rijksuniversiteit te Utrecht, in diverse scholen en in het gemeentehuis van Veenendaal.

- muziek -

Behalve dat hij veel werken schreef, waarvan de meeste nooit zijn uitgevoerd, was De Kleuver ook vele jaren organist bij de Nederlandse

Op een orgel in een Betuwse kerk in de zestiger jaren.

Protestantenbond te Veenendaal. Eerst spelend op een traporgeltje, later een elektronisch orgel, verhuisde hij met de gemeenschap mee. Het begon in de Kegelbaan achter Hotel de Haas aan de Kerkewijk, daarna de kantine van de Scheepjeswolffabriek en tenslotte werd een eigen gebouw naast bejaardencentrum De Engelenburgh betrokken. Op 17 januari 1962 was hij 25 jaar organist en werd hij na de dienst, op zondagmorgen 21 februari, toegesproken. Slechts éénmaal had hij in de 25 jaren verzuimd. Hem werd de driedelige Historische Winkler Prins als cadeau overhandigd (5). Hij componeerde ook veel gelegenheidswerken (6). Een tiental van zijn toonzettingen zijn opgenomen in de zangbundel van het Kerkgenootschap der Zevende Dags Adventisten.

- schilderen en beeldhouwen -

Naast de vele tekeningen is ook een aantal schilderijen van De Kleuver bewaard gebleven. Hij exposeerde meerdere malen en won een eerste

prijs bij de expositie 'Gouden Handen' te Ede. In het toen pas geopende gemeentehuis van Veenendaal organiseerde hij een expositie van de lokale amateur-kunstenaars.

Veel van zijn tekeningen zijn bewaard gebleven, van een groot aantal ook de clichés die gemaakt werden voor de illustraties in de diverse kranten.

Van de publikaties van De Kleuver vindt u elders in dit blad een beknopte bibliografie. Een vollediger lijst wordt op verzoek van de gemeente Veenendaal op dit moment bewerkt door mevrouw J.W. van de Kuinder-Hamer.

A.P. de Kleuver als schilder, 1946

De laatste jaren

De jaren 1965-1975 vormden wellicht de bloeitijd voor A.P. de Kleuver. Hij werd breed erkend, had veel bereikt op het gebied van natuurbehoud en kon volledig leven van zijn pen en zijn functies als opzichter van natuurreservaten en excursieleider. Een belangrijke bron van inkomsten vormde ook het genealogisch en heraldisch onderzoek. Met name het zoeken - en zo nodig het aanpassen en aanvullen - van familiewapens bleek een activiteit te zijn waar veel vraag naar was. De uitvoering van de familiewapens was magnifiek, de betrouwbaarheid wellicht soms wat minder.

Van het geld dat dit opbracht liet hij zijn huis grondig opknappen en kocht hij 'mooie spulletjes'.

Toch was het ontbreken van de sturende hand van zijn vrouw merkbaar. Was vroeger de bierschuur van Jan Dekker aan het Gelderland, waarvan hij de afbraak zeer betreurde (7), de plaats waar hij zijn vrienden zag, nu werd thuis wel eens een 'neutje' geschonken. Zijn vrienden lieten hem echter niet in de steek. Hij onderhield vele contacten. Enkele namen wil ik hier noemen. Toen D. Philips nog in Veenendaal woonde, was hij, vooral op zaterdagmiddag, een veel geziene gast. Hoezeer ook verschillend in karakter en werkwijze, wisten zij elkaar te waarderen. Ook Petrus Valkenburg is altijd een trouwe vriend gebleven. Zorgzaam werd naar hem omgekeken door dokter Van Ommeren sr. uit Elst, die deze bijzondere man wist te waarderen.

Begrafenis A. P. de Kleuver

VEENENDAAL — Groot was gistermiddag de belangstelling bij de begrafenis van Adriaan P. de Kleuver. Het werd een sobere plechtigheid waarbij dr. J. G. Thoomes een grafrede hield. Hij noemde Adriaan de Kleuver een „groot Veenendaler”

waarvoor hij veel bewondering had. Onder de belangstellenden was ook wethouder M. Bastmeijer. Vele oudere Veenendalers waren naar de algemene begraafplaats gekomen om de laatste gang van wijlen Adriaan P. de Kleuver te volgen.

Uit "De Vallei" 21 februari 1980

Op 15 januari 1980 is hij in het Julianaziekenhuis overleden. Het Gelders Oudheidkundig Contact schreef naar aanleiding van zijn overlijden: "Zijn aanstekelijk enthousiasme en ongeveinsde liefde voor alle facetten van de Betuwe en het Gelders-Utrechtse grensgebied zullen velen in dankbare herinnering blijven" (8). Hij werd op de Openbare Begraafplaats aan de Munnikenweg begraven, waarbij Dr J.G. Thoomes een toespraak hield. De nalatenschap is bijzonder goed verzorgd. Zijn archief ging naar het gemeentearchief van Veenendaal, waar bijvoorbeeld van al zijn artikelen twee exemplaren bewaard worden. Zijn bibliotheek werd grotendeels verkocht, maar de meer persoonlijke herinneringen worden door de familie zorgvuldig bewaard.

Een monument

"Hij was een monument, een begaafd mens, een natuurvorser, een kunstenaar. Als hij schreef dan wandelde hij met je mee. Hij wist als geen ander een dwingende eerbied op te roepen voor alles wat leefde en geleefd had, want ook als historicus was hij sterk. Maar och, hoe zelden wordt een profeet in eigen land geëerd", vertelt mevrouw Maya Kennedy-van Eck in een interview in 'De Vallei' (9). Zij had de laatste jaren De Kleuver goed leren kennen en bewaart een uitgebreide correspondentie met hem.

Ongetwijfeld was De Kleuver een begaafd mens. Meer romanticus dan wetenschapper, maar met een grote kennis van veel zaken. Met name in zijn vele publikaties in dagbladen en tijdschriften leverde dit romantiseren hem wel eens kritiek op. Wellicht terecht, maar anderzijds heeft hij door zijn stijl van schrijven bij velen gehoor gevonden in zijn roep om aandacht voor de natuur, landschap en historie. Zeker in het naoorlogse Veenendaal was hij een bijzondere dorpsgenoot. De vrijbouter De Kleuver kon in de toen soms wat benauwde sfeer niet altijd waardering oogsten. De kritiek op zijn levensstijl heeft het zicht op zijn talenten soms echter ook verduisterd. In veel opzichten was A.P. de Kleuver zijn tijd ver vooruit en door sommigen is deze voorsprong nog niet ingehaald.

Hoe De Kleuver beter te schetsen, dan met een impressie die hij

schreef naar aanleiding van een wandeling door zijn geliefde natuurservaat 'De Hel':

"De Hel lag die middag zonovergoten aan de rand van dat roezemoezige valleistadje Veenendaal. Zo ontvouwde zich voor onze ogen een groots tableau van groen in het rijpste gamma. Het was een volheid van groen die het mensenhart rust geeft, voor het oog weldadig is en in al dat smaragd leeft en beweegt het. Daar zijn de vogels, de dieren ook, ja tot de rijke insectenwereld toe. Een stukje ongelooflijk mooie natuur".

A.C. van Grootheest

noten:

1. Interview met Fred Lammers in Trouw dd 8 augustus 1977.
2. Serie 'Stichtse Portretten' door N. v.d. Schaaf in het Nieuw Utrechts Dagblad dd 29 augustus 1955.
3. Idem.
4. Zie 1.
5. 'Eenheid', maandblad met berichten uit de afd. Nederlandse Protestantenbond Ede, Bennekom, Renkum, Rhenen, Veenendaal en Lunteren, verenigd in de 'Stichting Neder-Veluwe", nr. 127, half febr/half maart 1962.
6. Zie bijvoorbeeld 'Oud Veenendaal', 5e jaargang, nr.4, blz. 122 en 123.
7. In tal van artikelen pleitte A.P. de Kleuver voor het behoud van historische panden. Zijn eigen huis noemde hij het "laatste historische bouwsel van Veenendaal".
8. Gelders Oudheidkundig Contactberichten, jaargang 1980, blz. 27.
9. In 'De Vallei' dd 2 december 1989.

Onze dank gaat uit naar de fam. J.A.E. de Kleuver uit Huissen, zonder wie dit artikel niet geschreven had kunnen worden.

Bibliografie van A.P. de Kleuver

- 1960: Geschiedenis van de Cunerakerk te Rhenen
Uitgave: De Hervormde Gemeente te Rhenen
1967: De gemeente Maurik

Uitgave: Stichting Initiatief Comité 'Maurik'
1976: Van Heuvelrug tot Eemvallei
Uitgave: Zomer & Keuning, Wageningen
1977: De Betuwe
Uitgave: Zomer & Keuning, Wageningen

Artikelen in:

De Vallei, Tielse Courant, Nieuw Utrechts Dagblad, Gelders Dagblad,
Cobouw, Rhenense Betuwse Courant, De Rijnpost, De Schakel, De
Spiegel, Op den Uitkijk, Triangelklanken, Spin Span, Onze Bijen

Een karakteristiek beeld: aan de praat in een bootje op het Benedeneind

DE FOLKLORE ALS LEVEND BESTANDDEEL VAN ONS VEENENDAALS VOLKSLEVEN*

O zeker, het was als grapje bedoeld, dat een medewerker aan 'De Schakel' in het kerstnummer van 1954 schreef van een nog loslopende schoenmaker-folklorist, die in het goede Veenendaal van 1954 zich placht op te houden. En dat van die "tetterende" Veenendaalse bakkers, die gezamenlijk hun "concert voor zoveel lampeglazen" op de markt ten beste zouden geven, was heel komisch bedoeld.

Dat de geachte schrijver bakker Van der Veer niet meer zag musiceren, is ook heel begrijpelijk. Onze geachte, folklore-minnende, bakker verkeert reeds lang niet meer in het land der levenden. Overigens zou de auteur van dit kronkelachtige stukje de goede man, die in werkelijkheid op een doodgewoon lampegglas van zo'n ouderwetse "petrolielaàmp" blies, nooit op zijn "hoorn" zien musiceren maar dit slechts kunnen horen, omdat Van der Veer dit in zijn bakkerij onder de schoorsteen deed en het geluid via het rookkanaal aan de vooravond van Kerstmis over Veenendaal deed galmen als het boekende brood [= brood van boekweitemeel] gaar was; dat heerlijke boekende kerstbrood, dik met geurige stroop overbakken. Verder stond onze gezette bakker dan nog in zijn winkel deur en met beide handen om de mond tot een megafoon gevormd, riep hij dan: " 't Boekende broød is goar".

Dit stukje lokale folklore is verdwenen mét bakker Van der Veer en geloof mij, 't komt nooit meer terug.

Of dit te betreuren valt? Och, wat is al niet in het luchtledige van de historie ten onder gegaan. Uit de Duitse landen importeerde men de Weihnachtstoll en de kerstkrans. Vooral dat laatste, als overblijfsel van de ring van het germaanse zonnewenderad, zien wij in iedere bakkerij. 't Is een verlengstuk van de Sinterklaasletter geworden met dezelfde vulling en hetzelfde bladerdeeg.

Wie kent nog het grote kerstbrood, dat alle arbeiders van 'De Schup' aan de vooravond van Kerstmis mee naar huis kregen? Geef mij dat oude gebruik maar weer terug. Dat wil ik maar zeggen. En dat van bakker Van der Veer? Ook dat was zo'n stukje folklore, waarop iedere Veenendaler zat te wachten. Dan was het stil in ons dorp. De fabrieken

en werkplaatsen waren gesloten en als Van der Veer de mare van zijn gedane arbeid over het dorp "tetterde", dán immers was het kerstfeest definitief aangebroken. Met een hengselmandje, of zo maar onder de arm, zag men de mensen al spoedig met zo'n reuzebrood huiswaarts gaan. Dat was feestelijk. En dan die blij kindergezichten, die glunderden als moeder het kapje van het brood sneed. Er werd letterlijk om gevochten. De damp trok er dan nog vanaf! Wat een stuk volksleven kan men al niet om zo'n kerstbrood weven.

Palmpasenmotief. Ontwerp van A.P. de Kleuver voor een medaille voor de Wolmars

Volgen wij de rij van folkloristische hoogtijdagen, dan komt allereerst Palmpasen in zicht. Dat was in het oude Veenendaal óók al zo'n echt kinderfeest. Of men arm, dan wel rijk was, ieder gaf zijn kind op die dag een haantje-pik. Bij de allerarmsten was dat slechts een snee

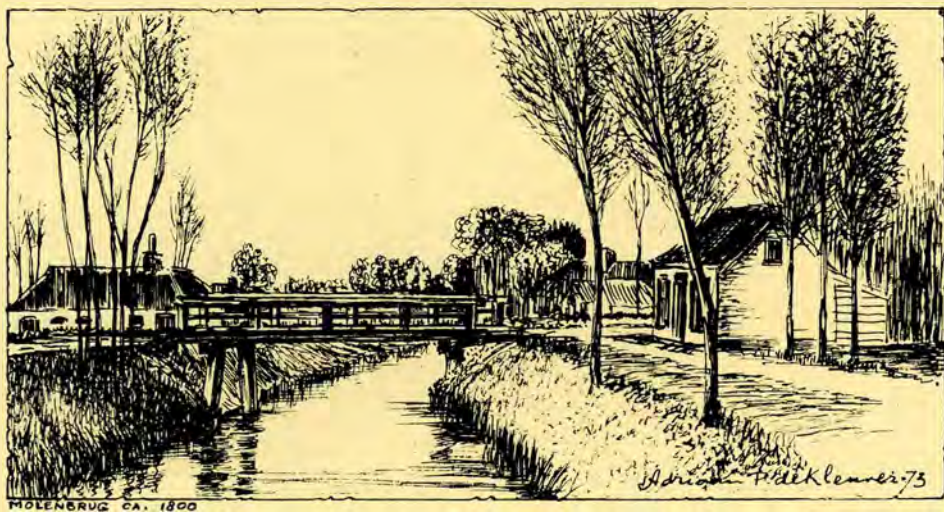
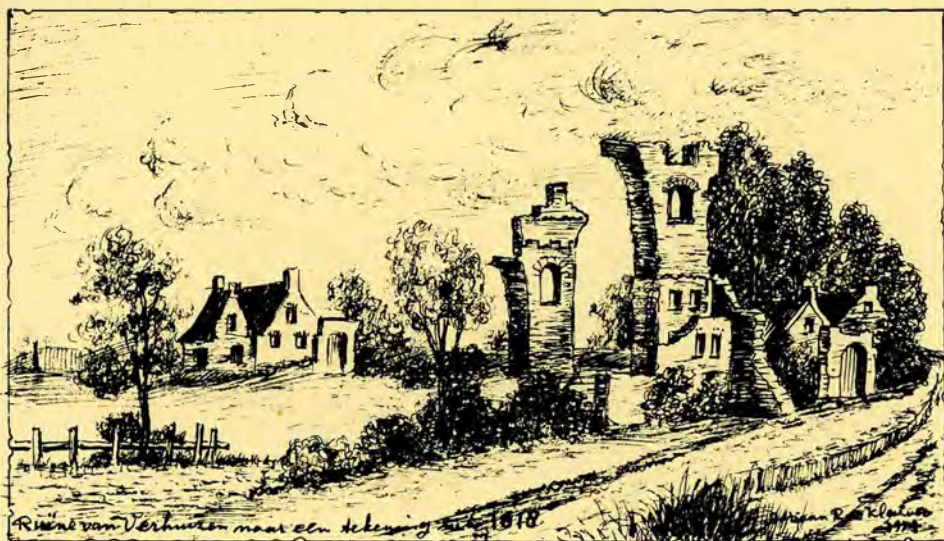
A.P. de Kleuver heeft veel geschilderd en getekend.
Zijn boeken en artikelen werden door hemzelf geïllustreerd.
Een selectie van zijn werk wordt u hier aangeboden.

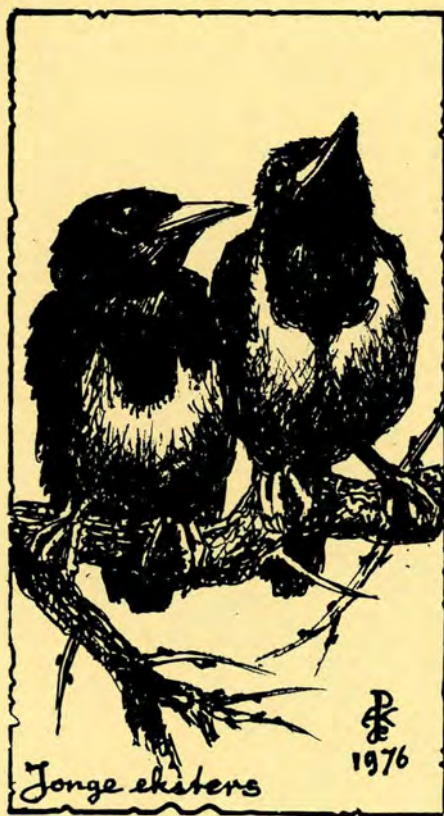

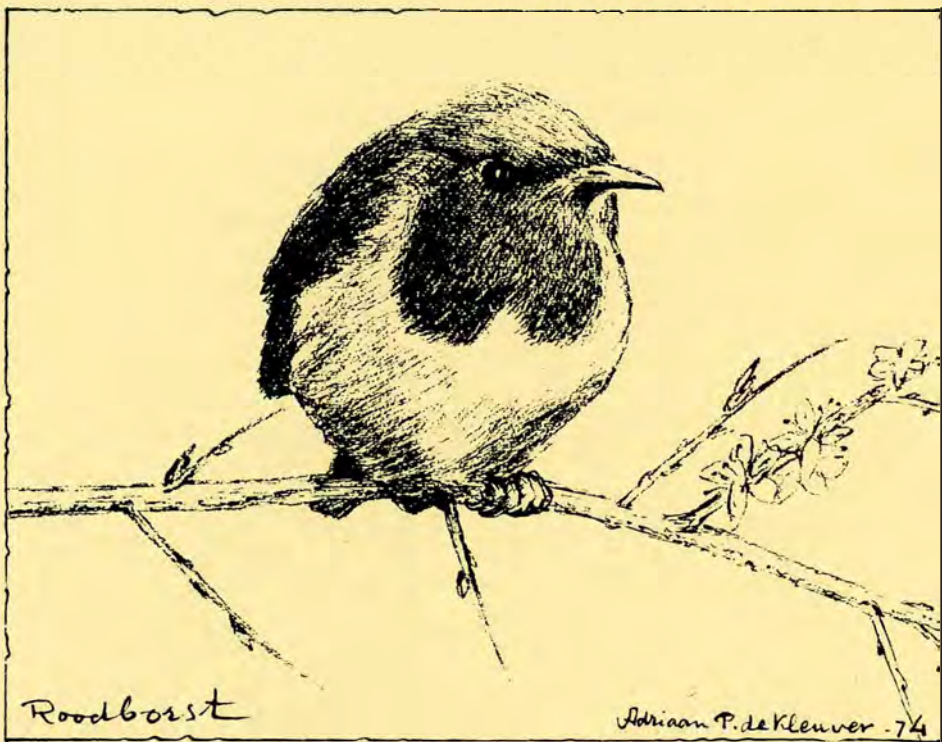

WALENBURG

Adriaan D. de Kieffer.

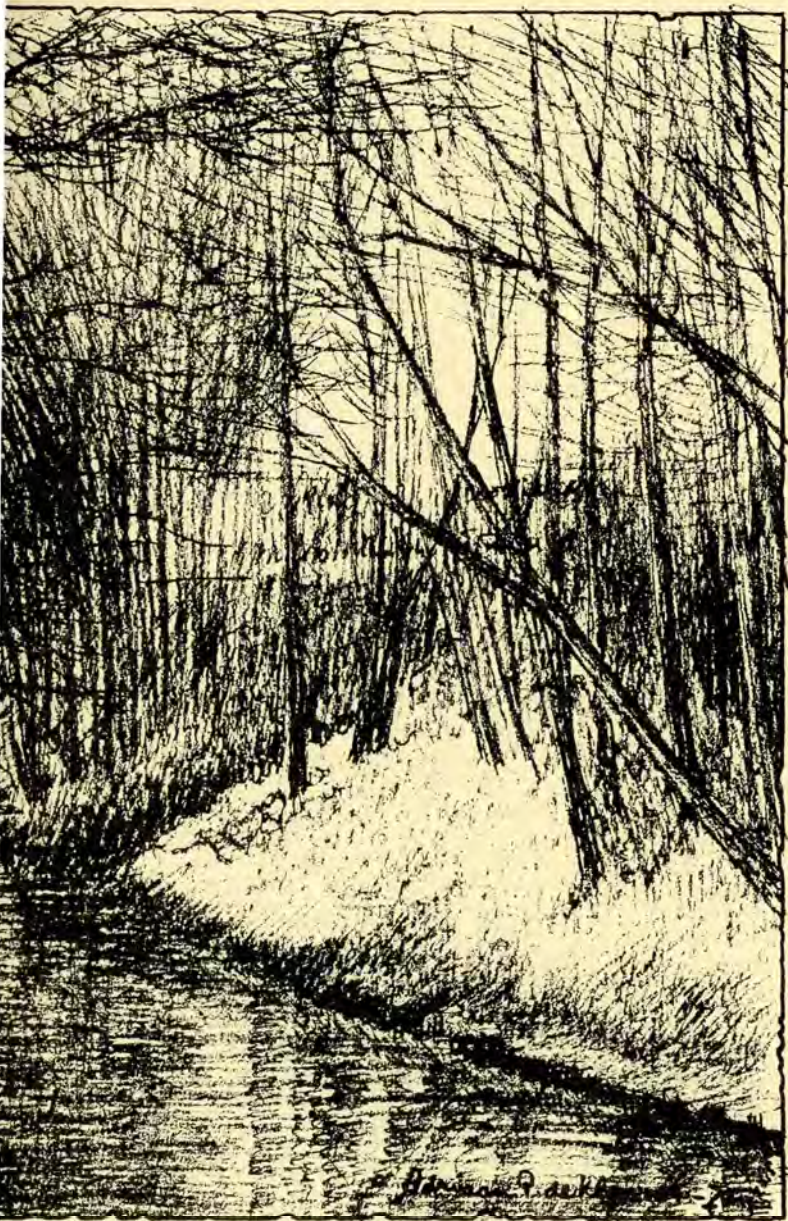

Roodborst

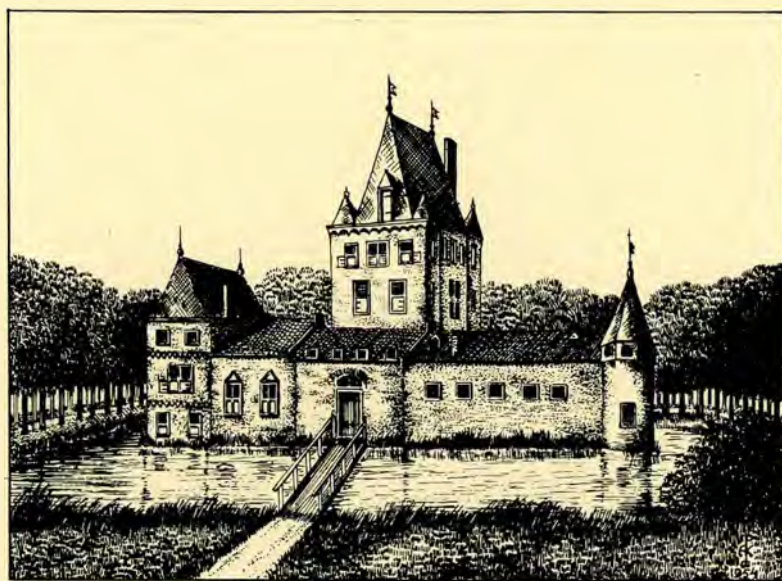
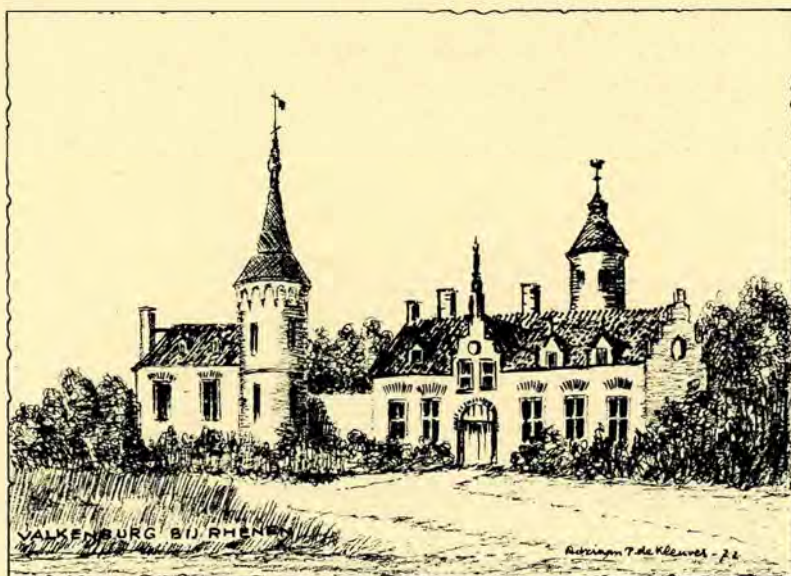
Adriaan P. de Klerk - 74

OUDE FORTGRACHT BIJ DE SCHALM

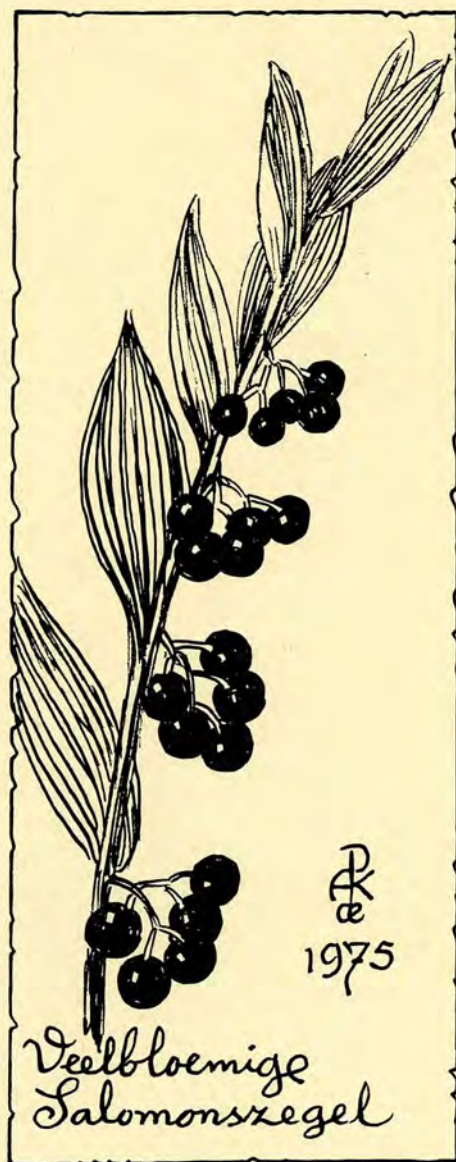

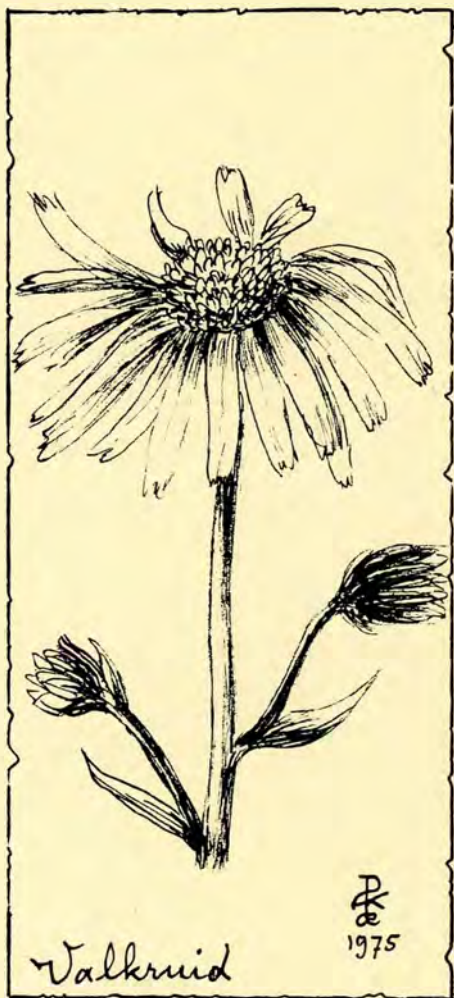

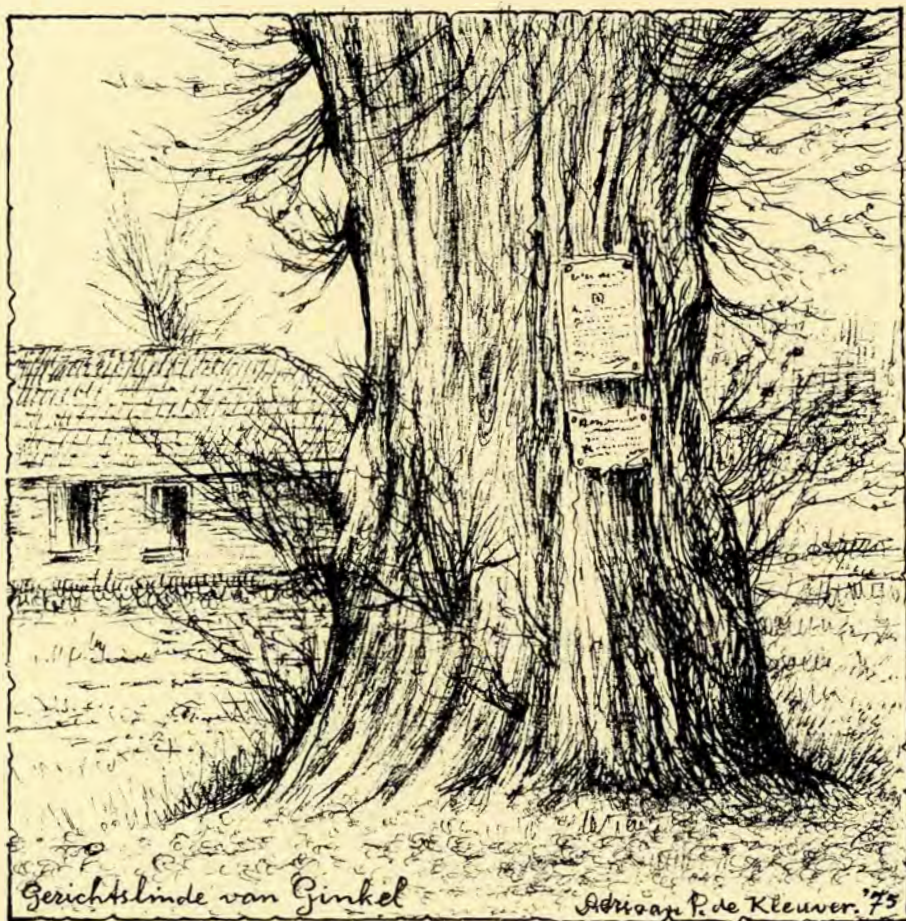

Slot voormalig-bischoppelijk Slot Tex Horst.

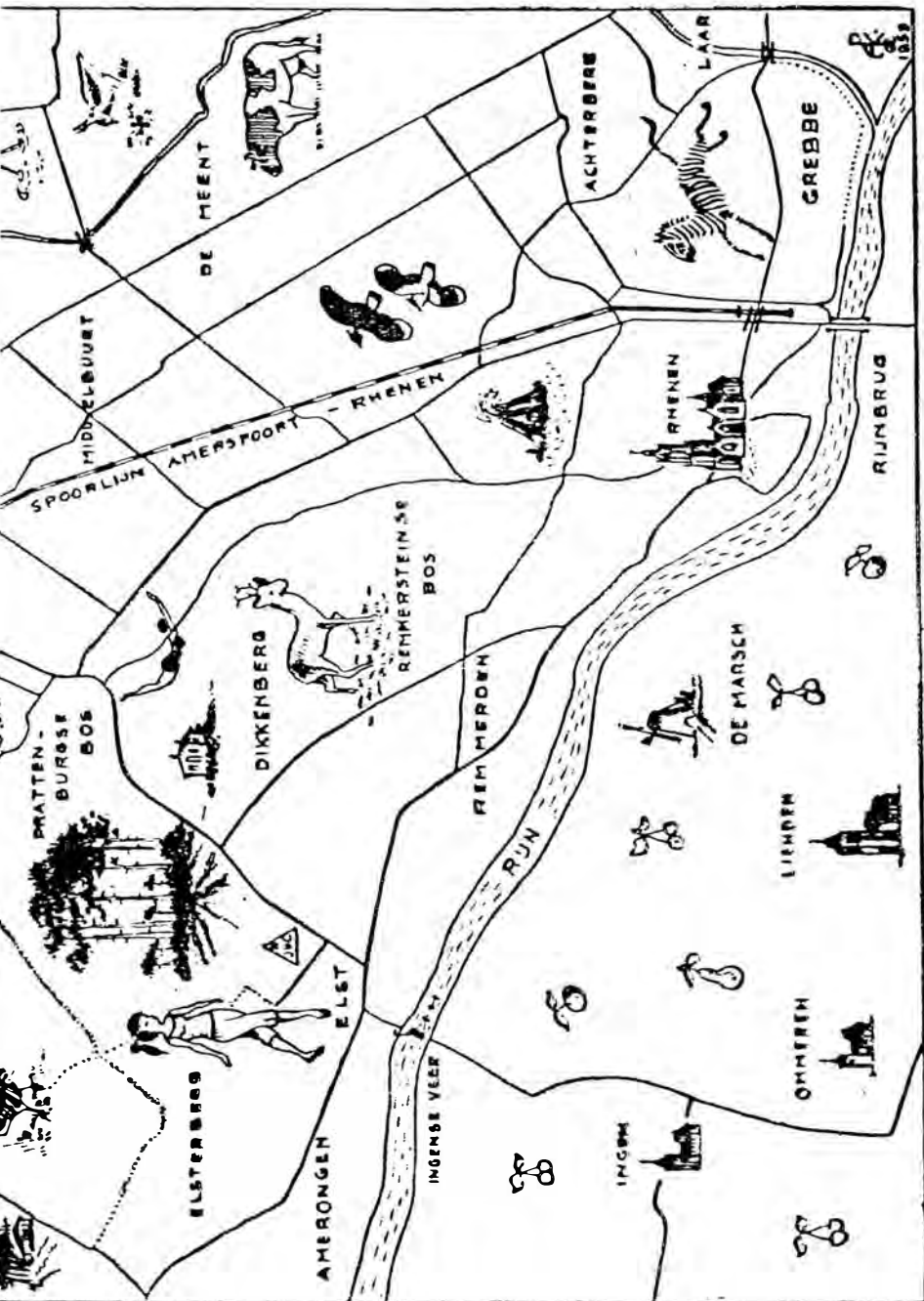
Adriaan P. de Klerker.

Historische Vereniging Oud Veenendaal, 1993

roggebrood op een stokje. Een kind van de beter gesitueerden deed het wat beter: een sneetje witte- of boekende brood en de arme drommels stonden te grunzelen om daarvan een hap te mogen nemen. Zo ziet u: geen broodhaantje! Die roggesneetjes en dat begeerde wittebrood droegen wel de groene palmtakjes. Dat kostte immers geen geld! Nu zien wij jaarlijks honderden en nog eens honderden kinderen met palmpaasjes en haantjes-pik in optocht door Veenendaalse straten gaan. Wie denkt dan nog aan die lang vervlogen tijd? Dat Veense haantje-pik is heus bijzonder genoeg om er aandacht aan te besteden. Als vruchtbaarheidsteken is het zeer oud en het vertoont verwantschap met de ijzeren spits van de kerktoeren: haan - kruis - bal. "Neen", zeggen de Veenendalers, "niet zó, maar de bal (sinaasappel) óp de haan". Of liever... ze zeggen niets en doen het eenvoudig weg. Niemand zette ze er ooit toe aan. Merkwaardig blijft het en het komt in ons hele land niet op gelijke wijze voor. Verkeerd? Welneen, 't is lokale traditie en als zodanig zou het jammer zijn, indien die "domme" Veenendalers tot het inzicht kwamen, dat het "verkeerd" is. Houên zo! Daar bemerk ik zowaar, dat ik het Nieuwjaar-zeggen oversloeg. Ook al folklore? Wis en drie! 't Was me wat om een honderd keer naar de huisdeur te sloffen en de wens van: "Veul hail en zeêge in 't neije joar" aan te moeten horen. Kwaad worden? Wel neen! Een cent of een oliebol maakte zo'n peuter al gelukkig. Toen een pekel van een kerel in "de straat" eens zei: ..."en nou deruit!...", toen kon hij van de lieve jeugd een pak rammel krijgen.

De "pliesie" van Geldersch, Aart Veenendaal, dezelfde die koning Willem III in een "hok" naar het geteisterde Veenendaal van 1855 voer, dezelfde Aart Veenendaal liep, met hem voor gemeld feit verleende levensgrote zilveren plaquette op de borst, in heel Veenendaal met almanakken te leuren, tot hem dit verboden werd. Zelfs de almanak moest het veld ruimen, nu de radio ons dagelijks het weer in huis brengt (al of niet met succes) en menigeen de verzuchting slaakt: "De allemunak deê 't veul beêter!". Wie heeft bijvoorbeeld nog een "Honingdruppel" aan de wand hangen? "In ónze moderne kamer niet meer zo'n ouderwets ding!" Of 't komt dat de levensverzekeringsagent een paar dagen voor Nieuwjaar een fleurig, soms zeer artistiek "klendertje" voor ons in petto heeft, weet ik niet. De folklore van de

almanak en kalender is ook al opgelost in het nevelige duister van de verleden tijd. De mooie zegenwensen zijn met de oude "lamplighter" verdwenen. "Toe nou", hoor ik u al mompelen, "spaar mij die ellenlange rijmen". Och, in die oude tijd keek men niet op een minuut of vijf.

Terwijl de lantaarnopsteker zijn zo- en zoveelste borreltje genoot, las groffie de wensprent en aangedaan door zoveel goeds, dat hem voor zijn levensavond stond te wachten, haalde die de knip uit het kammet en werd de man die, weer of geen weer, er voor zorgde dat de Veenendaalse burger geen onverhoedse duik in Bisschop Davids' scheping [= De Grift, red.] behoefde te maken of zich een bult voor het hoofd liep tegen de bomen van de "de straat" gul bedacht. Ook al folklore? Nogmaals: Wis en drie! Of dacht u dat zijn verre nazaat, die dagelijks de "kraant" in uw bus deponeert en de zaterdag na Nieuwjaar, gelijk met het centen ophalen, u een slordig kaartje ("of ik het weerom mag hebben?") in de hand stopt, niet aan "folklore" doet? De mooie heilwens maakt plaats voor: "De bezorger van dit blad wenst u een gelukkig Nieuwjaar", maar de vragende ogen bléven. En met een cent ben je niet klaar meer. Over ons vuilnisophaalgilde spreek ik maar niet. Als ze me soms verkeerd begrijpen....

Overal folklore, beste mensen. Overal folklore!

Zetten wij onze speurtocht op Veenendaalse bodem voort, dan volgt in juli de Veenendaalse bijenmarkt en die zit er nog boordevol van. Huh, zeggen die van Renswouw, die markt is niet eens van jullie. Dàt weet ik nog zo net niet! Ze mag dan nu binnen de landpalen van onze grote buur Renswoude liggen, (op 1 januari 1960 volgde er een grenswijziging waardoor dit gebied aan de Nieuweweg-Noord bij de gemeente Veenendaal werd gevoegd, red.) van oorsprong is ze Veens. Eens dansten de miljoenen bijen op 't Duivenweitje, niet ver van de Markt, als deze hoogtijdag van het imkerdom gehouden werd.

Onze andere grote buur pleegt bij zoiets van annexatie-koorts te spreken. En ach, voer dat "vergeten deel" van ons goede Veenendaal (Geldersch) ooit wel bij de scheiding? Onze Siamese tweelingzuster, Geldersch Veenendaal, pakt wat gemoedelijker uit, want ook dáár was eens een markt, die met ons wat te maken had: de wolmarkt. Deze werd gelijk met de Veenendaalse bijenmarkt gehouden en wel aan De Klomp. "Lastig", zeiden de imkers. De wolhandelaren kwamen naar de

Veenendaalse markt. Maar de Veensen zeiden ook: "Lastig". En nu tegen de imkers. Dat goedgewapende bijengedoe moest maar liever buiten de deur. Bij de oude Roomse kerk woonden de Van Kessels, bieën-mensen bij uitstek en die trokken zich het lot van hun broeders in de honingbranche aan. Dáár verzeilde die merkwaardige markt. Stil en verlaten ligt nu de oude Bijenkorf naast De Batterijen. Het roestige uithangbord is nu verdwenen. Geen Bijenkorf meer. Geen tante Cato meer, die op bijenmarktdag voor haar vele gasten borrels en vele glazen bier schonk, in de keuken Gelderse ham bakte, peultjes met worteltjes kookte en de door imkers-zelf meegebrachte aardappelen kookte. Geen accijnsheffing meer (2 ½ cent per verkochte korf) waarvan na de markt de nablijvers een fikse dronk achter de kiezen sloegen. Wat is deze markt nog? Helaas, helaas... De moderne plantenziektenbestrijdingsmiddelen gaven de imkerij de doodsteek. En wie eet er nu nog honing? De Israëlieten liepen er voor van Egypte naar het beloofde land. Wij nog niet ervoor naar de kruidenier. En met dat al is het bijenhouden een dure aangelegenheid geworden voor de hobby-maniakken. De oude De Ruijter uit Elspeet sloeg de spijker zo maar op zijn kop met zijn: " 't Wief van de domeneer most ôk al in de bieën, maar alles uut de böch, meneer". Ze kennen 't niet. Wim van Kessel houdt de touwtjes nog wel krampachtig in de handen, en o, hoe vurig wens ik hem nog een lang leven als marktmeester toe, maar zal hij 't houden? Hoelang nog zal hij bebladerde wilgentakjes in de korven steken? Hoe lang nog zal hij vóór de markt begint, tussen de hallen rondscharrelen en de windvang plaatsen, waarachter de korven en kasten hun plaatsje zullen vinden? Als wij met Kerstmis nu allemaal eens een pot honing leeglikken, en dat vele, vele malen per jaar herhalen, dan... ja dán zou onze misselijke maag in staat zijn de bijenmarkt te redden van een wisse ondergang. Wat lange jaren als lekkernij en geneesmiddel bij uitstek gold, raakt in het vergeetboek. Toe, beste mensen, koop zo nu en dan eens een potje van dat goudgele natuurprodukt. Al was het dan maar terwille van de eigen folklore. Zeg, mannen van het gemeentehuis, sta nu eens iedere zondagmorgen vroeg op en maak voor alle huisgenoten een lekkere beschuit met honing klaar! Ik wed dat het zoet van die traktatie zich paren zal aan het zoet van aller genegenheid. En al die zoete vrouwen en zoete kinderen van de gemeentehuis mannen zullen, met hun kopje

thee in de kussens gezeten, vaders aandeel aan het behoud van onze bijenmarkt met vreugde begroeten. 't Zal toch zoiets moeten worden. Terwijl ik zo'n beetje op papier zit te mijmeren, bedenk ik, dat die vent van vorig jaar nog gelijk heeft ook met zijn loslopende schoenmaker-folklorist, die alle bakkers van 't Veen op de m^ârt wil laten tetteren. Vergeef het me maar, ik deed het voor het behoud van onze eigen volksgebruiken. Spáár die toch, beste mensen.

Met dat al staat Lammelietsjesavond voor de deur. Hé, hoor ik zeggen, nou zullen wij het hebben! Mis poes! Daarover schreef ik al zoveel, dat ik er nu het zwijgen aan toe wil doen. Of neen, toch nog wat. Laatst had ik, ten gemeentehuize, een gesprek over onze vriend D. Philips. Die is óók al zo bezorgd voor onze volksgebruiken. En nu ben ik voor Lammelietsjesavond helemaal niet benauwd. Dat spul loopt best. Maar mijn geachte jury-collega weet zich geen raad over die radiokerels, die al maar ons feest komen "verslaan" en volgens hem: "komen bederven".

Lampegietersavond 1948. Rechts Jan de Kleuver, midden Johan Klumpenaar en links Mineke Bastmeier

Moet ik het daarmee nu eens zijn? Of liever, moeten wij het er allemaal mee eens zijn? Of Gods water over Gods akker laten lopen. Foei toch, De Kleuver, en dát in ons Sion van het westen, in het heilige der heilige van de Gelderse Vallei. 'k Bedoelde het goed beste mensen, héél goed en héél ernstig; want het is absoluut een zeer ernstige zaak. Als de massa zich nu eens meester maakt van ons eigen en geliefd volksgebruik, zal er dan nog toekomst in zitten. Ik ben voor Lammelietjesavond niet bevreesd. 't Is nog kerngezond. Maar ik ben het met Philips eens, dat het geen kijkspel is. 't Is naar de straat verhuisd. En de jeugd doet het met moderne middelen. Allemaal tot uw dienst en allemaal goed en wel, maar als hij schrijft, dat u bij uw huiselijke gedenkdagen toch ook niet iedere willekeurige vreemde van de straat oproept en "dwingt om in te gaan" en feest te houden met u en uw gezin, dan heeft hij gelijk. Wij moeten het toch maar liever Veens houden. En dat kan! Dat van die radioreportages vind ik nog niet eens zo erg. Dat vind ik van vriend Philips, zo niet overdreven, dan toch al te vergaand. 't Komt als mosterd na de maaltijd en wie zal na een jaar nog zeggen: kom, nu gaan we eens naar Veenendaal om dat Lammelietjesavond te zien? Dat is nog het minste. Veel erger vind ik de infiltratie van vreemde invloeden. Voor een paar jaar bengelden er hier en daar, op aandringen van folklorist D.J. van der Ven, net zoveel lampions aan de muur als er kinderen in dat huis waren. Waar haalde die man die onzin vandaan. 'k Weet niet meer hoeveel het er waren, maar je kon precies zien hoeveel monden dominee Slofstra van de "klaine Kaàrk" open te houden had. En daar kwam die snuiter (die Van der Ven, niet de weleerwaarde) met het plan om van die gevaarlijke staketsels op de hoeken van de straten te zetten. Pertinent wil die man ons feest verduitsen. 't Komt toch van Munsterland, zei hij! Kom, beste man, zouden die paar families uit het verre Westfalen onze zedige voorouders zózeer verleid hebben tot feestvieren en het houden van heidense en Rooms aandoende gebruiken? Ik voor mij ben er heilig van overtuigd, dat die Veenendalers van oude stam het zo maar, zonder erbij te denken, net als anderen zijn gaan vieren. Dat gaan ze, even na ons feest n.b. in Scherpenzeel nu ook al doen. In Veenendaal bleef de Lampegiet. Elders vinden wij er geen spoor van, Renswoude daargelaten: houën zo! Die Ossenmarkt was ook wat!

Ik verwonder mij er helemaal niet over, dat men het hele geval van de tafel geveegd heeft. Het was immers helemaal geen kermis. Als eeuwenoude markt is het te betreuren, dat wij de Ossenmarkt moeten missen. Zolang Den Bosch en Utrecht het slachtvee ter markt brengen zal het met de Veenendaalse vette-beesten-markt wel noppes blijven. En toch zag men in het laatst van oktober en begin november voor een twintigtal jaren nog steeds boeren met hun beestjes naar onze markt komen. Uit mijn jeugd herinner ik mij de hardstenen paaltjes, boven aan de markt nog best. Je kon er zo fijn "pijé" over doen, och, u weet wel, haasje over. En toch zijn er van die leukerds onder de bakkers van Veenendaal, die voor de liefhebbers (van onze oude folklore of van het lekkere hapje) de "krentenklainroggies" in hun mand hebben. "Ver-roest", zei mijn oudste, "zijn dat nu de ossemartbroodjes. Die moet ik mee naar school nemen". Zo is het nu allemaal geworden: 'n curiositeit.

Als laatste is er dan nog Sinterklaas. Sinds de winkelstand zich op dit aloude volksfeest geworpen heeft, wil ik maar liever niet meer van folklore spreken. Die Sinterklazen van nu vind ik maar bespottelijke karikaturen van de echte. Want de echte leeft nog, geloof me! Hè, zult u zeggen, waar dan? In uw en mijn hart en wel heel speciaal als het om de kinderen gaat.

De kringloop van onze folklore is volbracht. Viel het u mee? Welnu dan: spaar onze volksgebruiken!

En dat van die potjes honing met een korreltje zout, hoor! Maar van mij mag het: om het behoud van onze folklore!

Adriaan P. de Kleuver

* Eerder verschenen in "De Schakel", personeelsblad van de gemeente Veenendaal (dec. 1955)

HERINNERINGEN AAN MIJN VADER

Toen de voorzitter van Oud Veenendaal mij vroeg om als zoon van Adriaan P. de Kleuver ook een bijdrage te leveren aan dit themanummer, kwam ik op het idee om hiervoor te putten uit mijn jeugdherinneringen, die ik zo in de loop der jaren op schrift heb gesteld.

A.P. als tweejarige

Onder de duizend en één herinneringen aan ons gezinsleven in de Zandstraat, nemen die uit de oorlogstijd een bijzondere plaats in. Ik laat hier enkele fragmenten volgen.

Ruilhandel

In de laatste jaren van de oorlog ging mijn moeder elke morgen voor dag en dauw te voet naar Overberg om bij bevriende boeren, de familie Blauwendraad, een liter melk te halen. Vooral in de winter in het donker, als het hard vroom en er een dik pak sneeuw lag, was dat voor moeder een hele opgave. Gelukkig stond er bij de boer een dikke warme roggepannekoek met zelfgekookte bietsuikerstroop voor haar klaar. Op de terugweg naar de Zandstraat kreeg mijn moeder wel eens controle door de SS of de Wehrmacht. Meestal gebeurde dat bij de houten brug over de Grift bij het Panhuis.

Soms trof ze een slechtgemutste controleur en werd de melk nog in beslag genomen ook, en dan kwam ze met lege handen thuis.

Zo hadden heel wat Veense gezinnen hun 'eigen' boer ergens in het buitengebied. Veelal was dat een goede relatie uit de vooroorlogse jaren of een familielid. En vooral als je dan iets te ruilen had, kon je elkaar door die moeilijke tijd heen helpen. In het begin werd er vooral geruild met lakens, slopen en handdoeken, maar daar puilden bij de boeren al gauw de kasten van uit. Later waren gouden tientjes een beter ruilobject, en wie echte koffie, thee of zeep had, zat helemaal goed, om maar te zwijgen van chocolade en sigaren.

Mijn ouders hadden in hun winkel nog een oude voorraad schoenen van ver voor de oorlog. Aan het eind van de dertiger jaren kon je die ouderwetse schoenen aan de straatstenen niet kwijt, zeker niet de malle damesmodellen met bandjes en knoopjes en de hoge rijglaarsjes. Maar toen de oorlogstijd kwam, lette niemand meer op kleur of model, alles was goed als je maar schoenen had. Gelukkig had mijn vader een vooruitziende blik gehad, en op zolder nog wat van die oude voorraad bewaard voor de moeilijkste jaren van de oorlog. Hij maakte er een dankbaar gebruik van, zonder uit te zijn op oorlogswinst. Zo ruilde vader schoenen tegen aardappelen en tarwe bij familie in de Betuwe, en tegen roggemeel en boter ergens in de Gelderse Vallei. Zelfs trok hij op de fiets helemaal naar Spakenburg om bij Hendrik en Hanna de Graaf schoenen te ruilen tegen gerookte paling. Via allerlei binnenwegen moest hij op de heen- en terugweg de handel zoveel mogelijk aan het oog van de bezetter onttrekken, om te voorkomen dat alles in beslag werd genomen. Bovendien liep hij ook nog de kans dat zijn fiets werd gevorderd. De paling werd voor het transport goed ingepakt en met een touw om de nek onder de kleren opgehangen of in de wijde pijpen van een pofbroek verstopt. Het viel niet mee om zo te fietsen, maar je moest er wat voor over hebben. Het was wel de lekkerste gerookte IJsselmeerpaling die ik ooit heb geproefd!

Met Van de H., chef van de chocolaterie Lido in het Gelderland te Veenendaal, deed mijn vader ook ruilhandel met schoenen. Als je bij Lido in de etalage en in de winkel keek, zag je nergens snoep, chocolade of koek: ik denk dat Van de H. zijn voorraad ook op zolder had. Maar wij kwamen op die manier wel in het rijke bezit van een

grote doos bonbons, een ongeken­de weelde in die tijd. Het zullen wel niet bonbons van de allerbeste kwaliteit chocolade zijn geweest en er waren nogal wat bij met een vrij harde mierzoete rose en groene fondantvulling, maar ze waren heerlijk; als ik mijn ogen sluit en er sterk aan terugdenk, proef ik ze nog. We bewaarden de doos bonbons in een kast op zolder om ze niet direct onder handbereik te hebben en om er lang mee te doen.

A.P. achttienjarige leeftijd

Mondzeer

In de hongerwinter werd mijn vader ernstig ziek, hij kreeg mondzeer. Dat kwam van de melk van de met mond- en klauwzeer besmette koeien. Wij wisten niet dat een mens deze ziekte ook kan krijgen, ook al beperkt het zich alleen tot mondzeer. De verschijnselen zijn net als bij koeien: pijnlijk ontstoken slijmvliezen van de mondholte. De ziekte gaat gepaard met een algeheel ziektegevoel, hoge koorts en een zeer sterke slijmafscheiding in de mond. Vloeibaar voedsel in de vorm van papkost en gepureerd fruit was het enige dat hij verwerken kon. Nu was fruit op dat moment een schaars artikel en van ons gezin kon niemand erop uit om bij familie in de Betuwe appels te gaan halen.

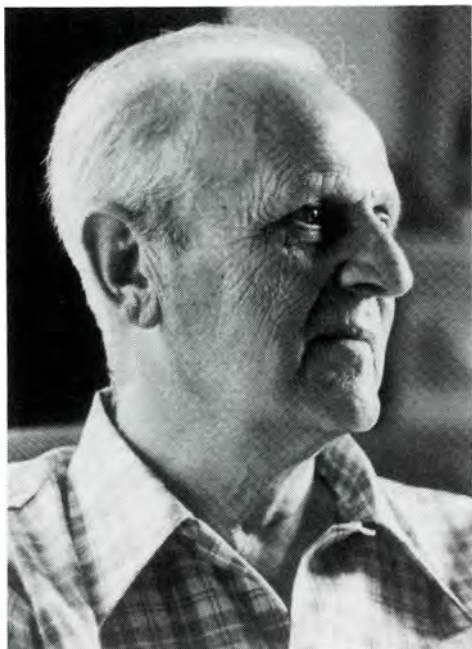
Gelukkig hielpen de kinderen van de zondagsschool van mevrouw Walkotten mijn vader uit de nood. De zondagsschool van deze vriendelijke dame droeg de naam V.I.K. (Voor Ieder Kind), en het was in het streng protestantse Veenendaal van die tijd de enige op gematigd protestantse grondslag. 'V.I.K.' werd vooral bezocht door kinderen van leden van de Nederlandse Protestanten Bond, waarvan mijn vader kerkorganist was. Vader begeleidde jaarlijks op het orgel een kerstzangspel, dat mevrouw Walkotten elk jaar weer nieuw voor het kerstfeest van de zondagschool schreef en ensceneerde. Toen de kinderen in 1944 hoorden dat ze dat jaar zonder hun vaste begeleider zouden moeten doen als gevolg van zijn ernstige ziekte, begonnen ze spontaan een fruitinzamelingsactie voor mijn vader. Van het weinige dat zij zelf hadden, wilden ze graag wat afstaan. Ze kwamen met van alles aandrigen: een paar appels, wat stooferen, gedroogde appeltjes en een pot ingemaakt fruit. Voor de begeleiding van het kerstspel zorgde dat jaar meester Boer, onderwijzer van de Openbare School aan de Sandbrinkstraat, op zijn viool. Via een vooroorlogse relatie kreeg vader ook de beschikking over puddingpoeder van Recter aan de Parallelweg ('Pudding van Recter, niets is perfecter!'). En toen de zeer kundige tandarts Donkersgoed het gebit van mijn vader ook nog eens een grondige, maar zeer pijnlijke behandeling had gegeven met een jodiumpreparaat, knapte de patiënt zienderogen op.

Huissen, zomer 1993

Jan A.E. de Kleuver

ZWERVEN DOOR VALLEI EN VELUWE, MET JAC. GAZENBEEK EN ADRIAAN P. DE KLEUVER

Dat natuur en cultuur vaak heel goed samengaan, hebben de bekende natuurvrienden Adriaan P. de Kleuver (1911-1980) en Jac. Gazenbeek (1894-1975), wel bewezen. Jac. Gazenbeek, die vooral de Veluwe als zijn werkgebied beschouwde, zwierf ook veel door de Vallei. Hier in het grensgebied van 't Sticht en Veluwe, ontmoette hij zijn geestverwant Adriaan P. de Kleuver. In De Kleuver had Gazenbeek een vriend gevonden, die net als hijzelf een veelzijdig mens was, schrijver van onder andere 'Van Heuvelrug tot Eemvallei' en 'De Betuwe', daarnaast natuurkenner, tekenaar-schilder, musicus, historicus, heraldicus, veldgeoloog en folklorist. Twee unieke figuren, die op het gebied van natuur- en cultuurbescherming, ontzettend veel betekend hebben!

Jac. Gazenbeek (foto Jan Pit)

Neem bijvoorbeeld het prachtige stukje natuurgebied van de Slaperdijk rond Renswoude. Dit unieke stuk cultuur-natuur, met zijn afwisselende flora en fauna, zou in de zestiger jaren afgegraven worden. Deze oude waterkering uit het verleden zou met de grond gelijk gemaakt worden. Jac. Gazenbeek, Adriaan P. de Kleuver en oud-burgemeester Boot uit Ede hebben dit te vuur en te zwaard bestreden en met succes. Alles ligt er nog, nou ja, op een stuk Groeperkade na, dat door een 'communicatiefout' (zogezegd) geliquideerd werd. Hardstikke jammer! Want het zijn toch onvervangbare natuurreservaten geworden en dat zijn ze nóg.

In het boek 'Oog in oog met de Veluwe', dat door onze stichting is uitgegeven, beschrijft Gazenbeek het allemaal heel duidelijk. Meer dan ooit is het zaak op het oude natuur- en cultuurland te letten, want er staat veel op het spel, veranderingen in de landbouw alsmede de sanering van kleine boerenbedrijfjes. Het afwisselende landschap van weilanden, houtwallen, beken en plassen, met hun doorkijkjes naar oude boerderijen, die vaak verscholen liggen tussen hoge bomen, hoeven toch niet plaats te maken voor mammoetbedrijven? Het zou een ramp zijn als dit cultuurlandschap zou verdwijnen! Onze voorgangers hadden hun land, hun geboortegrond lief en waren er met hart en ziel aan verbonden. Niet alleen beschreven zij op ongeëvenaarde wijze deze gebieden, maar zetten zij zich ook persoonlijk in voor het behoud ervan.

Enkele fragmenten uit De Kleuvers boeken, waardoor ik persoonlijk werd gegrepen, wil ik toch ook graag aan u doorgeven. "Homo sapiens, de mens, blijft maar aan het veranderen. Laten we de koe maar eens bij de horens vatten. De mens is overal doende het landschap liederlijk aan te tasten. En dat wreekt zich op de flora en fauna. Plant en dier zijn er de dupe van. En de mens zelf al insgelijks. Het is de mens die het evenwicht verstoort. Wij hebben de naam een schoon volk te zijn, maar buiten de deur maken wij er een ontstellende bende van, zo is vaak de praktijk" en verder: "Met de ouden sterven de mooie volksverhalen. En het is onze plicht, waar nog mogelijk, ze voor het nageslacht vast te leggen", aldus De Kleuver in zijn boek "De Betuwe" (1977).

En in zijn boek "Van Heuvelrug tot Eemvallei" beschrijft hij zijn liefde voor het gebied rond Renswoude als volgt: "O, hoe houd ik van die streek waar ik met duizenden banden mee verbonden ben. Ja, tóch wel: De liefde tot zijn land is ieder aangeboren. Lief, dierbaar Renswoude, ik vergeet je nooit". Hij noemt Renswoude zelfs "een juweel van smaragd". Een laatste fragment, waarin zijn liefde voor het oude, net als bij Gazenbeek zeer sterk naar voren komt en dat als volgt luidt: "Soms overvalt een mens een gevoel van nostalgie om vergane dingen. Dan ga je belevenissen op een rijtje zetten en zie je in gedachten het oude dorp en de oude omgeving. Goed, je bekijkt wat prenten van vroeger, maar dat beeld levend voor de geest halen, neen, dat kun je alleen als je er in opgegroeid bent. Een zwerversnatuur als ik had, moest er altijd maar op uit om te verkennen. Wat ben ik blij dat van

Eeuwenoude schilderachtige huisjes te Renswoude (foto Jac. Gazenbeek)

jongsaf aan gedaan te hebben. Ik heb alles bewust meegemaakt. Tot een schaapskudde hoeden in Overberg toe". Persoonlijk denk ik dat De Kleuver zich daarom ook zo tot Gazenbeek aangetrokken voelde, omdat ze samen op dezelfde golflengte zaten. De Kleuver in het Valleigebied en Betuwe, Gazenbeek zwervend door het wild en bijster land van de Veluwe, door de bossen, heidevelden en zandverstuivingen. Luisterend naar de bewoners van dit oeroude land, de boeren, de schaapherders, jagers en stropers, met ieder zijn eigen verhaal, gaven zij dit alles weer in hun boeken en kranteartikelen, niet alleen met de pen, maar ook in foto's en tekeningen. Mede door Gazenbeek en De Kleuver hebben we een schat aan gegevens uit dit verleden. Ook heeft Gazenbeek wel foto's geleverd voor verhalen van De Kleuver, die zelf liever de teken-

stift ter hand nam. Speuren naar het verleden, hoe mensen vroeger leefden in harmonie met de natuur, het determineren van stenen en fossielen, dat boeide hen beiden. Maar ook de realiteit schuwden ze niet en ze bleven samen op de bres staan voor het behoud van het oer karakter van hun land. In deze voetsporen wil de Stichting Jac. Gazenbeek verder en niet alleen op de Veluwe, maar ook in samenwerking met andere organisaties in de randgebieden. Door middel van publikaties, video- en dialezingen en excursies, tracht men haar doel te bereiken. Vandaar ook onze verwantschap met het Valleigebied en natuurlijk Adriaan P. de Kleuver!

L. Fraanje, secretaris van de Stichting Jac. Gazenbeek
Postbus 266, 3770 AG Barneveld

DANKWOORD

Graag willen wij hier onze dank uitspreken aan allen die bijgedragen hebben aan de verschillende activiteiten. Dit geldt in het bijzonder het comité, waarbij we de namen willen noemen van G. van Kooten, fam. J. de Kleuver, P. van de Bovenkamp, W. Jansen en de andere bestuursleden van het Historisch Museum.

Ook noem ik graag het Gelders Dagblad, waarin het dagblad 'De Vallei' is opgegaan en die hiermee haar oud-medewerker A.P. de Kleuver wil eren. Organisatorisch en financieel heeft het Gelders Dagblad de activiteiten mogelijk gemaakt, waarbij met name de inzet van drs E. Wijnacker groot was.

CURSUSPROGRAMMA 93/94

Doet u historisch onderzoek? En stuit u dan wel eens op vragen die u niet kunt beantwoorden? Schrijft u wel eens een artikel of geeft u lezingen? Zoekt u (bij-)scholingsmogelijkheden?

Ook voor u bestaat de mogelijkheid om deel te nemen aan cursussen op historisch en museaal gebied die georganiseerd worden door de Stichting Stichtse Geschiedenis te Utrecht.

Een beknopt aanbod van de cursussen vindt u hieronder. Voor een compleet cursusoverzicht kunt u zich wenden tot:

Stichting Stichtse Geschiedenis

Mariaplaats 23

3511 LK UTRECHT

tel. 030-343880

Musea

- *Cursus behoud en beheer van museale collecties (Utrecht)*
- *Cursus museum en publiek (Utrecht)*
- *Cursus tentoonstellingstechniek (Tiel)*
- *Cursus teksten in musea (Bennekom)*

Geschiedenis

- *Cursus schrijven van een dorpsgeschiedenis (Zwolle)*
- *Cursus artikelen schrijven over geschiedenis (Arnhem)*
- *Cursus presenteren van historisch onderzoek (Utrecht)*
- *Cursus bibliotheek en documentatie (Utrecht)*
- *Cursus oral history/interviewtraining (Utrecht)*
- *Cursus Middenlands (Arnhem)*
- *Cursus historische geografie van de Veluwe (Arnhem)*

Genealogie

- *Cursus genealogie buiten gebaande paden (Ede/Ruurlo)*
- *Cursus genealogie voor beginners (Zwolle)*

Paleografie

- *Cursus oud schrift voor beginners West-Overijssel (Zwolle)*

Monumenten

- *Cursus gemeentelijke monumentenzorg (Doetinchem/Zwolle)*

Archeologie

- *Cursus archeologie van Gelderland (Arnhem)*
- *Studiedag archeologie en publiek (Deventer)*

MEDEDELINGEN

* De komende bijeenkomst van de Historische Vereniging Oud Veenendaal wordt gehouden op donderdag 30 september. Deze bijzondere avond staat in het teken van de manifestatie "A.P. de Kleuver, amateur van beroep".

In woord en beeld zal een profiel geschetst worden van deze boeiende Veenendaler, aan wie ook dit nummer gewijd is.

Het woord zal onder meer gevoerd worden door zijn zoon Jan de Kleuver, die ons aan de hand van dia's zal meevoeren met een excursie van A.P. de Kleuver.

De heer L. Fraanje uit Barneveld spreekt over A.P. de Kleuver en zijn tijdgenoten, in het bijzonder Jac. Gazenbeek.

dus: - donderdag 30 september
- om 19.45 uur
- in 'De Meent', Grote Beer 10
- 'A.P. de Kleuver, amateur van beroep'

Iedereen is van harte welkom - de toegang is vrij.

* Bij voldoende belangstelling organiseert de Historische Vereniging dit najaar opnieuw voor leden en niet-leden een cursus *paleografie*. Informatie en opgeven bij de secretaris van de vereniging, de heer R. Bisschop, telefoon: 22691.

* De aangekondigde excursie kan helaas dit najaar niet doorgaan. In het maartnummer volgen nadere mededelingen.

* Op dit moment is nog niet officieel bevestigd dat de Historische Vereniging eigen huisvesting zal krijgen in de oude ULO aan de Kerkewijk. De berichten lijken gunstig en we hopen op korte termijn een bevestiging te krijgen. Voor de inventaris van de ruimte zijn van verschillende kanten al plezierige toezeggingen gedaan.

* Graag uw aandacht voor de cursussen, die elders in dit blad aangekondigd zijn. Ze zijn de moeite waard en er is voor elk wat wils.

* De volgende bijeenkomst van de Historische Vereniging wordt, voor zover nu bekend, gehouden op 9 december.

* Een aantal mensen zet zich momenteel in voor een regelmatig onderhoud van de Joodse begraafplaats aan de Parallelweg. Wie tijd en gelegenheid denkt te hebben hieraan mee te werken, kan contact opnemen met mevrouw W. Middelhoven, Kajak 9, tel. 22405.

* De vereniging 'De Terebinth' is bezig met een inventarisatie van meer of minder monumentale grafstenen op begraafplaatsen. Wie daarover meer wil weten, of wie er mogelijk voor voelt de inventarisatie in Veenendaal ter hand te nemen, kan contact opnemen met de secretaris, de heer R. Bisschop, tel. 22691. Als u geïnteresseerd bent, dan graag zo spoedig mogelijk reageren, zodat wij u kunnen aanmelden voor de instructie-cursus die op zaterdag 25 september a.s. is gepland.

HISTORISCHE VERENIGING OUD VEENENDAAL

Op 14 november 1985 is de Historische Vereniging Oud Veenendaal opgericht.

De vereniging telt ongeveer 550 leden.

Het doel van de vereniging is:

- * belangstelling te wekken voor het verleden van Veenendaal
- * onderzoek van en publikatie over het Veense verleden te bevorderen
- * zich in te zetten voor het behoud van datgene wat uit historisch opzicht waardevol is voor Veenendaal

Activiteiten

- * viermaal per jaar wordt een goed verzorgd blad uitgegeven over zaken die de historie van Veenendaal raken
- * viermaal per jaar wordt een bijeenkomst gehouden, waarbij de lokale geschiedenis centraal staat
- * de vereniging is vertegenwoordigd in onder meer de Stichting Stichtse Geschiedenis, De Stichtse Historische Reeks, de plaatselijke Monumentencommissie, en onderhoudt goede contacten met het historisch museum 'Het Kleine Veenloo'

Werkgroepen

Binnen de vereniging is een aantal werkgroepen actief:

- * werkgroep monumenten
- * werkgroep documentatie en beeldmateriaal
- * werkgroep industriële geschiedenis
- * werkgroep veldnamen en dialect
- * werkgroep genealogie
- * werkgroep kerkgeschiedenis
- * werkgroep kadastrale atlas

BON VOOR LIDMAATSCHAP

Ik geef me op als lid van de 'Historische Vereniging Oud Veenendaal'

Naam:

Adres:

Postcode en woonplaats:

Telefoon:

Datum:

Handtekening:

Adressen

secretaris: R. Bisschop, Prinsesselaan 38, 3905 GL Veenendaal, tel. 08385-22691

Administratie: P. Will, Houtwal 5, 3904 DM Veenendaal, tel. 08385-11523

Coördinator werkgroepen: D.J. Bouwhuis, Bezaan 1, 3904 PA Veenendaal, tel. 08385-28830

De contributie bedraagt f 25,- per jaar
voor leden tot 18 jaar f 10,- per jaar

Postgiro: 404 31 17

Oud Veenendaal

November 1993

* 8e jaargang, nummer 4
verschijnt 4 maal per jaar

Bestuur en redactie

drs A.C. van Grootheest, voorzitter

dr R. Bisschop, secretaris

Mevr. H.H. Will-van Barneveld, penningmeester

M. Brink

D. J. Bouwhuis

*Secretariaat:
Prinsesselaan 38, 3905 GL Veenendaal
telefoon 08385-22691*

*Ledenadministratie:
P. Will
Houtval 5, 3904 DM Veenendaal
telefoon 08385-11523*

*Werkgroepen en Commissies:
D. J. Bouwhuis
Bezaan 1, 3904 PA Veenendaal
telefoon 08385-28830*

*Postgiro:
nr. 4043117
t.n.v. Historische Vereniging Oud Veenendaal*

*De contributie bedraagt f 25,- per jaar
Voor leden tot 18 jaar f 10,- per jaar
Losse nummers van dit blad f 7,50
Het lidmaatschap van de vereniging loopt gelijk met het kalenderjaar.
Opzegging alleen schriftelijk en tot vier weken vóór het begin van het
nieuwe verenigingsjaar.*

*Vormgeving: Josée Regtop
Druk: Drukkerij Davelaar BV*

** Niets uit deze uitgave mag worden gereproduceerd
zonder schriftelijke toestemming van de redactie.*

Historische Vereniging Oud Veenendaal

Inhoud:

Voorwoord,	pag. 111
'De Melm',	pag. 113
Oorlogsslachtoffers rond Veenendaal,	pag. 118
Middenpagina,	pag. 122, 123
Zestig jaar lief en leed met de rood-witten,	pag. 124
Bericht van 'Het Kleine Veenloo',	pag. 126
Oude boeken: spiegels van het verleden,	pag. 129
Boekaankondigingen,	pag. 132
Informatie over boeken,	pag. 133
Mededelingen,	pag. 135

Het laatste spoorwachtershuisje van Veenendaal (Kerkewijk 99) staat op de nominatie gesloopt te worden.

Vroeger stonden er meer HIJSM-spoorwachtershuisjes. Op de foto het huisje dat tegenover houthandel Lammert van de Bosch stond.

Het is in de vijftiger jaren, bij de aanleg van het Rembrandtpark, afgebroken. (foto J. Bouman, coll. M. Brink)

VAN ALLES WAT

Het vorige nummer was een 'special', waar we eigenlijk best een beetje trots op waren. Dit keer weer een normaal nummer met artikelen over allerlei onderwerpen. Gewoon, van alles wat.

De De Kleuver-manifestatie is voorbij en mag geslaagd genoemd worden. De prachtige tentoonstelling in het museum "Het Kleine Veenloo" is goed bezocht, evenals de thema-avond van onze vereniging. Ook de pers heeft veel aandacht aan de persoon A.P. de Kleuver besteed, en er was een orgelconcert.

Behalve bij de opening, door wethouder Van Herpen, was de aandacht van officiële zijde gering.

Werkgroepen

Onlangs heeft het bestuur een bijeenkomst gehad met de voorzitters van de werkgroepen. Er blijkt veel werk verzet te worden door de verschillende werkgroepen. Andere werkgroepen komen moeilijk op gang en zouden wel versterking kunnen gebruiken. Vreemd genoeg hoort daar ook de werkgroep **Kerkgeschiedenis** bij. Hoewel Veenendaal op dat gebied een rijke historie heeft en er genoeg archiefmateriaal voorhanden is, functioneert de werkgroep op een laag pitje. Mocht u belangstelling hebben, dan kunt u contact opnemen met de werkgroepcoördinator, de heer Bouwhuis.

De werkgroep **Kadastrale Atlas** is reeds ver gevorderd met de voorbereiding van een heruitgave van 'de opmeting en beschrijving van Veenendaal uit 1832'. Van de gemeente werd een subsidie verkregen die de concretisering van deze uitgave mogelijk maakt.

Documentatiecentrum

Rondom het documentatiecentrum is er gelukkig weer voortgang. Het overleg met de gemeente en de twee verenigingen die met ons het achterste gedeelte van de oude Ulo zullen delen, is op gang. Het bestuur heeft een commissie aan het werk gezet die de praktische gang van zaken rond deze ruimte moet voorbereiden. Vanuit de werkgroepen en commissies komen signalen dat er met smart op deze werkplek van de vereniging wordt gewacht.

Een praktisch stuk voorbereiding gebeurt door de **Commissie Documentatie en Beeldmateriaal** die met name de foto's, maar ook andere zaken over het Veenendaal van vroeger en nu verzamelt en ordent. Heeft u foto's of andere (oude) spullen die u wilt afstaan of waarvan een afdruk gemaakt kan worden, neemt u dan contact op. Een goed archief, met zowel foto's, boeken, als ander informatie-materiaal, is nodig om ons documentatiecentrum die naam waardig te maken. Denkt u aan onze vereniging?

Boeken

De volgende bijeenkomst staat in het teken van **Boeken**. In een boeiende lezing met dia's zult u ingewijd worden in de geheimen van het oude boek. We denken dat veel leden van de vereniging belangstelling hebben voor, met name, oude boeken.

In goed overleg met de 'Stichting Lettergreep', die zich in Veenendaal met boeken en literatuur bezig houdt, staat op 9 december daarom het **oude boek** centraal.

Het is de bedoeling dat zoveel mogelijk leden die avond een of meerdere boeken meenemen die voor de eigenaar een bijzondere betekenis hebben. Het kunnen hele oude boeken zijn, maar ook boeken met een 'niet-alledaags' verhaal. Deze boeken worden op tafels uitgesteld zodat iedereen ze kan bewonderen.

Aan de deskundigen die deze avond aanwezig zijn kunt u vragen stellen over uw boek of boeken.

Wij zijn benieuwd wat er op 9 december te zien zal zijn: Statenbijbels, boeken met een oorlogsverhaal, kinderboeken of iets wat niemand verwacht.

Van alles wat

Zo luidt het opschrift van dit artikel. Er gebeurt ook veel binnen ons steeds groeiende vereniging. Hopelijk leest u ook dit nummer met veel plezier.

ACvG

'DE MELM', EEN VERDWENEN BUURTSCHAP

Een anekdotische beschrijving over het leven en werken in dit verdwenen gebied.

'De Melm D-48'. Een eenvoudige titel van een in dit voorjaar verschenen brochure. Gijs van Leeuwen beschreef hierin het leven en werken op de boerderij dat volgens de oude nummering 'D-48' meekreeg. Het is de boerderij in buurtschap De Melm waar hij werd geboren en opgroeide. Van Leeuwen, een goede zestiger, denkt nog vaak terug aan die gelukkige jeugd. Begin dit jaar besloot hij om de pen op te pakken en daarover wat op papier te zetten. Het werd een chronologische familiechroniek die in ieder geval één belangrijk facet kent: ook voor buitenstaanders blijkt het lezenswaardig, al was het alleen maar om het feit dat het de eerste maal is dat er wat over dit vergeten gebied wordt opgeschreven.

Van Leeuwen geeft de lezer voorts een goede inkleuring van De Melm, een tot eind jaren zeventig vrij landelijk gebied. Ooit ressorteerde het onder de gemeente Renswoude. Nu zijn er in hoofdzaak kantoren te vinden. Bijna niets meer herinnert aan het landelijk beeld van vroeger. Slechts de 1e Melmseweg is er in

De boerderij van de familie Van Leeuwen. Een plaatje uit het familie-album, gedateerd 12 april 1947 (coll. G. van Leeuwen, Ederveen)

naam nog, al zijn daar nu volkstuinten, een bijenstal en een autosloper te vinden. Wat de toekomst brengt is onduidelijk.

De 24 pagina's tellende brochure 'De Melm D-48', compleet met duidelijk afgedrukte foto's, was in eerste opzet bedoeld voor de familie maar is inmiddels ook door plaatselijke historievorsers 'ontdekt'. Omdat enkele telgen uit het kinderrijke geslacht Van Leeuwen naar Canada

emigreerden, zijn de boekjes zelfs ook daar terecht gekomen.

De titel refereert aan een boerderij die gestaan heeft in het toen nog weidse gebied tussen Veenendaal en Renswoude. Tot 1 januari 1960 maakte dit deel uit van de gemeente Renswoude. Na de grenswijziging kwam het bij Veenendaal. Erg veel veranderingen bracht dat overigens niet teweeg. "Het enige dat we konden merken was dat de gemeente Veenendaal minder gemakkelijk was met het uitgeven van bijvoorbeeld bouwvergunningen. Dat duurde doorgaans langer dan in Renswoude. Maar misschien hadden ze op het gemeentehuis toen al een en ander in de peiling wat betreft de toekomst van dit gebied", meldt ons samensteller Van Leeuwen. Na de annexatie werd het huisnummer veranderd in '5'.

Boerderij D-48 was de grootste van vijf boerenwoninkjes en stond waar tegenwoordig het bedrijf 'De Melker' te vinden is. Families die de overige boerderijen bewoonden, waren onder meer Jan van Baren, Van de Vendel en Overeem (later Hamoen en Vlastuin). In de burgerhuizen aan deze wegen woonden Smit, Van Ravenhorst, Van Manen en Hardeman.

Eigen herinnering

Gijs van Leeuwen maakte het geschrift uit eigen herinnering. "Ik heb daarvoor geen archieven bezocht". Omdat de buurtschap op een haar na totaal verdwenen is en er eigenlijk nooit over gepubliceerd is, werd de drang steeds sterker om wat op papier te zetten. Hij heeft altijd met plezier in De Melm gewoond en zijn gedachten gaan er nog vaak naar terug, ondanks dat hij zich na zijn huwelijk vestigde aan de even verderop gelegen Munnikenweg. De boerenbedoening werd in 1924 aangekocht door Gerrit van Leeuwen uit Soest. Eerst woonde er de muzikale familie A. Merlijn en later J.B. van Tuijl. De twaalf kinderen van Van Leeuwen zouden er opgroeien.

Begin jaren zeventig werd duidelijk dat het gebied bestemd was voor kantoren en industrie. Wel gaf het gemeentebestuur Van Leeuwen sr. de verzekering dat hij er tot aan zijn overlijden mocht blijven wonen. Kort na zijn verscheiden in 1977 stelde de gemeente de toenmalige bewoners, Bas en Mina van Leeuwen, schadeloos. Kort daarna werd het pand afgebroken.

Van 'De Melm' is slechts één ansichtkaart bekend, uit het begin van deze eeuw. Deze werd verspreid door de Veenendaalse boekhandel Jac. van Hardeveld Czn. (coll. M. Brink, Veenendaal)

Het boekje werd in ruim één jaar opgetekend. Dat lijkt een lange tijd. Van Leeuwen verklaart: "Ik werkte er niet constant aan. In een verloren uurtje dacht ik er over na. Ik had altijd losse velletjes papier bij de hand. Als er weer iets te binnen schoot, schreef ik dat op". Begin dit jaar werd alles keurig uitgetypt. De zoon zorgde ervoor dat de foto's geprint werden. "Bij elkaar genomen heeft het me aardig wat geld gekost maar ik ben blij dat het er is. Ik had het er graag voor over".

Natuurlijk kon niet alles gepubliceerd worden. "Er zijn dingen gebeurd die niet op papier hoeven. Dat is altijd zo. Alles bij elkaar genomen heb ik er leuke reacties over ontvangen. Veel in de trant van: dat ben je vergeten, dat had er eigenlijk nog in gemoeten. Maar ja, dan blijf je bezig".

Zuinig

Op veelal anekdotische en eenvoudige wijze wordt de geschiedenis verhaald. Talloos zijn de herinneringen aan de beginjaren, in een tijd waarin het gezin een aardige stuiver bijverdiende met de zuivelbereiding

en de malaise in de dertiger jaren waarin ook de kleine boeren van De Melm zich moesten aanpassen. "Doordat de produkten minder opbrachten, moest er zuinig worden geleefd, want de rente en aflossing gingen voor. Eten was er genoeg maar voor de rest was het behelpen. Nieuwe kleding werd zelden gekocht; het was een doorgeefstelsel van ouderen naar jongeren en er werd nog wel eens kinderkleding bezorgd", zo wordt gemeld. Men leest er over de kerkgang, de vele zorgen om de inkomsten op peil te houden, het werken en leren, familiedagen, mobilisatie, evacuatie, de bezettingsjaren, wederopbouw, huwelijk en emigratie (naar Canada) en de laatste jaren. Op de laatste bladzijde wordt een namenlijst gegeven van de kinderen en aangetrouwden en natuurlijk wordt ook aangehaald dat de toenmalige minister-president Joop den Uyl, een volle neef van Van Leeuwen sr., ooit van de familie een brief met gedicht ontving waarin het misnoegen over zijn beleid kenbaar werd gemaakt.

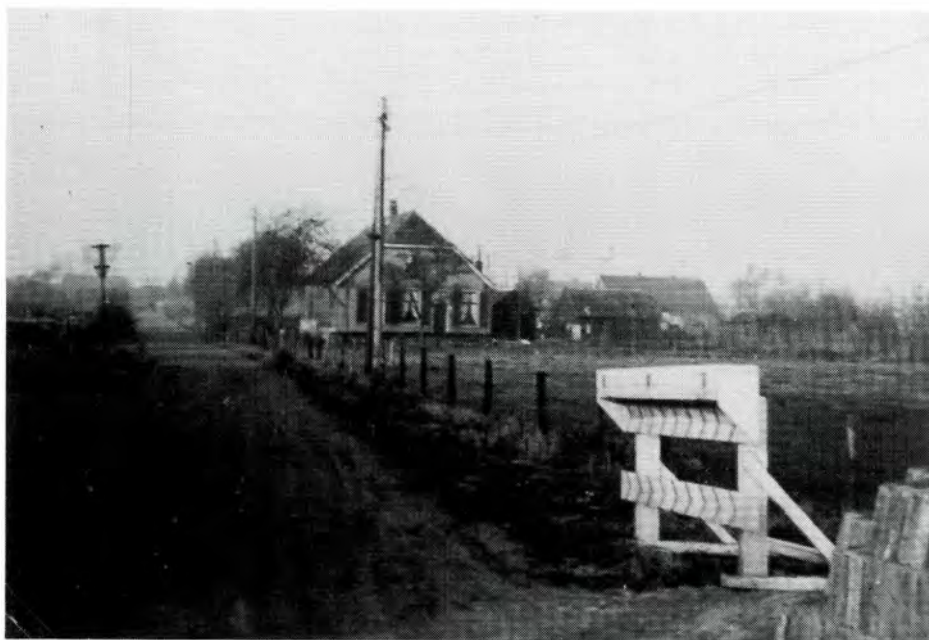
Zomaar een greep uit de inhoud. Een buitenstaander krijgt ermee een aardige indruk van een Veenendaalse leefgemeenschap die nu in feite helemaal is verdwenen. In dit verhaal halen we slechts één aspect letterlijk aan, namelijk het vermaak dat tekenend is voor de sfeer van een tamelijk onbezorgde jeugd van Gijs van Leeuwen. "Voor de opgroeiende kinderen was het achter in De Melm een paradijs. Er was van alles te beleven. In de zomer gingen we in de boomgaard de vruchten langs om te zien of ze al rijp waren. We mochten niet plukken of schudden maar er waaide nog wel eens wat af (...) of we gingen in De Kweek het bos in 'vogelnestjes zoeken'. Later kraaienesten uithalen, boompje verwisselen of een vuurtje stoken. 's Avonds het kerkpaadje langs, ook met de buurjongens. Dit alles als we niet hoefden te helpen. Er was veel te doen: wieden in de tuin, met de korenbouw garven binden, aren en aardappels rapen. In de herfst waren het de noten en de kastanjes, waar we erg verzot op waren. En dan 's winters in het achterhuis. De schommel op de deel. Wat een trucjes haalden we daar mee uit! Het was een hele grote schommel. Halsbrekende toeren werden er mee uitgehaald. En dan de grote hooizolder. Verstoppertje spelen met de jongens van Gortemuller en Frisema, later van Nieboer. We hebben er wat uurtjes doorgebracht..."

Navolging

Dit initiatief tot (eenvoudige geschiedschrijving) verdient zonder meer navolging en wordt nog veel te weinig gedaan. "Er is zoveel gebeurd, ik kan er wel een boek over schrijven!" Wie heeft dat niet eens gehoord? Slechts een enkeling laat het niet bij woorden. Het wachten is nu op een dergelijk geschrift over bijvoorbeeld het Ruisseveen en de Middelbuurt. Wie pakt de pen op?

'De Melm D-48' is nog in zeer beperkte mate te verkrijgen bij de samensteller G. van Leeuwen, Poelweg 7, Ederveen, telefoon 08387-3386.

Martin Brink

Veenendaler Arie Hensbergen maakte in de vijftiger jaren vele tijdsbeelden die gelukkig alle bewaard zijn gebleven. Dit is er één van: de 2e Melmseweg in december 1957 (coll. N. van Gin-
kel, Veenendaal)

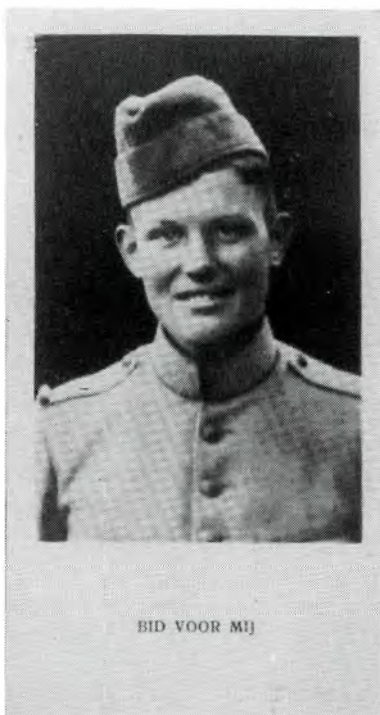
OORLOGSSLACHTOFFERS ROND VEENENDAAL

Meer feiten bekend over gesneuvelden 10 R.I.

De gedenksteen van het 10e Regiment Infanterie 1940, die zich bevindt op de Erebegraafplaats Grebbeberg, is begin dit jaar aangepast. Vijf namen zijn aan de namenrij toegevoegd. Het initiatief kwam van de Veteranenbond 10 R.I. Dit regiment was tijdens de mobilisatie en meidagen van 1940 gelegerd in en om Veenendaal. De gemobiliseerden kwamen voornamelijk uit Haarlem en Het Gooi terwijl een enkeling ook uit deze omgeving afkomstig was. Met de aanvulling op de Grebbebergsteen, in mei 1940 ontstaan doordat 10 R.I.ers moesten meehelpen met het bergen van de gesneuvelden, wil de Veteranenbond jaarlijks de mobilisatie en meidagen in herinnering roepen. Ook voor volgend jaar bestaan er plannen. In augustus, precies op de datum dat 55 jaar geleden de mobilisatie begon, komen de ruim honderd leden weer in Veenendaal. Onder meer wordt dan een mars door het centrum gehouden.

Het inderhaast gedolven graf van kapitein Dirk Sluis in het weiland langs de Cuneraweg. In de grond zijn z'n officierssabel en -mes gestoken. Het gasmasker en de helm vormen de andere attributen.

Bid voor de ziel van Zaliger

ANTOON LOMMERSE

geboren te Bennebroek 17 October 1917,
gesneuveld in dienst van het vaderland
te Veenendaal en aldaar tijdelijk begra-
ven op het R.K. Kerkhof, waarna op
14 Juni 1940 overgebracht naar het R.K.
kerkhof te Bennebroek.

In den oorlog van 1940 werd hij plot-
seling uit het leven weggerukt, maar niet
onvoorbereid op de dood. Hij was een
reine jongen, een uitstekende zoon voor
zijn ouders en een voorbeeld voor zijn
broers en zusters; altijd vriendelijk en
bereid aan ieder een dienst te bewijzen.
Zijn heengaan is een wreede slag. Alleen
de gedachte, dat hij nu bij God is en
wij hem eenmaal zullen wederzien, kan
ons een weinig troosten. Vaarwel lieve
Antoon; je ouders, broers, zusters en
verloofde zullen je nooit vergeten.

Heer geef hem de eeuwige rust.

Soldaat Antoon Lommerse: hij trapte aan de Buurtsteeg op een landmijn en werd op de RK-
begraafplaats ter aarde besteld

De steen meldde tot begin dit jaar slechts tien namen. En dat waren
uitsluitend personen die op de Grebbeberg begraven liggen. Het 10e
R.I. telde in totaal 27 gesneuvelden. In de loop der jaren zijn steeds
meer oorlogsgraven naar Rhenen overgebracht. De Veteranenbond
komt daar vaak bij toeval achter. Toen onlangs de vijfde persoon die tot
het 10e R.I. behoorde op het Ereveld werd begraven, besloot men een
nieuwe steen aan te brengen.

De volgende namen zijn toegevoegd: kapitein Dirk Sluis - commandant
3-1-10 R.I. (geboren 26 april 1902 in Uitgeest en op 13 mei 1940
gesneuveld aan de Cuneraweg), sergeant T.J. Korthout van 2-III-10 R.I.
(geboren op 3 oktober 1918 in Oosterwijk en overleden in een hospitaal
te Arnhem op 16 mei 1940), sergeant J.K. Veurman (geboren op 20

april 1909 in Sleen en overleden bij een beschieting in Leersum op 14 mei 1940), soldaat Antoon Lommerse (geboren 17 oktober 1917 in Bennebroek en gesneuveld op 12 mei 1940 te Veenendaal) en soldaat Herman Martinus Kooij (geboren op 20 november 1919 te Rotterdam en op 14 mei 1940 overleden in Amsterdam).

Omstandigheden

De omstandigheden waaronder militairen sneuvelden, zijn sterk verschillend. Beroepskapitein Sluis sneuvelde in de strijd rond Prattenburg toen oprukkende Duitsers vanaf de Cuneraweg in de vroege ochtend van de 14e mei 1940 in bloedig treffen kwamen met de achterhoede van de terugtrekkende Nederlanders. De 'Hel van Prattenburg' wordt dit treffen in de gevechtsverslagen genoemd. Sluis werd tijdelijk in het weiland tegenover het Julianaziekenhuis begraven (aan het pad van de 'Rooie Marie') en later op de begraafplaats te Veenendaal ter aarde besteld. Zijn graf is al geruime tijd geleden naar het Ereveld overgebracht.

V.l.n.r. soldaat H.M. Kooij, sergeant J.K. Veurman en sergeant T.J. Korthout

Korthout is gewond geraakt en naar Arnhem weggevoerd. Hij is daar overleden en begraven. Veurman raakte betrokken in het vuurgevecht dat volgde nadat terugtrekkende Nederlanders in een korenveld aan de rand van Leersum verrast werden door de Duitsers die vanaf de Grebbeberg oprukten. Veurman was (kort voor zijn trouwen) één van de slachtoffers. Hij werd naar Heemstede overgebracht. Zijn toenmalige verloofde, nu inmiddels ver de tachtig gepasseerd, gaf toestemming voor overbrenging.

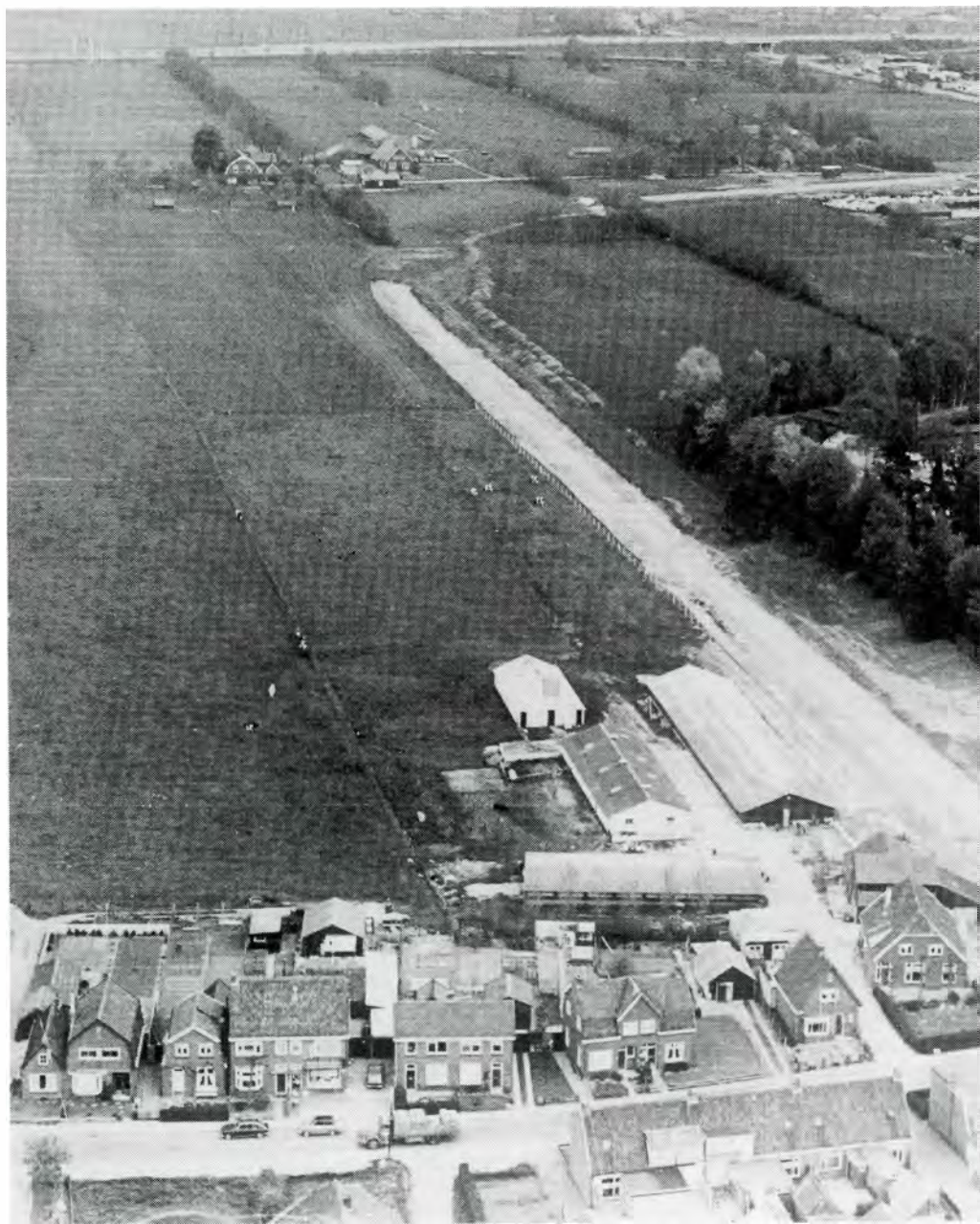
Soldaat A. Lommerse trapte op een landmijn bij de spoorbomen aan de Buurtsteeg in Veenendaal. Hij werd begraven op het middenpad van de Rooms- katholieke begraafplaats aan de Nieuweweg Noord en enkele weken later herbegraven in Bennebroek. Met de herinrichting van deze begraafplaats werd door twee broers toestemming gegeven om ook dit graf naar het Ereveld Grebbeberg over te brengen. Van de omstandigheden waaronder Kooij sneuvelde is op dit moment nog weinig concreets bekend.

Martin Brink

met dank aan G. Nieuwenhuizen, secretaris Veteranenbond 10e R.I.-Haarlem

Links de plek waar Sluis een tijdelijke rustplaats vond. Rechts de verbindingsweg tussen de Middellaan en de Cuneraweg, bij Veenendalers beter bekend als het pad van de 'Rooie Marie'

Aan De Melm herinnert nog slechts de 1e Melmseweg. Vroeger was het een uitgestrekt gebied (tot over de snelweg) met een aantal boerenbedrijven die alle tot de gemeente Renswoude behoorden. Op 1 januari 1960 werd het door een grenswijziging bij Veenendaal gevoegd. Vanaf medio jaren zeventig werden de boerderijen door de gemeente aangekocht en gesloopt. Er voor in de plaats kwamen bedrijven, in hoofdzaak kantoren. Tegenwoordig is De Melm volgebouwd en kent niemand meer de loop van de oude paden.

De overzichtsfoto toont de situatie kort voor al die veranderingen.

Rechtsvooraan de nog niet doorgetrokken Rondweg-West en onder de Munnikenweg. Rechts de algemene begraafplaats. De gebieden links en middenachter vormen De Melm waarvan heden ten dage alleen nog de gronden rechtsachter 'iets' van de oude situatie tonen.

ZESTIG JAAR LIEF EN LEED MET DE ROOD-WITTEN

'Dovo 60 jaar 1933-1993'. Zo luidt eenvoudigweg de titel van het in april gepresenteerde boekwerk. De Veenendaalse voetbalvereniging DOVO (Door Ons Vrienden Opgericht), vierde dit voorjaar haar jubileum met tal van activiteiten. Onderdeel daarvan was de presentatie van een jubileumboek dat, dankzij een aantal sponsors, aan alle ruim 600 leden gratis kon worden verstrekt.

Dovo heeft in haar bestaan al eerder jubileumgeschriften uitgegeven. Dat waren altijd speciale uitgaven van het verenigingsblad (bij het 40- en 50-jarig bestaan). Een echt boekwerk was er nog niet. Dankzij samensteller Ad van Manen is die nu wel voorhanden. Het boek vormt een kroniek en beslist geen standaardwerk in de Veenendaalse geschiedschrijving van de voetbalhistorie.

Luchtige verhalen (vaak ook herinneringen van oud-bestuursleden), anekdotes, feiten en uiteraard cijfermateriaal, vormen belangrijke onderdelen van 'Zestig jaar lief en leed met de Rood-Witten', zoals het boek op de eerste binnenpagina plotseling wordt genoemd. Uiteraard wordt een en ander gelardeerd met gezellige foto's van memorabele feiten uit de DOVO-historie. Plaatjes van (kampioens-)elftallen, spelers, oud-bestuursleden, activiteiten die meer in de kantine-sfeer liggen (oliebollen bakken en playbackshows bijvoorbeeld) maar ook dagjes- uit van spelers en supporters en de presentatie van de nieuwe clubvlag. DOVO kent een rijke historie, die soms wat saai is opgedist uit de jaarverslagen, maar waarmee toch weer een bron plaatselijke geschiedenis uit de vergeethoek is gehaald. En die begon allemaal op 23 april 1933 toen een stel vrienden van de omgeving Davidsstraat/Gortstraat besloot om een voetbalclub op te richten. Een club die binnen de kortste keren 42 enthousiaste leden telde. Oud-voorzitter Hen van Barneveld beschrijft in geuren en kleuren die eerste jaren. In sneltreinvaart gaat de samensteller vervolgens door de jaren dertig en de vijf donkere oorlogsjaren. Meer archiefmateriaal was voorhanden vanaf eind jaren veertig. Alle seizoenen, met hoogte- en dieptepunten, krijgen vervolgens ruimschoots de aandacht.

DOVO heeft met opzet niet aan de weg getimmerd omtrent de uitgave

van dit boek dat overigens qua bindwijze een stuk beter uit verf had kunnen komen. Na het weggeven van de 600 exemplaren is een gering aantal verhuisd naar het verenigingsarchief. Maar wie desondanks zijn Veenendaal-collectie met dit boekwerk wil aanvullen, kan contact opnemen met secretaris P. van den Heuvel, Gladiolenstraat 16, telefoon 08385 - 16039.

(MB)

De foto toont de oudst bekende afbeelding van het tweede elftal van DVO, genomen op 21 mei 1934

BERICHT VAN HET KLEINE VEENLOO

WINTERAERDIGHEDEN WINTERNAERDIGHEDEN

Het museumbestuur heeft op zich genomen vier keer per jaar een wisselexpositie te organiseren. We zijn nu toe aan de achtste speciale expositie in de daartoe bestemde ruimte in het museum. Gelukkig zijn er in Nederland mensen die ooit begonnen zijn met het verzamelen van iets. Juist deze verzamelingen zijn vaak heel aardig en bij uitnemendheid geschikt voor ons museum.

Zo was de etaleur R. Diekstra uit Eindhoven op zoek naar wat oude schaatsen voor een kerstetalage. Hij raakte daardoor geboeid door alles wat te maken heeft met de schaats en de schaatstraditie. Hoe zoiets ontstaat is nauwelijks uit te leggen; dat weet elke verzamelaar. Een deel van zijn kostbare museumcollectie is tot 6 maart in Veenendaal te bezichtigen.

Ijlschaats ± 1900

De tentoonstelling heet *WINTERAERDIGHEDEN WINTERNAERIGHEDEN*. Het is een verzameling unieke schaatsen, een enkele slee, oude gebruiksvoorwerpen, gereedschappen, medailles, startkaarten en afbeeldingen die betrekking hebben op de Hollandse winter. Belangrijk in de expositie is uiteraard de ontwikkeling van de schaats. Als men nu over schaatsen praat, denkt men aan ijspret of wedstrijden. Vroeger was dat anders. De schaats had bijvoorbeeld ooit een economische betekenis: het zich snel en veilig verplaatsen over bevroren waterwegen en ondergelopen land. Was er ijs, dan kon men zich sneller voortbewegen per schaats. De bakker en de slager bezorgden hun waar op de slee langs de dorpen en afgelegen boerderijen en niet te vergeten de vastgevroren schepen. Men kon sneller op familiebezoek en zo leefde de hele boel op met de komst van het ijs.

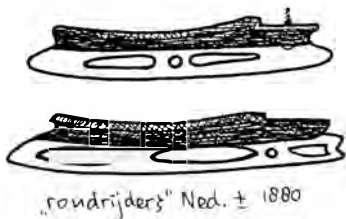

De ouderdom van de schaats is moeilijk te achterhalen, maar valt vaak af te lezen van oude schilderijen waarop zwierende of kleumende schaatseren voorkomen.

Benen schaatsen, een betere benaming is 'glis' of 'glijder' kwamen al voor in de prehistorie. Hierbijgebruikte de schaatser een of twee prikstokken. Hoewel benen schaatsen tot in de 19e eeuw nog werden gebruikt - vooral door kinderen om ze aan het ijs te laten wennen - raakte de ijzeren schaats al veel eerder in gebruik. In de 14e eeuw werd er al op ijsers gereden. In de loop van de 17e eeuw ontstonden schaatsen met de grote sierlijke krullen, speciaal geschikt voor het 'schoonrijden'.

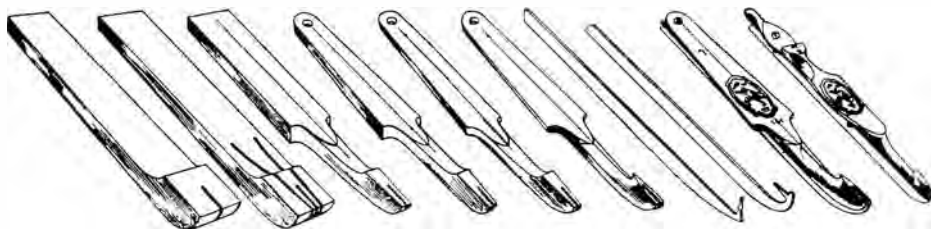
De drie belangrijkste grondvormen van de schaats zijn in de expositie aanwezig: de Friese, de Zuidhollandse baanschaats en de Hollandse schaats. Elk van de genoemde schaatsen had zijn eigen kenmerken. Ontwikkelingen in het buitenland leidden tot experimenten met veersystemen en hak-, zij- en onderschroeven. In de 19e eeuw ontstaan er, vooral in Friesland, tientallen schaatsenfabrieken. De meeste ervan zijn in onze eeuw opgedoekt. Bekende namen waren: Nooitgedagt, Hoekstra en Vonk. De Noorse schaats wint het uiteindelijk van de Nederlandse. Van enkele van de genoemde firma's zijn schitterende posters en platen te zien op de expositie.

Bent u geïnteresseerd in oudhollandse ijspret en in schaatsen, kom dan

kijken naar de wissel-expositie van het museum in Veenendaal. Op een bijzondere wijze zijn de objecten tentoongesteld (de verzamelaar is immers ook etaleur), waarbij in het midden grote, op professionele wijze gemaakte poppen, in kleding uit de jaren twintig de juiste sfeer oproepen. In de overige ruimten van het museum kunt u ook nog eens door de geschiedenis lopen van een plaats die zich ontwikkelde van veenkolonie tot industriële 'boomtown'.

Het adres van Het Kleine Veenloo is Markt 10 te Veenendaal. Geopend dinsdag tot en met zaterdag van 10.00 tot 16.00 uur.

Het ontstaan van een schaats.

OUDE BOEKEN: SPIEGELS VAN HET VERLEDEN

Oude boeken kunnen vanuit verschillende invalshoeken worden benaderd. Daardoor weerspiegelen ze steeds verschillende facetten van ons verleden en vormen een belangrijke bron voor historische studies. Vooral de mensen die in cultuurgeschiedenis zijn geïnteresseerd, kunnen om oude boeken en de daarin opgeslagen informatie niet heen. Wie eens nader wil kennis maken met de mogelijkheden die codices bieden voor de verrijking van onze historische kennis, is er op donderdag 9 december in 'De Meent' een bijeenkomst in het teken van 'Het oude boek'. U bent van harte welkom. De spreker die avond, de heer drs A.J. Geurts, geeft hier alvast een 'voorproefje'.

Veel van wat wij weten over ons verleden, kan worden afgeleid uit schriftelijke bronnen. Nu ligt het voor de hand bij schriftelijke bronnen vooral te denken aan oude documenten die bewaard worden in archiefbewaarplaatsen. Maar ook in handgeschreven en gedrukte boeken, die meestal te vinden zijn in bibliotheken en particuliere verzamelingen, ligt geschiedenis opgeslagen. Ofschoon dit bij velen niet onbekend is, worden oude boeken (ook wel codices genoemd) nog steeds niet ten volle benut als bronnen voor historische kennis. Enerzijds is dit gelegen in het feit dat de bestudering van oude boeken speciale vaardigheden vereist, anderzijds moet worden opgemerkt dat niet altijd duidelijk is op welke wijze oude boeken nu kunnen bijdragen aan de vergroting van onze historische kennis.

Wie oude boeken goed wil analyseren, moet van vele markten thuis zijn. Niet alleen is kennis van taal en tekstinhoud van belang, ook het onderkennen van interessante materiële en historische aspecten draagt in hoge mate bij tot een beter inzicht in het belang dat codices in zich kunnen dragen. Van degenen die de studie van oude boeken ter hand willen nemen wordt dan ook tenminste een brede cultuurhistorische kennis en interesse verlangd. Voor de echte liefhebbers is er natuurlijk ook altijd de mogelijkheid zich in één of meer boekwetenschappen te verdiepen.

Wie uit oude boeken interessante informatie wil halen, heeft de meeste kans op succes als hij de voorwerpen van zijn studie vanuit verschillende invalshoeken benadert. Zo kan men bijvoorbeeld aandacht schenken aan de materiële aspecten van codices. Dit kan gegevens opleveren over de vervaardiging van een boek, over vormgeving, en de relatie tussen het uiterlijk en de inhoud van een codex. Interessante (kunst)historische aspecten van een boekband of een boekblok kunnen vaak nader inzicht verschaffen in het eeuwenlang 'overleven' van een codex. Hier moet er wel op worden gewezen dat lange tijd de aandacht vooral gericht is geweest op bijzonder fraaie boeken. Ook nu nog staan die in de belangstelling, onder andere bij bibliofielen, maar er is thans tevens aandacht voor het 'gewone' boek. Dat was immers in veel grotere aantallen voorhanden dan de uitzonderlijke exemplaren en leert ons meer over de dagelijkse praktijk van het boekenbedrijf en boekengebruik. Oude boeken trekken vaak in eerste instantie de aandacht vanwege de inhoud. De belangrijkste vraag die gesteld wordt, is wel: welke teksten bevinden zich tussen de platten van een band en door wie zijn ze geschreven? Ook de vraag naar de verkondigde opvattingen wordt veel gesteld, evenals die naar de relatie tussen de tekst en historische gebeurtenissen. Doordat van veel boeken meerdere exemplaren bestaan, kunnen deze ons ook inzicht geven in de wijze waarop kennis wordt overgedragen.

Wie boeken bestudeert, kan ook aandacht schenken aan de functie die codices in de loop van de tijd hebben gehad. Waarom werd het boek gemaakt, in wiens bezit was het, wat voor doel diende het daar, waarom heeft het al dan niet de tand des tijds overleefd, waarom zijn we er nog in geïnteresseerd? Dit zijn allemaal vragen waarop een boekwetenschapper antwoord probeert te geven. Het resultaat van wetenschappelijk onderzoek is echter niet altijd bevredigend. Veel benodigde relevante gegevens zijn niet te achterhalen of slechts incompleet bijeen te sprokelen.

Tijdens de bijeenkomst op 9 december is er gelegenheid vragen te stellen over oude boeken in het algemeen, maar ook over uw eigen oude bijzondere boek.

André Geurts

INFORMATIE OVER DE 'STICHTING LETTERGREEP'

De Stichting Lettergreep is opgericht in 1988 en stelt zich ten doel de belangstelling voor boek- en schriftcultuur te bevorderen. Tevens besteedt de Stichting aandacht aan de relaties tussen boekkunst en andere kunstuitingen.

Om haar doel te verwezenlijken organiseert de Stichting Lettergreep jaarlijks diverse activiteiten.

Met ingang van dit jaar heeft de Stichting Lettergreep een kleine gemeentelijke subsidie (f 1600,-) ontvangen. Dit bedrag is echter niet toereikend voor de uitvoering van een jaarprogramma. Daarom wordt gepoogd via externe fondsen middelen te werven en heeft de Stichting een kring van donateurs die groeiende is.

Mocht u belangstelling hebben voor de activiteiten van de Stichting Lettergreep dan kunt u zich wenden tot de secretaris, mevrouw Mieke van Dijk, Postbus 5, 3900 AA Veenendaal.

BOEKAANKONDIGINGEN

Dit keer wordt een aantal uitgaven slechts beknopt genoemd.

Sagen en legenden van de Veluwe, I en II.

Uitgaven Jac. Gazenbeekstichting, Barneveld tel. 03420-16179

Een tweetal heruitgaven van deze sympathieke stichting.

Budding(h) door A.J. de Jong.

Een genealogische studie, te bestellen door overmaking van f 25,- op postgiro 151 44 98 t.n.v. A.J. de Jong, Voorthuizen

De eeuw van de NBM door Ferry Bosman.

Dit is een goed uitgegeven, vakkundig geschreven en goed geïllustreerde uitgave over de geschiedenis van de Nederlandse Buurtvervoer Maatschappij te Zeist, die voorheen onze regio van (paarde)tram- en busvervoer voorzag. Enkele pagina's en illustraties geven het Veenendaalse bedrijf "Fa. Wed. A.W. de Haas" weer.

Het boek is, zolang de voorraad strekt, te verkrijgen bij het busstation te Wageningen en kost f 35,-. Onlangs werd dit boek in de Rijnpost uitvoerig besproken.

Veensch Verleden 2 door Sjoerd de Jong

Uitgave: Frits Hardeman, Ede; ISBN 90-71272-44-3

Het eerste deel van dit mooie stuk 'oral history' werd reeds eerder in ons blad besproken. In het tweede deel een voorwoord van burgemeester F. Brink en een in memoriam voor de heer J. van Barneveld.

Tenslotte nog een drietal uitgaven van Matrijs, Utrecht, die voor liefhebbers en fijnproevers interessant zijn.

Tuin en Park, historische buitenplaatsen in de provincie Utrecht onder redactie van K.M. Veenland-Heineman, ISBN 90-5345-020-3

Zuid-Utrechts woordenboek. Dialecten volksleven in Kromme Rijnstreek en Lopikerwaard, door H. Scholmeijer. ISBN 90-53450-029-7

De Stichtse Rijnlanden, Geschiedenis van de zuidelijke Utrechtse waterschappen, door Y.M. Donkersloot-De Vrij e.a., ISBN 90-5345-032-7

INFORMATIE OVER BOEKEN

Omdat boeken centraal staan tijdens de bijeenkomst van onze vereniging, volgt hier enige informatie omtrent boeken en tijdschriften. Bovendien een paar adressen van tweedehands-boekwinkels en antiquariaten in de omgeving.

boeken

Het verzamelen van boeken. Door P.J. Buijnster.

Uitgave HES, Utrecht; ISBN 90-6194-108-3

Van dit prachtige boek is juist een tweede druk verschenen. Het is een goede inleiding tot het verzamelen van boeken.

Boek en boek, 't adressenboek. Uitgave 'Boek en boek', Apeldoorn; ISBN 90-800556-1-1

Dit boek geeft met name adressen van tweedehands-boekhandels, beurzen, veilingen, tijdschriften etc.

tijdschriften

Boekenpost

Uitgave: Boekenpost, Veendam, tel: 05987-27700

Verschijnt 6x per jaar. Abonnement f 30,- per jaar.

De Boekenwereld

Uitgave: Matrijs, Utrecht, tel. 030-343148

schijnt 5x per jaar. Abonnement: f 45,- per jaar.

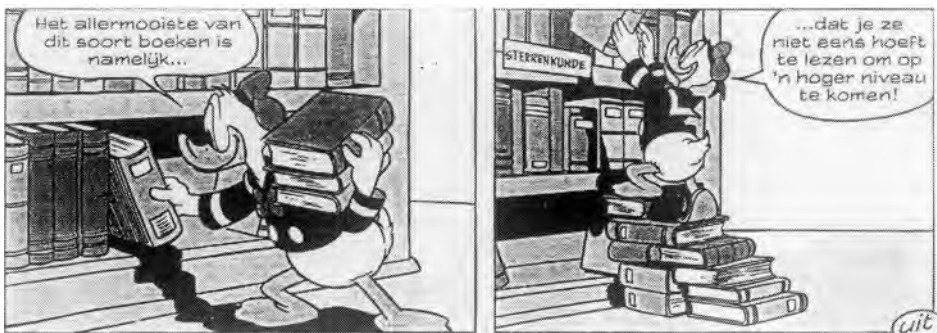
Dit is een wetenschappelijk tijdschrift over boek en prent.

Antiquariaten en tweedehands- boekwinkels

In onze omgeving zijn de volgende adressen van belang:

G. Kool boeken	Zandstraat 31	Veenendaal
De Bron	Maandereind 19	Ede
Elegast	Maandereind 27	Ede
De Beschte	Bergstraat 22	Wageningen
Leida	Salverdaplein 16	Wageningen
Gijsbers & Van Loon	Bakkerstraat 7	Arnhem

Verder zijn er natuurlijk veel adressen in Arnhem, Utrecht en Nijmegen; daar is ook De Slegte te vinden.

MEDEDELINGEN

* De 29e bijeenkomst van de Historische Vereniging Oud Veenendaal zal gehouden worden op **donderdag 9 december in 'De Meent'**. Aanvang **19.45 uur**.

De heer drs A.J. Geurts zal dan spreken over oude boeken. Aan de hand van dia's zal hij u uitleg geven over hoe oude boeken in elkaar zitten, wat je er aan kunt zien, bijzondere kenmerken en zo meer. Het belooft een leerzame avond te worden.

De avond wordt georganiseerd in samenwerking met de Stichting Lettergreep die zich in Veenendaal bezig houdt met boeken en literatuur.

dus:

- **donderdag 9 december**
- **om 19.45 uur**
- **in 'De Meent', Grote Beer 10**
- **A.J. Geurts over:**
"Oude boeken: Spiegels van het verleden".

* Deze avond zal er ook een kleine *tentoonstelling* worden gehouden met exemplaren uit het boekenbezit van onze leden. Wij willen u verzoeken maximaal drie boeken uit uw boekenkast mee te nemen om die avond te laten zien. Deze zullen op tafels uitgesteld worden. Dit kunnen oude, kostbare, bijzondere boeken zijn, maar ook oude kinderboeken met een eigen verhaal.

Er zijn die avond deskundige mensen aanwezig, die eventuele vragen over uw boeken zullen beantwoorden.

* De werkgroep genealogie is bezig met de voorbereiding van de uitgave van de resterende delen van de leggers van de graven in de Oude Kerk. Daarmee zijn de leggers tot de Franse tijd volledig. Op die manier hebben we veel informatie over Veenendalers vóór de invoering van de burgerlijke stand.

U verneemt binnenkort hoe u de nieuwe uitgave kunt bestellen.

* De werkgroep kadastrale atlas is bezig met de voorbereiding van een

heruitgave van de eerste kadastrale opmeting van 1832. Van gemeentewege is hier een subsidie voor toegezegd. In een volgend nummer van Oud Veenendaal volgt hierover meer informatie.

De atlas gaat ongeveer f 50,- kosten. U kunt nu reeds intekenen bij de administrateur van de vereniging, de heer P. Will (tel. 11523). Uw naam wordt dan vermeld in de atlas.

* Het museum heeft de bekende kaart van de Slaperdijk uit 1705 aangekocht. Deze kaart van Justus van Broeckhuizen is uitvoerig beschreven door de heer H.P. Deys. Voor zijn publikatie hierover in Oud Utrecht kreeg hij onlangs de Oud Utrecht-prijs uitgereikt. Het bekroonde artikel is besproken in het nummer van Oud Veenendaal van juni 1992.

* Als gebruikelijk decemberpresentje ontvangt u bij dit nummer twee ansichtkaarten, nu met tekeningen van A.P. de Kleuver.

* De volgende bijeenkomst van de Historische Vereniging zal waarschijnlijk gehouden worden op woensdag 16 maart 1994.

De heer J.H. van Tongeren zal spreken over Gilbert van Schoonbeke en zijn aandeel in het ontstaan van Veenendaal.

*** *Cursus Schrijven van een historisch artikel***

Voor mensen die regelmatig in historische tijdschriften publiceren of dat graag willen doen, vindt in de periode januari-maart 1994 een schrijfcursus plaats. De bedoeling van de cursus is de deelnemers intensief te begeleiden bij het schrijven van een historisch artikel. De opzet is dat de cursist eigen onderzoeksmateriaal bewerkt tot een artikel voor een historisch tijdschrift en tijdens dit proces aanwijzingen krijgt over stijl, spelling, zins- en alinea-opbouw, duidelijkheid en begrijpelijkheid.

De cursus start op dinsdag 18 januari 1994. Het cursusgeld bedraagt f 120,-. Voor meer informatie en opgave kunt u contact opnemen met: Stichting Stichtse Geschiedenis, Mariaplaats 23, 3511 LK Utrecht, 030-34 38 80.

ISSN 0926-2857

